MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

VERSLO IR MEDIJŲ MOKYKLA (BUSINESS AND MEDIA SCHOOL (BMS))

SVETLANA LEBEDEVA

(Viešųjų ryšių vadyba)

UŽSIENIO ŠALIŲ PATIRTIES PRITAIKYMAS LIETUVOS RINKAI KOVOJE SU AZARTINIŲ LOŠIMŲ PRIKLAUSOMYBE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –

doc. dr. Ramutė Naujikienė

Vilnius, 2016

MYKOLO ROMERIS UNIVERSSITY-MIDDLESEX UNIVERSITY

BUSINESS AND MEDIA SCHOOL

SVETLANA LEBEDEVA

(Public relations management)

FOREIGN COUNTRIES EXPERIENCE ADAPTATION FOR THE LITHUANIAN MARKET IN THE FIGHT WITH GAMBLING ADDICTION

Master Thesis

Supervisor: Doc. Dr. Ramutė Naujikienė

Vilnius, 2016

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS 5

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS 6

VARTOJAMŲ SANTRUMPŲ IR SĄVOKŲ SĄRAŠAS 8

ĮVADAS 9

1. AZARTINIŲ LOŠIMŲ PRIKLAUSOMYBĖS SITUACIJA 11

1.1. Priklausomybės nuo azartinių lošimų sąvoka 11

1.2. Priklausomybės nuo lošimų rodikliai skirtingose pasaulio valstybėse 13

1.3. Priklausomybės nuo lošimų rodikliai Lietuvoje 15

2. PAGRINDINĖS PREVENCINĖS PRIEMONĖS, NAUDOJAMOS SOCIALINIUOSE PROJEKTUOSE, SKIRTUOSE KOVAI SU AZARTINIŲ LOŠIMŲ PRIKLAUSOMYBE 18

2.1. Socialinių projektų įtaka priklausomybei nuo azartinių lošimų 18

2.2. Socialinė politika kovai su azartinių lošimų priklausomybe užsienio šalyse 19

2.3. Socialinė politika, siekiant kovoti su azartinių lošimų problema Lietuvoje 25

3. SOCIALINĖS REKLAMOS GALIMYBĖS KOVAI SU AZARTINIŲ LOŠIMŲ PRIKLAUSOMYBE 31

3.1. Socialinės reklamos koncepcija ir galimybės ją pritaikyti kovoje su azartinių lošimų priklausomybe 31

3.2. Socialinių reklamų ir socialinių plakatų, skirtų kovoti su azartinių lošimų problema užsienio šalyse, pavyzdžiai 35

4. LIETUVOS SOCIALINĖS POLITIKOS SPRENDIMAI KOVOJE SU PRIKLAUSOMYBE NUO AZARTINIŲ LOŠIMŲ. 45

4.1. Socialinės politikos sprendimai kovojant su priklausomybe nuo azartinių lošimų: tyrimo tikslas, objektas, uždaviniai. 46

4.2. Socialinės politikos įgyvendinimas Lietuvoje kovojant su priklausomybe nuo azartinių lošimų, pritaikant užsienio šalių praktiką. Tyrimo rezultatai. 51

4.2.1. Priklausomybės nuo azartinių lošimų situacija Lietuvoje. 51

4.2.2. Prevencinių priemonių poreikis ir veiksmingų priemonių įvardijimas 64

4.2.3. Atsakomybių pasiskirstymas 84

4.2.4. Galimybė pritaikyti užsienio šalių praktiką, pavyzdžių paieška, pasiūlymų pateikimas 89

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS 94
LITERATŪROS ŠALTINIAI 97
SANTRAUKA 102
SUMMARY 104
PRIEDAI 106

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1.1 lentelė. Gautų prašymų suvestinė nuo 2004 metų pradžios iki 2016 metų birželio 30 d.....16

1.2 lentelė. Statistikos departamento duomenimis 2016 m. spalio 1 d. Lietuvoje buvo 2 859 709 žmonės.....17

3.1 lentelė. Komunikacinių priemonių reklamos pateikimo privalumai ir trūkumai.....33

*4.1 lentelė***.** Tyrimo dalyvių charakteristika.....49

4.2 lentelė. Priklausomybės nuo azartinių lošimų problemos indentifikavimas Lietuvoje.....51

4.3 lentelė. Priklausomybės nuo azartinių lošimų masto įvardinimas Lietuvoje.....54

4.4 lentelė. Grėsmės, kylančios dėl priklausomybės nuo azartinių lošimų.....55

4.5 lentelė. Azartinių lošimų prieinamumas.....58

4.6 lentelė. Visuomenės grupės, kurias labiausiai reikia stengtis apsaugoti nuo azartinių lošimų keliamų grėsmių.....59

4.7 lentelė. Loterijos priskyrimas azartiniams lošimams.....61

4.8 lentelė. Papildomos informacijos apie azartinius lošimus, jų keliamą grėsmę ir pagalbos būdus poreikis.....64

4.9 lentelė. Pirminės prevencijos ir informacijos taikymo lošimo namuose teikiama nauda.....66

4.10 lentelė. Veiksmingiausių priemonių išskyrimas, siekiant sumažinti azartinių lošimų grėsmę bei priklausomybę nuo jų.....67

4.11 lentelė. Patarimai, ką galėtume daryti kitaip, siekiant apsaugoti visuomenės narius nuo azartinių lošimų priklausomybės.....70

4.12 lentelė. Visuomenės nuomonės formavimo poreikis Lietuvoje, galimos priemonės.....76

4.13 lentelė. Nuomonė apie socialinę reklamą azartinių lošimų tematika.....78

4.14 lentelė. Lietuvos institucijų dėmesys šiai problemai spręsti, atsakingų organų paieškos.....84

4.15 lentelė. Lietuvoje lošimus organizuojančių bendrovių socialinis atsakingumas.....87

4.16 lentelė. Galimybė Lietuvai pritaikyti užsienio šalių patirtį vykdant socialinius projektus....90

4.17 lentelė. Socialiniai projektai bei priemonės, skirtos kovai su priklausomybe nuo azartinių lošimų, kurie galėtų būti pritaikyti Lietuvai, remiantis užsienio šalių patirtimi.....91

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

2.1 pav. Prevencinės veiklos struktūra: tikslų ir priemonių sąsajos.....19

2.2 pav. Australijoje vykdomo projekto „Victorian Responsible Gambling Foundation“ interneto svetainė.....20

2.3 pav. „Responsible Gambling“ kompanijos socialinė reklama.....21

2.4 pav. „Aš kovoju prieš priklausomybę nuo azartinių lošimų!" Rusija.....22

2.5 pav. Socialinė reklama ant marškinėlių Rusijoje.....22

2.6 pav. Responsiblegambling organizacijos internetinis puslapis.....23

2.7 pav. Soc. plakatas, sutapatinimas su narkomanija.....24

2.8 pav. Soc. plakatas, sutapatinimas su vaistų perdozavimu.....24

2.9 pav. Soc. plakatas, sutapatinimas su rūkymu.....24

2.10 pav. Vaizdo klipe – Mantas Vaitiekūnas.....27

2.11 pav. Lietuviška socialinė reklama.....28

2.12 pav. Savikontrolės anketa.....28

2.13 pav. Informacinis lankstinukas visuomenei.....29

2.14 pav. „Azartinių lošimų kaina – gyvenimas“.....30

3.1 pav. „Kai žaidimas yra ne malonumas – stop.“ socialinė reklama.....36

3.2 pav. Responsible Gambling Council „Nustok vytis“.....37

3.3 pav. „Listen to Yourself“ internetinis puslapis.....38

3.4 pav. Responsible Gambling Council „BetCheck“ telefono programėlė.....38

3.5 pav. Responsible Gambling Council „Game BRAiN programa“.....39

3.6 pav. Soc. plakatas „Falling into the gambling trap?“.....40

3.7 pav. Konkurso nugalėtojas Didžiojoje Britanijoje.....40

3.8 pav. „Responsible Gambling“ kompanijos multiplikacinė socialinė reklama.....40

3.9 pav. Responsible Gambling organizacijos soc. filmukas „He's back to his old self“.....41

3.10 pav. Responsible Gambling organizacijos soc. filmukas „Many ways to get help“.....41

3.11 pav. Responsible Gambling org. soc. filmukas „Bet Regret TV Commercial Scott and Adrian“.....42

3.12 pav. Responsible Gambling org. soc. filmukas, „Bet Regret TV Commercial Sam and Liz“.....42

3.13 pav. Responsible Gambling org. soc. filmukas „Brent Guerra's story“.....43

3.14 pav. Responsible Gambling org. soc. filmukas, pristatantis programą „BetRegret“ TV commercial.....43

3.15 pav. Antireklama – Tėvo padėti statymai, kad Vokietija laimės pasaulio taurę.....44
3.16 pav. Soc.plakatas „Joker“, „Is your life on the cards?“ I ir II variantai.....45
4.1 pav. Ekspertų vertinimų standartinio nuokrypio priklausomybė nuo ekspertų skaičiaus.....48

VARTOJAMŲ SANTRUMPŲ IR SĄVOKŲ SĄRAŠAS

AL – anoniminiai lošėjai

ALĮ – Azartinių lošimų įstatymas

LPT – Lošimų priežiūros tarnyba

Ludomanija - (lot. ludus - žaidimas + gr. mama - potraukis, beprotystė) - psichikos liga: patologinis potraukis lošti azartinius lošimus. (Lietuvių kalbos žodynas)

Priklausomybė –fizinis arba psichologinis medžiagos ar kompulsyvaus elgesio poreikis, pasižymintis aukšta tolerancija medžiagai ir abstinencija esant jos trūkumui. (Barker, 1995)

Įpročių ir potraukių sutrikimai - būdingi pasikartojantys veiksmai, kurie neturi aiškios racionalios priežasties, yra nekontroliuojami ir dažniausiai kenkia paties paciento ar kitų žmonių interesams. Pacientas teigia, kad jo elgesį skatina impulsai, kurių jis negali suvaldyti. (TLK– 10 AM Sisteminis ligų sąrašas, 2008)

Azartinis lošimas - toks žaidimas arba abipusės lažybos pagal nustatytą reglamentą, kurių dalyviai, siekdami piniginio laimėjimo, savo noru rizikuoja netekti įmokėtos sumos, o laimėjimą arba pralaimėjimą lemia atsitiktinumas, kokio nors įvykio arba sporto varžybų rezultatas. [1]

Patologinis/kompulsyvus lošėjas – asmuo, kuriam būdingas nuolat pasikartojantis potraukis azartiniams lošimams; nepraeina, netgi stiprėja, nepaisant nepalankių socialinių pasekmių (nuskurdimo, pašlijusių santykių šeimoje, darbo praradimo). Būdinga kontrolės praradimas, troškimas, abstinencija, tolerancija. (Bulotaitė, 2009)

Lošimo namai (kazino) – vieta, kurioje pagal patvirtintus lošimo reglamentus organizuojami stalo lošimai (ruletė, kortų, kauliukų lošimai, komercinis pokeris), lošimai A kategorijos automatais.

Lošimų priežiūros tarnyba – įstaiga prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, vykdanti lošimų priežiūrą, o taip pat įgyvendinanti šiame įstatyme nustatytus lošimų reguliavimo politikos tikslus ir principus.

Prevencija - (lot. praeventio - išankstinis įspėjimas) - teis. kontrolė, priežiūra; reguliavimas; režimas; kelio užkirtimas. (Lietuvių kalbos žodynas)

[1] Lietuvos respublikos Azartinių lošimų Įstatymas. Lietuvos respublikos seimas. 2001 m. gegužės17 d. Nr. IX-325 Vilnius. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=224646

ĮVADAS

Priklausomybė nuo lošimų – ludomanija - liguistas potraukis azartiniams lošimams (kortos, lošimo automatai, lažybos, totalizatorius, bingo). Potraukis lošti taip užvaldo asmenį, jog nepaisoma jokių įsipareigojimų – nei socialinių, nei materialinių, nei darbinių, žmonės gali pamiršti sveiką nuovoką, atsargumą ir neatsižvelgia net į jų pačių gyvenimo riziką. Lietuvoje patologinį potraukį lošimams turi apie 4,2 proc. Lietuvos gyventojų, kai tuo tarpu Estijoje- maždaug 1,86 proc. gyventojų. Ir čia atsiranda poreikis problemai spręsti.

Vykdant socialinę politiką siekiama mažinti piktnaudžiavimą azartiniais lošimais, skatinamas atsakingas lošimas, gerinamas visuomenės informavimas apie galimas priklausomybės problemas ir siūlomi būdai joms spręsti. Priemonių tikrai esama nemažai, natūraliai kyla klausimas, kuri priemonė yra mažiau ar daugiau efektyvi, kuriomis priemonėmis pasiekiamas norimas efektas, kurioms priemonėms sąveikaujant tarpusavyje galime gauti optimaliausią rezultatą ir sumažinti priklausomybės grėsmę. Klausimai priverčia susimąstyti ir skatina ieškoti atsakymų, atlikti tyrimus, analizuoti padarytus žingsnius. Lietuvoje atliktų tyrimų ar mokslinių straipsnių, sietinų su priklausomybe nuo azartinių lošimų, yra labai nedaug. Šią temą nagrinėja mokslininkai: M. Arasimavičius 2008 ir 2010 metais atliko tyrimus, kuriuose nagrinėja azartinių lošimų teisinius aspektus. N. Skokausko nagrinėjama tema „Kauno miesto paauglių patologinis potraukis azartiniams lošimams“ (2005m.); ir N. Skokausko kartu su R. Satkevičiūtė ir B. Burba (2003 m.), nagrinėjama tema „Patologinio potraukio azartiniams lošimams susibendrinimas su kitais psichikos sutrikimais“ apžvelgiami medicininiai aspektai. E. Meiženis ir J. Sondaitė (2015m.), remdamiesi aukščiau paminėtų mokslininkų pastebėjimais, atliko socialinį darbą tema „Įsitraukimą į azartinius lošimus skatinančių ir mažinančių veiksnių kokybinė analizė“. Mokslinių tyrimų, kurie būtų atlikti, siekiant išgryninti papildomus praktinius sprendimus Lietuvoje apžvelgiant socialinės politikos situaciją kovoje su priklausomybe nuo azartinių lošimų Lietuvos kontekste ir galimybe pritaikyti socialinę reklamą remiantis užsienio šalių patirtimi, rasti nepavyko. Numanoma, kad žvilgsnis į kitų valstybių vykdomus žingsnius ir įgyvendinamus projektus leistų Lietuvai išsigryninti priemones, kurios būtų naudingos ir reikalingos mūsų valstybei. Domėjimasis naujovėmis ir atrastais moduliais leidžia suspėti koja kojon su naujomis tendencijomis, atradimais, visuomenės švietimu. Daugelio šalių patirtis rodo, kad socialinė reklama yra dar viena puiki priemonė visuomenės informavimo politikoje, kuri gali padėti kovoti su priklausomybe nuo azartinių lošimų bei šviesti visuomenę apie galimas pasekmes. Socialinės reklamos pagalba siekiama formuoti pageidaujamą visuomenės elgseną, taip didinant visuomenės gerovę.

Šiame baigiamajame darbe nagrinėjama socialinė politika, skirta kovoti su azartinių lošimų problema tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse. Apžvelgiama socialinės reklamos koncepcija ir galimybė ją pritaikyti kovoje su azartinių lošimų priklausomybe. Atskleisti principai, kuriais

remiantis derėtų kurti efektyvias socialines reklamas, taip ieškant tinkamiausio modelio Lietuvos visuomenei. Gvildenamas klausimas, ką reikėtų pakeisti vykdomoje socialinėje poiltikoje, nukreiptoje į kovą su priklausomybe nuo azartinių lošimų, kad visuomenė gautų tinkamą naudą iš socialinės veiklos. Viena iš užduočių- išsiaiškinti, ar teisinga yra daroma prielaida, kad Lietuvoje vykdomose prevencinėse pagalbos programose trūksta nuoseklumo, jos nėra visiškai užbaigtos ir išgrynintos.

Problema / probleminis klausimas: Kokie būtų išgryninti papildomi praktiniai sprendimai Lietuvoje, taikomi kovai su azartinių lošimų priklausomybe?

Objektas: Socialinė politika kovoje su priklausomybe nuo azartinių lošimų Lietuvos kontekste bei priemonės ir būdai įgyvendinti ir plėtoti užsienio šalių praktiką.

Darbo tikslas: Atskleisti socialinės politikos įgyvendinimą kovojant su azartinių lošimų priklausomybe Lietuvos kontekste ir numatyti galimybę taikyti užsienio šalių patirtį.

Darbo uždaviniai:

1) pateikti azartinių lošimų priklausomybės pagrindinius aspektus Lietuvoje ir užsienio šalyse;
2) atskleisti pagrindines prevencines priemones, naudojamas socialiniuose projektuose, skirtuose kovai su azartinių lošimų priklausomybe tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse;
3) išnagrinėti socialinės reklamos galimybes kovai su azartinių lošimų priklausomybe;
4) ištirti socialinės politikos įgyvendinimą kovoje su priklausomybe nuo azartinių lošimų Lietuvos kontekste su galimybe pritaikyti socialinę reklamą remiantis užsienio šalių patirtimi;

Hipotezė /-ės: Kelsime mokslinio tyrimo hipotezę – Lietuvoje vykdomuose socialiniuose projektuose, skirtuose kovai su azartinių lošimų priklausomybe, trūksta nuoseklumo, jie nėra visiškai užbaigti ir išgryninti.

1. AZARTINIŲ LOŠIMŲ PRIKLAUSOMYBĖS SITUACIJA

1.1. Priklausomybės nuo azartinių lošimų sąvoka

Priklausomybė nuo lošimų - ("ludomanija" - nuo lotyniško žodžio "Ludus", - žaidimas) - per didelis įsitraukimas į azartinius lošimus. Liguistas potraukis azartiniams lošimams (kortos, lošimo automatai, lažybos, totalizatorius, bingo). Potraukis lošti, kaip savo straipsnyje teigia Taranda ir Putelienė (2010 m.), taip užvaldo asmenį, jog nepaisoma jokių įsipareigojimų – nei socialinių, nei materialinių, nei darbinių. Dauguma žmonių yra azartiški, tik ne visi vienodai. Tikriausiai nėra nė vieno, kuris nebūtų nors kartą nusipirkęs loterijos bilieto ar nesusilažinęs dėl ko nors su draugais, bet vieniems tai yra lengva vienkartinė pramogos išraiška, o kitus paveikia taip, kad jie nori pabandyti kitas žaidimo formas, sulošti iš didesnių sumų, rizikuoti tenkinant savo smalsumą. Priklausomybės nuo lošimo priežastys nėra pakankamai aiškios. „Bet kokią kartotinę elgseną, kuri trumpam padeda išvengti frustracijos ar ją susilpninti, galima vadinti priklausomybe. Priklausomybės pradžia – kai imama elgtis tam tikru būdu siekiant gerai jaustis, patirti malonumą ar paprasčiausiai palengvinti sau gyvenimą“ (Taranda ir Putelienė, 2010).

Nors azartiniai žaidimai yra iš istorijos žinomi ir lošiama jau seniai, žinomos įvairios priklausomybės nuo jų formos, tačiau medikų dėmesį šis fenomenas atkreipė ne taip jau seniai. Custer ir Milt (1985 m.) lošėjus skirstė pagal azartinių lošimų svarbą žmogui ir daromą įtaką jo gyvenimui. Suskirstė į tris grupes: socialiniai, probleminiai ir patologiniai lošėjai:

- Socialiniams lošėjams azartiniai lošimai nėra pagrindinė laisvalaikio veikla. Į lošimo vietas socialiniai lošėjai užsuka tik kartais- praleisti laiką su draugais, pabūti malonioje aplinkoje. Pats lošimas tokiems socialiniams lošėjams paprastai žalos nedaro ir šis pomėgis netrukdo gyventi.
- Probleminiai lošėjai lanko lošimo vietas dažnai ir išleidžia pinigus, kurie paprastai turėtų būti panaudoti kitoms reikmėms. Dėl pomėgio lošti jiems gali kilti nesutarimų šeimoje, darbe. Probleminiai lošėjai gali nustoti lošti tik kažkuriam laikui ar visam laikui.
- Patologiniai lošėjai negali kontroliuoti savęs lošdami. Dėl lošimų paprastai jie turi įvairiausių problemų: darbe, šeimoje bei finansinių nuostolių.

Sunkią priklausomybės formą turintis lošimas dar vadinams kompulsyviu lošimu. Amerikos psichiatrų sąjungos apibūdinimu, kompulsyvus lošimas - tai “potraukių (impulsų) kontrolės sutrikimas, kuris gali būti diagnozuotas ir turi būti gydomas”. Kompulsyvus lošimas yra trečias pagal dažnumą iš žalingų įpročių Jungtinėse Valstijose (po alkoholizmo ir narkomanijos)“ (Diržytė, 2016). Anoniminių lošėjų internetiniame puslapyje nurodoma, jog kompulsyvus lošėjas- tai asmuo, kuris būtent dėl lošimų patiria įvairių problemų: vienkartinių ir ilgai besitęsiančių skirtingose jo gyvenimo srityse. Atsiradęs noras lošti gali būti sąlygotas išgyvenamo streso, netekties (skyrybos, artimojo ar darbo praradimas, karjeros šuolis). Teigiama, kad žmogus, esantis šioje būsenoje, lošdamas pajaučia palengvėjimą ir atsipalaiduoja, bet pralaimėjimo atveju tampa neigiamų emocijų laidininku.

Jei kalbėtume apie atsakingą lošimą, tai, kaip teigia internetinė svetainė www.gambleaware.co.uk[2], atsakingas lošimas reiškia buvimo kontrolę, kiek laiko ir pinigų mes leidžiame lošimams. Nesvarbu, ar jūs perkate loterijos bilietą, ar nutrinamą loterijos bilietėlį, atliekate statymą žaisdami pokerį ar bingo, žaidžiate prie žaidimo aparatų ar kitus kazino žaidimus, lošti atsakingai reikš priimti, traktuoti veiklą, kaip vieną iš pramogų formų, subalansuotą gyvenimo būdą. Kaip ir bet kokia kita pramoga, lošimas yra išlaidų forma, ir atsakingai lošti reiškia išleisti ne daugiau pinigų ir laiko, nei mes galime pagrįstai sau, turint omenyje visas kitas savo pareigas gyvenime, leisti (What is responsible gambling? 2015).

Aistra rizikai, aštriems pojūčiams, esama emocijų koncentracija (būtent tuo patrauklūs ir pavojingi lošimai) yra tokia stipri, kad tai gali būti prilyginama tik narkotikomanijai, kai žmonės pamiršta apie sveiką nuovoką, atsargumą ir neatsižvelgia net į jų pačių gyvenimo riziką, skurdina šeimą ir artimuosius, verčia juos dirbti per 2-3-x vietų sumokant jo skolas. Ilinojaus universiteto profesorius Henris Leser apklausė Anoniminių lošėjų draugijos narius. Peržiūrėkime apklausos rezultatus: iš jų išsiskyrę buvo 26 proc.; 34 proc. - neteko arba metė savo darbą; 44 proc. - vogė darbe, kad galėtų sumokėti skolas; 21 proc. - paskelbė bankrotą; 18 proc. - buvo suimti; 66 proc. - svarstė apie savižudybę; 16 proc. - bandė nusižudyti; pralošiami milžiniški turtai. (Кукк, 2005). Reikia paminėti, kad lošiančiam asmeniui vienu atveju pralošimas gali skatinti norą lošti toliau, kitu atveju – jį mažinti. Tai gali priklausyti nuo to, kokias neigiamas emocijas pralošimo metu lošėjas išgyvena. Pyktis gali skatinti norą lošti. Nusivylimas gali paskatinti nustoti lošti.

Moksliniai tyrimai rodo, kad daugelyje vietovių, įteisinus lošimo namus, nusikalstamumas dramatiškai padidėja. Pavyzdžiui, Kolorado valstijoje, Cripple Creek mieste, kai buvo legalizuoti lošimo namai, policijos iškvietimų padažnėjo nuo 40 per mėnesį iki 45 per dieną. Panašiai vyko ir Deadwood mieste, Pietinėje Dakotoje: per tris metus nuo lošimo namų įteisinimo nusikaltimų padaugėjo nuo 1 259 iki 3 295 per metus (Diržytė, 2016).

Potraukis lošti būdingas visoms be išimties socialinėms grupėms. Žmonėse, mokslininkų manymu, yra genetinis polinkis į azartinius lošimus. Žmogus su tokiu polinkiu bandys rasti būdą, kaip patenkinti šį jausmą. Kiekvienas atvejis nėra lengvas, būna atvejų, kai žmonės praranda viską ir tampa benamiais, juos palieka žmonos ar vyrai, nusigręžia artimieji ir giminaičiai. Tokių žmonių savižudybių skaičius yra gerokai didesnis už vidurkį. Apie lošimų sukeliamus padarinius kaip negatyvų reiškinį vis dažniau kalbama ir rašoma viešojoje erdvėje, ieškoma atsakingų už jo plitimą subjektų, o kartu ir pasigendama efektyvių prevencinių ir gydymo priemonių.

[2] Prieiga per internetą: http://www.gambleaware.co.uk/

1.2. Priklausomybės nuo lošimų rodikliai skirtingose pasaulio valstybėse

Didžiojoje Britanijoje (2010 m.) Trento universiteto profesorius Dr. Mark Griffiths pristatė tyrimą apie probleminius lošimus Europos valstybėse. Tyrimo duomenimis, visuomenėje lošimų prieinamumas ir probleminių lošimų atvejų dažnumas tarpusavyje susiję. Probleminių lošimų procentas skirtingose Europos valstybėse svyruoja tarp 0,5 ir 2 proc., kai kuriose šalyse siekia daugiau nei 3 proc.“ (2014-01-13 Azartiniai lošimai Lietuvoje – grėsmės, galimos priemonės joms sumažinti ir reali situacija). Europos Sąjungoje apie 60 proc. gyventojų žaidžia azartinius lošimus. Pripažinta žaidėjų „šventovė“ yra Monakas. Statistikos duomenimis, apie 3 proc. gyventojų turi tvirtai susiformavusį liguistą potraukį azartiniams žaidimams.

Nereikia painioti patologinių žaidėjų su vadinamaisiais „socialiniais lošėjais“. Tokių lošėjų yra maždaug 68 proc. „Socialiniai lošėjai“ loša nedažnai, paprastai su draugais ir iš mažų sumų. Palyginimui pateikiame kelių šalių priklausomybės statistiką, ją aprašė psichologas, psichiatras ir visuomenės veikėjas Vladimir Kukk.

Estija: Estijoje yra maždaug 1,45 mln. gyventojų (2002 m.), iš kurių daugiau nei 25.000 kenčia dėl priklausomybės nuo azartinių lošimų (1.72 proc. visų gyventojų), dar 27 000 sistemingai žaidžiančių, jie taip pat gali būti laikomi priklausomais, tačiau jie nelaiko savęs tokiais (potencialiai priklausomi - 1,86 proc. nuo visų gyventojų). 2004 m. rugsėjo mėn. tyrimų bendrovė "Faktum“ nustatė, kad pagal lytį pasiskirsto taip: 20 proc. yra moterys, ir 80 proc. vyrų, pagal amžių - dauguma (80 proc.) nuo 20 iki 44 metų.

Italija: Šios šalies populiacija siekia 57,2 milijono gyventojų, iš kurių 13 mln. (22.72 proc. gyventojų) italai (2003 m.) reguliariai išleidžia pinigus grynųjų pinigų žaidimams, patologiniais žaidėjais yra laikomi 150 tūkstančių (tai 1.15 proc. visų reguliariai žaidžiančių ir 0,26 proc. nuo šalies gyventojų). Vidutiniškai kiekviena italų šeima išleidžia šiems tikslams per metus apie 700 dolerių. 5 proc. visų Europos Sąjungos kazino yra būtent Italijoje.

Vokietija: Vokietijoje gyvena 81,6 milijono žmonių. Apie 100 tūkstančių (0,12 proc.) žmonių kenčia nuo patologinio potraukio azartiniams lošimams. Apie 7 proc. Europos kazino yra Vokietijoje.

Danija: Remiantis oficialiais duomenimis, dabar Danijoje su esamais penkiais milijonais gyventojų - 150 tūkstančių (3 proc.) žmonių nuolat žaidžia įvairius azartinius lošimus, 40 tūkstančių (0,8 proc. visų gyventojų) diagnozuota ludomanija, nors dauguma danų į šią priklausomybę žvelgia labai lojaliai ir atsakingai, mano, kad tai esąs amoralumo rezultatas, nuo kurio asmuo gali išsilaisvinti.

Švedija: Kazino žaidimai buvo uždrausti, azarto tema čia daugiausia sukasi apie futbolo lažybas. Ten, kur lošimai yra leidžiami - statymai yra labai maži ir viskas aiškiai reglamentuota. Švedai švaisto pinigus kazino Helsinkyje (yra tik vienas didelis kazino) ir Taline, jūrų keltai ir visi laivai sausakimši lošimo automatų.

Jungtinė Karalystė: Jungtinėje Karalystėje išvystyta lažybų, futbolo totalizatorių struktūra. Kazino yra griežtai valstybės kontroliuojami ir veikia tik tam skirtose vietose. 53-ose vietose iš viso yra 304 000 lošimo automatai.

Šveicarija: Remiantis įvairiais skaičiavimais, Šveicarijoje gyvena 7 milijonai gyventojų, iš kurių 30-40 tūkstančių (0.57 proc.) yra priklausomi nuo azartinių lošimų.

Ispanija: Daugiausia žaidimų automatų yra Ispanijoje. Šalyje su 59,6 milijono gyventojų suskaičiuojami 234 000 vienetai lošimo automatų, arba 62 vienetai 10 000 gyventojų. Ispanijoje "Liguistas potraukis lošti" suvokiamas kaip liga, prilyginama priklausomybei nuo narkotikų.

Prancūzija: Prancūzijoje gyvena apie 58 milijonų žmonių, įskaitant 8,7 mln. (1,5 proc. nuo visų gyventojų), kurie viena ar kita prasme gali būti vadinami ludomanais. Prancūzija užima antrą vietą po Monako pagal didžiausią kazino skaičių, kur paplitę įvairių rūšių azartiniai lošimai. Lošimo automatai ilgą laiką buvo draudžiami, kazino pajamos sudaro 952.3 milijonų eurų, iš kurių 85 proc. atitenka nuo "vienarankių plėšikų" lošimų automatų.

JAV: Lošimai Jungtinėse Valstijose prasidėjo Atlantic City ir Las Vegaso mieste. Dabar jis išsipletė per visą Valstiją. 348 Indijos lošimo klubai turi 206,000 lošimo automatus ir 4500 žaidimo stalų. Nevada, pavyzdžiui, turi 186.430 lošimų automatų ir 5841 žaidimo stalų. Lošimo verslas šios šalies biudžetą papildo iki 25 mlrd. JAV dolerių per metus. Pasak JAV federalinio įstatymo, 90 proc. azartinių lošimų pelno turi grįžti žaidėjams kaip laimėjimas. Tai griežtai stebima mažiausiai dviejų komisijų: federalinės ir valstybės. Bet kuris žaidėjas gali pažvelgti į bendrovės turto aktyvus, įrengtų lošimo aparatų sertifikatą ar jų programų aprašymua. 2000 metais lošimo automatai Nevadai atnešė 15 milijardų dolerių mokesčių. Žaidimų verslas Amerikai atneša iki 25 milijardų dolerių į metus. (Кукк, 2015). Šio šaltinio teigimu, žurnalo "US News" kompiuterinis tyrimas parodė, kad miestuose, kur atsirasdavo kazino, stebimas staigus nusikalstamumo augimas nuo 5,8 iki 7,7 proc.

Arabų pasaulyje: Daugelyje musulmoniškų šalių lošti draudžia ne tik teisės aktai, bet ir religija. Priklausomiems žaidėjams gali būti taikomos griežčiausios bausmės, įskaitant net mirties bausmę.

Pietryčių Azija: Azartiškiausi pasaulyje yra Kinijos ir kai kurių Pietryčių Azijos tautų atstovai. Atsižvelgiant į praėjusio amžiaus dešimtmetį, Kinijos, Birmos ir Tailando trečdalis vidutinio ūkio šeimos pajamų provincijose buvo sumokėti azartinių lošimų skoloms padengti.

Rusija: Rusijoje nėra oficialios statistikos. Sprendžiant iš laikraščių publikacijų, vien Maskvoje yra ne mažiau kaip 30 tūkstančių lošimo automatų, kuriais reguliariai naudojasi apie 500 tūkstančių piliečių. Pagal Amerikos lošimo problemų asociaciją, apie 14 proc. Rusijos gyventojų bent kartą pabandė savo laimę prie lošimo automatų. Viena dešimtoji šio procento patenka į patologinių lošėjų kategoriją. Turint omenyje žaidimų sąžiningumą, Rusijoje lošimo automatas, skirtingai nei

JAV, sąžiningo žaidimo negarantuoja, viskas priklauso nuo pačios institucijos, grįžta tik 75, o kartais ir 20 proc. (Кукк, 2005).

Priklausomybės nuo azartinių lošimų forma egzistuoja kiekvienoje šalyje ir kiekviena iš jų vienaip ar kitaip bando spręsti šias iškilusias problemas, atsiradusias dėl azartinių lošimų legalizavimo ir prieinamumo padidėjimo. Lietuva nėra išimtis, statistikos duomenys lyginami ne tik su Europos bet ir kitomis pasaulio valstybėmis, tai reiškia, kad azartiškų žmonių yra visur ir tai nepriklauso nuo kultūros ar demografinių skirtumų. Vadinasi, galime ieškoti bendrų problemos sprendimo būdų.

1.3. Priklausomybės nuo lošimų rodikliai Lietuvoje

Lietuvoje priklausomybės nuo lošimų temą nagrinėja mokslininkai M. Arasimavičius, N. Skokauskas, R. Satkevičiūtė, B. Burba, E. Meiženis ir J. Sondaitė. Galima būtų paminėti M. Arasimavičiaus 2008 ir 2010 metais atliktus tyrimus, kuriuose autorius nagrinėja azartinių lošimų teisinius aspektus. Taip pat kitų mokslininkų tyrimai: N. Skokausko nagrinėjama tema „Kauno miesto paauglių patologinis potraukis azartiniams lošimams“ (2005 m.); ir N. Skokausko kartu su R. Satkevičiūte ir B. Burba (2003 m.), kur nagrinėjama tema „Patologinio potraukio azartiniams lošimams susibendrinimas su kitais psichikos sutrikimais“ apžvelgiami medicininiai aspektai. E. Meiženis ir J. Sondaitė (2015 m.), remdamiesi aukščiau paminėtų mokslininkų pastebėjimais, atliko socialinį darbą tema „Įsitraukimą į azartinius lošimus skatinančių ir mažinančių veiksnių kokybinė analizė“.

M. Arasimavičiaus (2008 m.) teigimu, pagrindinėmis priklausomybės nuo azartinių lošimų atsiradimo ir plėtimosi priežastimis šiuo metu laikomos: asmens amžius, lytis, kultūra ir tautybė, visuomenės požiūris į lošimą, lošimo prieiga ir technologijos. Lietuvoje patologinį potraukį lošimams turi 4,2 proc. Lietuvos gyventojų. Potraukis lošti būdingas visoms socialinėms grupėms, dažniausiai tai 21–55 metų amžiaus vyrai, ir pasireiškia 3–4 kartus dažniau nei moterims. (cit. pgl. Meiženis ir Sondaitė, 2015). Tyrimų duomenimis, Lietuvoje daugiau nei pusė (53 proc.) 18–40 metų amžiaus vyrų, gyvenančių didžiuosiuose Lietuvos miestuose, yra lošę azartinius lošimus. Trečdalis (33 proc.) aktyvių lošėjų pripažino, jog lošimas jiems kelia finansinių, psichologinių, bendravimo su šeima, draugais problemų (Paukštienė, 2016).

Lietuvoje prižiūrinti ir kontroliuojanti azartinių lošimų organizavimą ir dalyvaujanti įgyvendinant valstybės politiką lošimų srityje Priežiūros tarnyba (LPT) vis dažniau susiduria su azartinių lošimų problemine arba patologine priklausomybe. LPT visai neseniai asmenims, turintiems problemų dėl azartinių lošimų, pradėjo suteikti galimybę parašyti prašymą dėl savanoriško apsisprendimo nelošti, kuriuo siekiama mažinti azartinių lošimų priklausomybės sukeltus neigiamus padarinius. (2014-01-13 Azartiniai lošimai Lietuvoje – grėsmės, galimos priemonės joms sumažinti ir reali situacija). Ir kiek tenka sekti LPT skelbiamas naujienas, pradeda aktyvesnę veiklą visuomenės

informavimo, nuomonės formavimo ir socialinės politikos bei prevencinių priemonių kūrimo srityje. Šiuo metu 2016 m. birželio 30 d. duomenimis Lietuvoje parašę prašymus neleisti lošti yra 4322 asmenys kartu su prašymais apriboti jų patekimą į lošimų organizavimo vietas. Papildomai 2015 m. gruodžio 31 d. duomenimis, iš 4 040 pateiktų prašymų neleisti lošti šiuo metu negalioja 1072, anuliuoti 517, pakartotinai gauti 699 prašymai, o 555 prašymų galiojimo terminas yra pasibaigęs. Žemiau pateiktoje lentelėje stebima gautų prašymų suvestinė nuo 2004 metų pradžios iki 2016 metų birželio 30 d.

1.1 lentelė. Gautų prašymų suvestinė nuo 2004 metų pradžios iki 2016 metų birželio 30 d.

Metai	Gautų prašymų skaičius	Iš jų – vyrų pateikti prašymai	Iš jų – moterų pateikti prašymai	Prašymų skaičius metų/ laikotarpio pabaigoje	Prieaugis procentais per metus
2004	11	11	-	11	
2005	68	67	1	79	+ 518 %
2006	171	157	14	250	+ 151 %
2007	170	159	11	420	- 1 %
2008	376	360	16	796	+ 121 %
2009	378	365	13	1174	+ 1 %
2010	493	471	2	1667	+ 30 %
2011	578	564	14	2245	+ 17 %
2012	423	397	26	2668	- 27 %
2013	461	440	21	3130	+ 9 %
2014	417	399	18	3546	- 10 %
2015	494	471	23	4040	+ 18 %
2016*	282	265	17	4322	
Iš viso*		**4126**	**196**	**4322**	

Sudaryta pagal: (Problemos dėl lošimo? 2016)

Priežiūros tarnybos puslapyje pateikiama trumpa statistika „vidutiniškai per metus su prašymais neleisti lošti kreipiasi 474 asmenys, per mėnesį gaunama apie 40 prašymų. Dažniausiai prašymus neleisti lošti pateikia 18–49 metų vyrai (96 proc.). Bendrai 15 proc. besikreipiančių sudaro 18-21 metų amžiaus asmenys, 44 proc. – 21-29 metų, 25 proc. – 30-39 metų , 11 proc. – 40-49 metų , 6 proc. – vyresni nei 50 metų Lietuvos gyventojai)“ (Problemos dėl lošimo?, 2016). Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras VILMORUS pateikia – „apie galimybę parašyti prašymą neleisti lošti žino 48 proc. gyventojų. Manančių, kad prašymas neleisti lošti yra efektyvus būdas kontroliuoti problemą, yra šiek tiek daugiau nei 30 proc., į tai žiūri skeptiškai 26 proc.“ (2014-01-13 Azartiniai lošimai Lietuvoje – grėsmės, galimos priemonės joms sumažinti ir reali situacija).

Kaip jau žinome Lietuvoje patologinį potraukį lošimams turi apie 4,2 proc. Lietuvos gyventojų. Pažiūrėkime kas sudaro tuos 3, 5, 4 arba 1 procentą. Skaičiai pateikiami lentelėje (žr. 1.2 lentelė). Lietuvoje buvo 2 859 709 žmonės.

1.2 lentelė. Statistikos departamento duomenis 2016 m. spalio 1 d.

Lošimų rūšis	Dalis lošiančiųjų, proc. pagal "Vilmorus" atliktą apklausą	Lošiančiųjų skaičius	2016 m. I pusmečio lošimų organizatorių veiklos rezultatas (įplaukos atėmus išmokėjimus), €*	Vienas lošėjas per 2016 m. I pusm. vidutiniškai pralošė, eur)	Lošimo vietų/organizatorių skaičius *	Lošėjų skaičius vidutiniškai tenkantis vienai lošimų organizavimo vietai/organizatoriui
Loterijos bilietai	54	1 544 243	20 394 003	13,2	3	514 748
Lošiantys internete (lažybos ir nuotoliniai lošimai)	6	171 583	6 307 240	36,8	6	28 597
Kazino (lošimų stalai ir A akteg. lošimų automatai)	3,5	100 090	14 598 236	145,9	19	5 268
Lažybos	3,1	88 651	5 632 879	63,5	169	525
Lošė su draugais	2,8	80 072	–	–	–	–
B kategorijos lošimų automatai	1	28 597	15 276 193	534,2	190	151
Viso:	**70,4**	**2 013 235**	**62 208 551**			

Sudaryta pagal: (Zalepūga, 2016)

Iš lentelėje pateiktų skaičiavimų matyti, kad šiuo metu individualiam lošėjui pavojingiausia lošimų rūšis – lošimas B kategorijos riboto išlošimo automatais, jais kiekvienas lošėjas per pusę metų vidutiniškai prarado 534 eurus, tuo tarpu kazino klientas vidutiniškai pralošė 146 eurus, o loterijose 13 eurų“ (Zalepūga, 2016). Remdamiesi pateiktais duomenimis galime įžvelgti priežastis, kodėl B kategorijos lošimo automatų vis daugėja,- 2010 m. – 2110 vienetai, o 2016 metais - 3692, net 75 proc. Moksliniais tyrimais yra nustatyta, kad kuo trumpesnis laikas tarp „pastatymo” ir rezultato, tuo didesnis pavojus priklausomybei išsivystyti. B kategorijos lošimų automatuose šis skirtumas tėra 3 sekundės, o Lietuvoje didžiųjų loterijų organizuojamuose lošimuose laukti rezultato tenka net savaitę arba 604 800 sekundžių. Todėl lošimas automatais yra žymiai pavojingesnis nei, tarkim, loterijos.

Matomas aiškus azartinių lošimų keliamų problemų mastas ir aktualumas. Aktyviausi lošėjai pagal amžių ir lytį kitose Europos valstybėse nelabai daug kuo skiriasi nuo Lietuvos lošėjų – tai 18–40 metų vyrai, ir tiek Lietuvoje, tiek svetur galima įžvelgti panašias tendencijas. Itin neramina savanoriško apsisprendimo nelošti prašymų tarp 18-21 metų amžiaus asmenų skaičius. Faktai skatina aptarti efektyvesnes probleminių lošimų prevencijos galimybes, galimo bendradarbiavimo, kitų valstybių patirties perėmimą siekiant prisidėti prie visuomenės gerovės.

2. PAGRINDINĖS PREVENCINĖS PRIEMONĖS, NAUDOJAMOS SOCIALINIUOSE PROJEKTUOSE, SKIRTUOSE KOVAI SU AZARTINIŲ LOŠIMŲ PRIKLAUSOMYBE

2.1. Socialinių projektų įtaka priklausomybei nuo azartinių lošimų

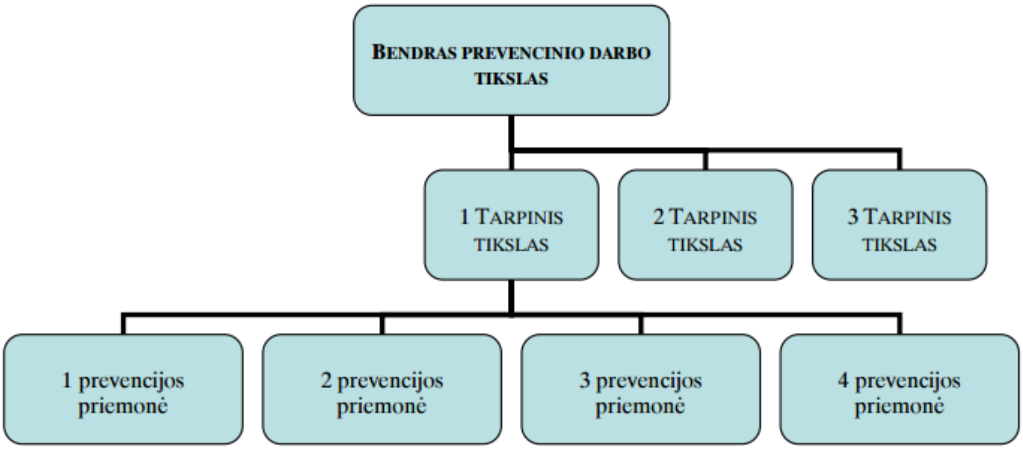
Europos Sąjungos institucijos siekia atkreipti valstybių narių dėmesį į egzistuojančią problemą ir priemonių, padedančių kovoti su socialiai žalingu azartinių lošimų sukeltu poveikiu visuomenės nariams, poreikį. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas savo nuomonėje „Internetiniai lošimai vidaus rinkoje“ yra pareiškęs, kad: „<…>, *valstybių narių teisės aktų tikslas, be kita ko, turėtų būti priklausomybės nuo lošimo prevencija ir gydymas*<…>“ „ (2014-01-13 Azartiniai lošimai Lietuvoje – grėsmės, galimos priemonės joms sumažinti ir reali situacija).

Prieš šią priklausomybę kovojančių organizacijų nariai vieningai teigia, kad lošimas pastaraisiais metais tapo itin lengvai prieinamas, todėl kelia vis didesnį pavojų. Turima omenyje lošimo vietų plitimas, prieinamumas internetu ir pan. „Užtenka vieno mygtuko paspaudimo. Be to, viskas veikia ištisą parą septynias dienas per savaitę. Didžiausia bėda ta, kad, atliekantieji statymus internetu nejaučia, jog stato tikrus pinigus. Yra didžiulis skirtumas, kuomet išsiimi grynųjų ir dedi juos ant lošimų stalo ar leidi lažybų kontoroje, ir kuomet tiesiog naudojiesi kreditine kortele lošimų svetainėje“, – industrijos plėtros niuansus aiškino *Breakheaven* – vadovas Ijanas Semelas.

Įsitraukimui į azartinius lošimus turi įtakos aplinkos veiksniai, jie gali mažinti arba didinti įsitraukimą. Nustojus lošti pirmoji priežasti įvardijama kaip „lošėjo noras nustoti lošti, keisti savo elgesį ir gyvenimo būdą. Antra priežastis – artimų žmonių palaikymas, pastangos kartu įveikti lošėjo

potraukį azartiniams lošimams. Bendras noras įveikti lošėjo priklausomybę sustiprino tarpusavio santykius“ (Meiženis ir Sondaitė, 2015). Leidžiamos knygos, kuriose pasakojamos tikros gyvenimo istorijos žmonių, kurie patyrė kompulsyvaus lošimo pasekmes. Realūs pasakojimai padeda kitiems susimąstyti apie galimas lošimo pasekmes ir keliamą grėsmę, kai lošimas tampa nebe pramoga.

Prevencijos priemonės yra mūsų prevencinio darbo organizavimo šerdis. Kiekviena prevencijos programa siekiama tam tikrų tikslų, ir siekiant kiekvieno iš jų, dažnai reikia įgyvendinti tarpinius tikslus (žr. 2.1 pav.). Pagrindinis reikalavimas, keliamas bet kokiai prevencijos priemonei, – jos veiksmingumas. Šis reikalavimas tiesiogiai išplaukia iš jos apibrėžimo – kryptinga veikla, skirta tam tikram (konkrečiam) prevencijos tikslui pasiekti. Taigi jeigu priemonė neveiksminga, jeigu ja neįmanoma pasiekti to, ko siekiama, ją sunku pripažinti prevencijos priemone. Dėl to terminas „prevencijos priemonė“ dažniausiai vartojamas kartu su siektinu tikslu: „priemonė laisvalaikiui pagerinti“, „visuomenės informatyvumui padidinti“ ir pan. (Gečėnienė, 2004).

Šaltinis: (Gečėnienė, 2004).

2.1 pav. Prevencinės veiklos struktūra: tikslų ir priemonių sąsajos

Laikantis šio mini plano galėsime užtikrinti prevencinio darbo efektyvumą, kai taikant tam tikrą prevencijos priemonę, bus tiksliai žinoma, koks jos efektas ir kokiomis sąlygomis jis pasireiškia. Įgyvendinant šiuos projektus, socialinė projektų nauda siejama su poveikiu visuomenei ir itin glaudžiai susijusi su nematerialiosios gerovės didinimu.

2.2. Socialinė politika kovai su azartinių lošimų priklausomybe užsienio šalyse

Prieš pradedant aptarinėti užsienio šalių pavyzdžius derėtų paminėti, kad aplinkos elementų kiekis kitoje šalyje yra sąlygiškai didesnis. Sprendimas, priimtinas vienam elementui vienoje šalyje, gali būti nepriimtinas ir neefektyvus kitoje šalyje. Užsienio šalies aplinkos elementus sąlygoja skirtingas kultūrinis pagrindas. Daugiau ar mažiau skiriasi kiekvienos užsienio šalies teisinė, politinė, socialinė ,kultūrinė, ekonominė, konkurencinė, technologinė aplinka ir geografiniai parametrai.

Užsienio šalyse yra įdiegta ne viena geranoriška programa, siekianti padidinti bendruomenės informuotumą apie azartinių lošimų prieinamumą ir jų keliamą grėsmę, o turintiems lošimo problemų- padėti. Vienas tokių - **Australijos** projektas Victorian Responsible Gambling Foundation. Fondo misija yra bendruomenės švietimas ir prevencinės programos. Kaip teigia pats fondas: „Fondas yra bendruomenės švietimo ir informavimo kampanija. Fondas remia atsakingą lošimą ir tyrimus, kad užtikrintų programas, kurios yra grindžiamos geriausiais turimais duomenimis. Fondas siekia padėti nukentėjusiems dėl lošimo ir paveiktiems dėl to kilusių problemų žmonėms, taip pat jų šeimos nariams ir draugams. Fondas veikia pagal visuomenės sveikatos programą, atsižvelgiant į bendruomenės požiūrį, siekia sumažinti žalą individo ir bendruomenės lygmeniu“ (Victorian Responsible Gambling Foundation). Internetinėje svetainėje responsiblegambling.vic.gov.au galima rasti įvairių pagalbos ir informacijos formų (žr. 2.2 pav.).

Šaltinis: Victorian Responsible Gambling Foundation[3].

2.2 pav. Australijoje vykdomo projekto „Victorian Responsible Gambling Foundation“ interneto svetainė

Jų vardu svetainėje youtube.com[4] yra platinamai filmukai priklausomo/ neatsakingo lošimo tema[5] (žr. 2.3. pav.). Video perteikiamos realistiškos akimirkos, suteikiama emocija, atsispindi išgyvenimai, pabaigoje nurodoma trumpa informacija, kur galima būtų kreiptis pagalbos. „Tai ne tik lošėjai, kuriems reikia paramos. Tai ir tie, kurie aplink juos. Pagalba, patarimai ir konsultacijos šeimai ir draugams. Kai esi veikiamas kažkieno lošimo problemos, ji gali turėti didelį poveikį jūsų gyvenimui“. Ši socialinė reklama suteikia progą pažvelgti ir išgirsti nukentėjusiųjų patirtį ir fiksuoja vienišumo ir izoliacijos jausmą, kuris bendrai juos veikia (Responsible Gambling..., 2015).

[3] Victorian Responsible Gambling Foundation. Prieiga per internetą: http://www.responsiblegambling.vic.gov.au/awareness-and-prevention

[4] Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/

[5] Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=MG5iCMvPxro

Šaltinis: (Responsible Gambling..., 2015).

2.3 pav. „Responsible Gambling“ kompanijos socialinė reklama

Las Vegase, yra specializuota klinika "Centras kovoje su ludomanija". Čia nuo azartinių lošimų priklausomiems žmonėms atliekami visi įmanomi tyrimai, taip pat taikomos įvairios ambulatorinio ir stacionarinio gydymo rūšys. Gydymas klinikoje yra visiškai nemokamas. Tyrimus finansuoja valdžia ar azartinius lošimus organizuojančios bendrovės. Socialinėms problemoms, susijusioms su azartinių lošimų priklausomybe, spręsti, asociacija iš JAV azartinių lošimų verslo gauna į metus ne mažiau kaip 100 mln. dolerių, ir pabrėžiama, kad tai tik dalis - 10 proc, o likusią dalį sumoka patys.

Rusijoje patologiniams lošėjams gyventi daug blogiau. Labai dažnai gydymui kreipiasi ne patys lošėjai,- tokių vienetai,- o prašo pagalbos jų artimieji. Gydymas atliekamas anonimiškai. Gydoma dažniausiai izoliuojant- žinoma, be jokios prievartos, o pacientui tvirtai apsisprendus ir sutikus. Gydymo niekas nekompensuoja, visa našta gula ant patologinių lošėjų artimųjų pečių, ir viskas todėl, kad Rusijoje oficialiai azartinių lošimų priklausomybės nėra (Кукк, 2005). Ilgainiui Maskvos metro atsirado socialiniai plakatai: "Aš kovoju prieš priklausomybę nuo azartinių lošimų!" (žr. 2.4 pav.). O Kazan mieste pasirodė marškinėliai su užrašais „Aš myliu Kazan, miestą be vienarankių banditų.“ (žr. 2.5. pav.).

2.4 pav. „Aš kovoju prieš priklausomybę nuo azartinių lošimų!" Rusija

Šaltinis: Agentūra: (www.mosgvard.ru)[6]

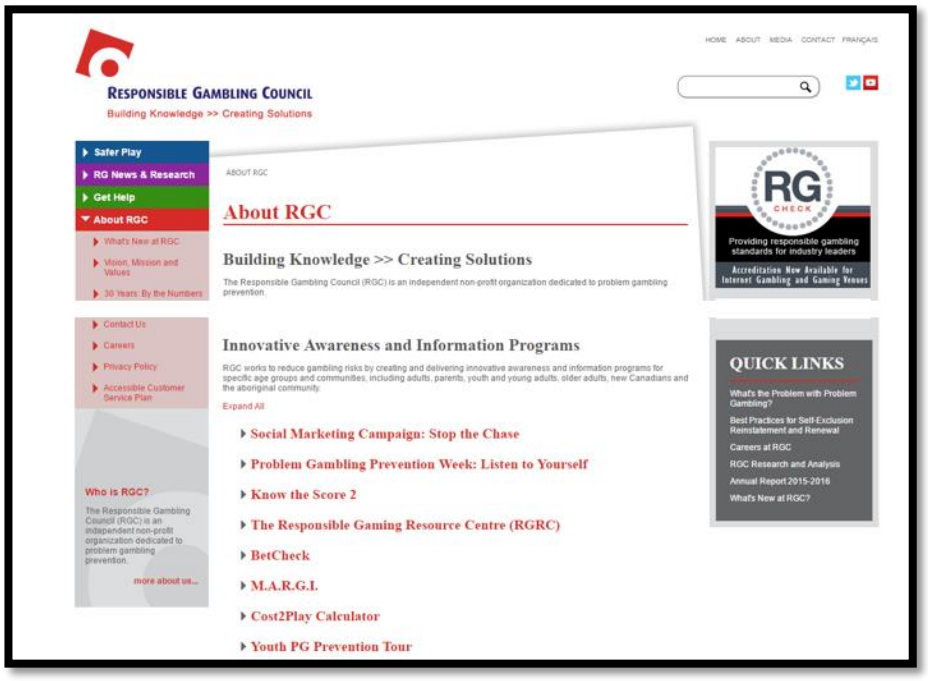
2.5 pav. Socialinė reklama ant marškinėlių Rusijoje

Tiumenyje dar 2006 metais buvo visa serija priemonių kovoti su priklausomybe nuo azartinių lošimų. 2006 m. pavasarį ir rudenį buvo net dvi suinteresuoto lošimų problemos sprendimu jaunimo bangos, taip pat suorganizuoti keli mitingai. Visuomenės nariai kreipėsi į įstatymų leidžiamąsias ir vykdomąsias valdžios institucijas- tiek federalines, tiek regionines, buvo naudojami visi turimi ištekliai, siekiant paskatinti atitraukti šį verslą nuo tų, kurie negali pasipriešinti jam. „РАРИБ“[7] Rusijos dienraštis praneša, kad nuo 2009 m. liepos 1, azartinius lošimus įstatymiškai leidžiama organizuoti tik keturiose specialiose lošimo zonose: „Приморье“ (Pajūrio), - kurorto zonoje; „Сибирская монета“ (Sibiro moneta), - Altajaus regione; „Янтарная“(Gintaro) - netoli Gintarinio kaimo Kaliningrado srityje; „Азов-сити“ (Azovo-City) - Krasnodaro ir Rostovo regione. 2006 metų pradžioje vien Maskvoje buvo 56 kazino ir 5 tūkstančių žaidimo automatų salonų. Iš viso sostinėje buvo suskaičiuojama 65 tūkstančiai lošimo automatų. Tuo metu ekspertai įspėjo, kad plinta naujos rūšies priklausomybė – patologinis lošimas (ludomanija). 2009 metų viduryje Sveikatos apsaugos ministerija suskaičiavo virš 3,5 tūkstančių priklausomų žaidėjų vien tik Sankt Peterburge, o visoje šalyje, Federacijos tarybos pirmininko Sergejaus Mironovo teigimu, buvo daugiau nei 2 mln. Po draudimo įvedimo 2009 m. atlikta apklausa parodė, kad tik 6 proc. rusų lošia. Iš jų 33 proc. nusprendė atsisakyti šio pomėgio po įstatymo įsigaliojimo, 28 proc. yra neapsisprendę, o likusieji nusiteikę ieškoti alternatyvų – nuo žaidimų internete iki kelionės į žaidimų zonas. Rinkodaros įmonės „Profi Online Research“ tyrimo,atlikto 2009 m., duomenimis, 72 proc. respondentų palankiai įvertino kazino uždarymą (Игорный бизнес в современной России, 2010). „Mano patirtis rodo, kad didžiausias kiekis pacientų pas mus ateidavo po to, kai vizitinės kortelės apie reabilitacijos pagalbos

[6] Prieiga per internetą: http://mosgvard.ru/
[7] Prieiga per internetą: http://www.rarib.ru/

programą buvo platinamos žaidėjams žaidimų salėse ir kazino. Tai labai svarbus psichologinis momentas... Ir tai realus šansas jam išsigelbėti iš šios situacijos", - sakė Roman Gerasimov (Георгиев, 2015). Šiuo metu Rusijoje daug dėmesio skiriama tokiems klausimams kaip socialinės reklamos vaidmuo ir vieta visuomenės gyvenime. Poreikis spręsti socialines problemas šalyje padidina šios reklamos rūšies svarbą ir nustato tikslus bei gaires jo tolesniam vystymui.

Kanadoje Responsible Gambling Council (RGC)- Atsakingo lošimo taryba- yra nepriklausoma ne pelno siekianti organizacija, dirbanti lošimo prevencijos srityje. Savo veikla ji siekia sumažinti lošimo riziką, sukuriant ir įgyvendinant naujausias sąmoningumo ir informavimo programas. Ji taip pat skatina geresnių priemonių, siekiant apsaugoti nuo lošimo, kūrimą ir taikymą per geriausius praktikos tyrimus, standartų kūrimą ir RG Patikrinimo akreditavimo programas (RG Check accreditation program). Organizacija savo internetinėme puslapyje (žr. 2.6 pav.) turi nemažai informacijos apie vykdomas akcijas ir programas, kad sumažintų priklausosmybę nuo azartinių lošimų, platinami pagalbos kontaktai[8].

Šaltinis: (Innovative Awareness and Information Programs, 2012).

2.6 pav. Responsiblegambling organizacijos internetinis puslapis

Kanados kompanija „Doner Canada“ išleido platinamus interneto erdvėje bei spausdintinius variantus laikraščiams ir plakatams socialinius plakatus su užrašais „Gambling. It's just as addictive.“ (Lošimas. Tai tik mūsų priklausomybė), kurie yra be galo išraiškingi. Kiekvienas atvaizdas pasakoja istoriją ir apsipina su kitomis priklausomybės formomis, stebimas problemos gilumas, priklausomybė sutapatinama su narkomanija (žr. 2.7 pav.), sutapatinama su vaistų vartojimu ir perdozavimu (žr. 2.8 pav.), sutapatinama su rūkymu (žr. 2.9 pav.).

[8] Prieiga per internetą: http://www.responsiblegambling.org/about-rgc

2.7 pav. Soc. plakatas. sutapatinama su narkomanija

2.8 pav. Soc. plakas, sutapatinimas su vaistų perdozavimu

2.9 pav. Soc. plakatas, sutapatinama su rūkymu

Šaltinis: „Doner Canada“ (2009)[9].

Didžiojoje Britanijoje prieš šią priklausomybę kovojančių organizacijų nariai vieningai teigia, kad lošimas pastaraisiais metais tapo itin lengvai prieinamas, todėl kelia vis didesnį pavojų. Vienos iš tokių organizacijų – *Breakheaven* – vadovas Ijanas Semelas, pats buvęs probleminis lošėjas, pastebi, kad galimybė daryti statymus per savo mobiliuosius įrenginius įnešė didelių pokyčių į lošimų industriją. „Užtenka vieno mygtuko paspaudimo. Be to, viskas veikia kiaurą parą septynias dienas per savaitę. Didžiausia bėda ta, kad, atliekantieji statymus internetu nejaučia, jog stato tikrus pinigus. Yra didžiulis skirtumas, kuomet išsiimi grynųjų ir dedi juos ant lošimų stalo ar leidi lažybų kontoroje, ir kuomet tiesiog naudojiesi kreditine kortele lošimų svetainėje“, – industrijos plėtros niuansus aiškino Semelas. Kovai prieš priklausomybę nuo lošimų Didžioji Britanija kasmet skiria apie 6 milijonus svarų, kurie skiriami padėti tiems, kurie nebegali patys susitvarkyti savo gyvenimo. „Tie žmonės iš esmės neteko visko – su jais buvo nutraukti bet kokie santykiai, juos išspyrė iš namų ir darbo už tai, kad jie buvo pernelyg susitelkę į lošimą. Kai kurie ima vogti iš savo darbdavių ar imasi panašios nusikalstamos veiklos, taigi nė vienas atvejis nėra lengvas“, – kalbėjo *Gordon Moody* asociacijos vykdomoji direktorė Eleina Smetharst. Didžiosios Britanijos socialinių projektų pavyzdžiai plačiau aprašomi ir pateikiami vėlesniame 3.2 skyriuje.

Šveicarijoje gydymas susiveda į antidepresantų vartojimą ir gydymą psichoterapija. Kanados mokslininkai remiasi pacientų įtikinėjimu, kad jų elgesys yra neracionalus ir rimtai tikėtis

[9] Prieiga per internetą: https://www.coloribus.com/adsarchive/prints/bellwood-health-services-hidden-addiction-blow-13234905/

laimėti azartiniuose lošimuose negalima. Šis metodas taikomas Jungtinėse Amerikos Valstijose, Australijoje, Šveicarijoje, Švedijoje, Norvegijoje ir Ispanijoje.

Danija išreiškė susirūpinimą, kad technologinė pažanga skverbiasi į lošimų sferą, todėl lošimas tampa labiau prieinamas. Sprendimą dėl prevencijos ekspertai mato vidurinės mokyklos švietimo programoje, struktūrizuotoje pagal tuos pačius parametrus, kaip ir piktnaudžiavimas narkotinėmis medžiagomis. Kad būtų veiksmingas, švietimas negali sutelkti dėmesį į draudimą, tačiau būtina paaiškinti žmonėms, kaip atsakingai lošti, kartu neįklimpstant į šį liūną. Šios ligos gydymui dažniausiai taikomi psichologiniai mokymai. Tačiau yra ir paprastesnių, labiau prieinamų procedūrų, įskaitant vaistus. Atsirado lošimo automatai, kurie išsijungia po 50 min. nepertraukiamo žaidimo ir siūlys užrašais ant švieslentės žaidėjams poilsį nuo 10 min. Įvedama mokėjimo šaltinio priemonės kontrolė – ar tai pinigai nėra skolinti iš įmonės, šeimos ar gauti mokėjimai nešant baudžiamąją atsakomybę.

Tarptautinė patirtis rodo, kad visose civilizuotose šalyse jau seniai sukurta sistema siekiant kovoti su priklausomybe nuo lošimų ir užkertant kelią ludomanijai. Tai socialinės institucijos, psichologinė pagalba, psichotreningai, specialūs internetiniai puslapiai, kurie pasakoja visuomenei apie galimas per dažno ir per stambaus lošimo pasekmes. Taip pat forumai internete, kur sergantys žaidėjai gali pasidalinti savo problema ir nedelsiant gauti profesionalią psichologinę pagalbą, socialiniai plakatai. Be to, aistros azartiniams lošimams prevencijos tema daugelyje šalių jau yra tapusi reikšminga valstybinio reguliavimo lygiu. Šalių patirtis rodo, kad būtina rūpestingai atsižvelgti į šios problemos sprendimą. Atkreipti visuomenės dėmesį į neatsakingo lošimo keliamus žalingus padarinius visuomenei bei šeimos gerovei, į tai, kad dėl šios problemos kenčia tiek patys lošėjai, tiek artimiausi ir brangiausi jiems žmonės.

2.3. Socialinė politika, siekiant kovoti su azartinių lošimų problema Lietuvoje

Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras VILMORUS turi statistinius duomenis ne tik apie paties lošimo kaip reiškinio dažnumą, problematiką, pasiekiamumą bei žinomumą, bet ir apie, respondentų manymu, galimas prevencines priemones ir būdus. Apklausos dalyviai dažniausiai minėjo psichologo pagalbą ir draudimą lankytis lošimų organizavimo vietose. Kalbant apie papildomus būdus lošimo problemoms išspręsti, dažniausiai gyventojai pasisakė už lošimą organizuojančių bendrovių uždarymą – 28 proc. Dauguma apklaustųjų mano, kad azartinių lošimų pasiūla yra per didelė (32 proc.), lošimai turi būti iš viso uždrausti (29 proc.) – iš viso 61 proc. Liberalesni šiuo požiūriu yra jauni žmonės. Prieš lošimų reklamą pasisakė dauguma apklasutųjų, už visišką draudimą pasisako 37 proc., atsakymą „galėtų nebūti“ pasirinko 39 proc. Taigi prieš reklamą yra 76 proc. gyventojų“ (2014-01-13 Azartiniai lošimai Lietuvoje – grėsmės, galimos priemonės joms sumažinti ir reali situacija).

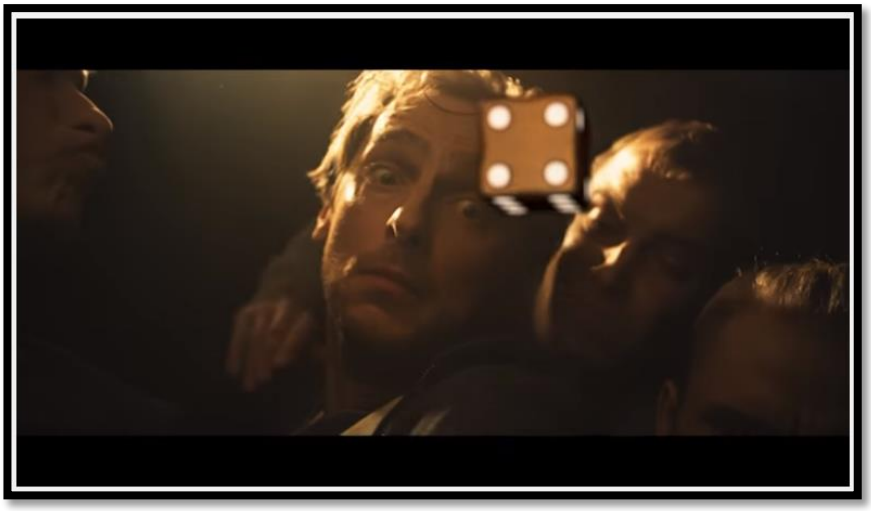
Kalbant apie gerosios užsienio valstybių patirties perėmimą, – savanoriškas apsiribojimas pateikiant prašymus yra tikrai veiksminga priemonė. Lietuva šią patirtį LPT svarstė ir priėmė ne taip jau seniai, savanoriško apsiribojimo nuo lošimų galimybė suteikiama ir kitose šalyse: Suomijoje, Švedijoje, Portugalijoje, Latvijoje, Ispanijoje, Norvegijoje, Belgijoje, Prancūzijoje, Maltoje, Gibraltare, Didžiojoje Britanijoje, Slovėnijoje, Šveicarijoje, Vokietijoje, Danijoje, Lichtenšteine. Įstatymų lygmeniu reglamentuota Belgijoje, Maltoje, Vokietijoje, Prancūzijoje, Danijoje, Lichtenšteine, Suomijoje (2014-01-13 Azartiniai lošimai Lietuvoje – grėsmės, galimos priemonės joms sumažinti ir reali situacija). Susirūpinimą kelia tai, kad pavirtinus lošėjų pateikiamus prašymus neleisti lošti, lošimų organizatoriai ne visada paiso tokių prašymų pateikimo ir tokiems asmenims leidžia lošti, atsakomybė nėra reglamentuota jokiuose teisės aktuose, todėl tai tampa kiekvienos bendrovės asmeniniu pasirinkimu. Daugelis lošėjų įvardija, kad prašymų sistema jiems yra vienintelis būdas savo jėgomis bandyti suvaldyti žalingą potraukį. Šiomis dienomis Priežiūros tarnyba savo oficialiame puslapyje yra paviešinusi pranešimą, kad nuo 2017 m. gegužės 1 d. įsigalios Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo nuostatos, reglamentuojančios galimybę asmeniui Lošimų priežiūros tarnybai arba lošimų organizatoriui pateikti prašymą neleisti jam lošti ir dalyvauti nuotoliniuose lošimuose. Asmenis, pateikusius prašymus neleisti lošti, bus draudžiama įleisti į lošimų organizavimo vietas ir leisti jiems dalyvauti nuotoliniuose lošimuose jų prašyme neleisti lošti nurodytą laikotarpį. Šių reikalavimų vykdymą privalės užtikrinti lošimų organizatorius (Azartinių lošimų įstatymo pataisomis įteisinta apsiribojimo nuo lošimų galimybė, 2016). Ar šios nuostatos leis užtikrinti konkrečių asmenų valios vykdymą griežčiau nei iki šiol, šiuo metu galime tik spėlioti.

Lietuvoje jau veikia Anoniminių lošėjų draugija. Jos nariai dalijasi savo patirtimi ir siekiais padėti sau ir kitiems įveikti lošimo problemą. Vienintelė sąlyga, norint tapti draugijos nariu - noras mesti lošti. Dauguma beviltiškai stengiasi įrodyti, kad gali lošti vadovaudamiesi sveiku protu ir logika. Mintis, kad kada nors kažkokiu būdu pavyks kontroliuoti savo potraukį lošti, kamuoja kiekvieną priklausomybę turintį lošėją. Jei kalbėtume apie lošėjo, turinčio priklausomybę, artimuosius, Lošimų priežiūros tarnyboje inicijuojama savitarpio paramos grupė lošėjų artimiesiems, o šios grupės tikslas- padėti artimiesiems suprasti ir palaikyti lošėją ilgame sveikimo procese. Patys artimieji mokosi išgyventi problemas, gauti palaikymą iš panašių problemų turinčių asmenų.

Šiuo metu Lietuvoje socialinę reklamą siekiama pristatyti kaip vieną iš Lietuvos viešojo administravimo institucijų komunikacijos su visuomene priemonių, skirtą socialinėms problemoms Lietuvoje spręsti. „Žmonės nemato problemų tol, kol nesusiduria su jomis realiame gyvenime. Mes visi esame pripratę prie daugumos problemų egzistavimo aplik mus, todėl, norint žmogų „pažadinti“, reikalingas rimtas emocinis sukrėtimas“ (Gimžauskas, 2005). Kaip teigia Arvydas Guogis (2004), dėl šiuolaikinės globalizacijos atsirandančios socialinės problemos sukelia socialinę atskirtį, kuri yra socialinė grėsmė kur kas platesne prasme nei esame pratę suprasti ir kuri yra stipriai įtakota

industrinių ir gamybinių procesų, šiuo atveju pramogų ir paslaugų sferoje. Socialinės politikos sprendimai ir iniciatyvos gali būti rimtas ir svarus žingsnis į azartinių lošimų situacijos sprendimą, prevencijos ir pagalbos lošiantiems vystymą, socialiai atsakingų įmonių tradicijos Lietuvoje plėtojimą.

Vykdydama savo tiesiogines funkcijas Lošimų priežiūros tarnyba siekia mažinti piktnaudžiavimą azartiniais lošimais. Tarnyba savo veikla skatina atsakingą lošimą, gerina visuomenės informavimą apie galimas priklausomybės problemas ir siūlo būdus joms spręsti. Naujausiais duomenimis, Lošimų priežiūros tarnyba kartu su probleminių lošimų prevencijai neabejingais lošimų verslo atstovais išplatino naują vaizdo klipą. Vaizdo klipe – žinomas Valstybinio Vilniaus Mažojo teatro aktorius Mantas Vaitiekūnas (žr. 2.10 pav. ir 2.11 pav.). „Lošimų priežiūros tarnyba taip pat labai džiaugiasi, kad jos kvietimu prie probleminių lošimų prevencijos iniciatyvos prisidėjo ir regioninės radijo stotys – visą mėnesį Lošimų priežiūros tarnybos socialinė reklama – garso klipai – neatlygintinai transliuojami dešimtyje radijo stočių, kurios neabejingos šiai problemai.“ (Lošimų priežiūros tarnyba žiniasklaidoje pradeda saugaus lošimo kampaniją. 2016).

Šaltinis: (Lošimų priežiūros tarnyba žiniasklaidoje pradeda saugaus lošimo kampaniją, 2016).

2.10 pav. Vaizdo klipe – Mantas Vaitiekūnas

Šaltinis: (Lošimų priežiūros tarnyba žiniasklaidoje pradeda saugaus lošimo kampaniją, 2016).

2.11 pav. Lietuviška socialinė reklama

Lošimų priežiūros tarnyba savo oficialiame puslapyje www.lpt.lt[10] pateikia savikontrolės anketą (žr. 2.12 pav.). Atsakymai leidžia įvertinti savo, kaip lošėjo, savęs kontroliavimo situaciją.

Savikontrolės anketa

1. Ar esate kada nors nenuėjęs į darbą/pamokas/paskaitas dėl lošimo?
2. Ar kada nors jautėtės nelaimingas namuose, šeimoje dėl lošimo?
3. Ar lošimas turėjo įtakos Jūsų reputacijai?
4. Ar Jus kada nors graužė sąžinė dėl lošimo?
5. Ar kada nors lošėte vien tam, kad išloštumėte pinigų skoloms apmokėti ir finansinėms problemoms išspręsti?
6. Ar dėl lošimo sumažėjo Jūsų ambicijos bei darbingumas?
7. Ar pralaimėjęs jausdavote neatidėliotiną poreikį vėl lošti ir atsilošti?
8. Ar laimėjęs jausdavote neatidėliotiną poreikį vėl lošti ir išlošti dar daugiau?
9. Ar dažnai lošdavote tol, kol baigdavosi visi pinigai?
10. Ar kada nors teko skolintis pinigų tam, kad galėtumėte lošti?
11. Ar kada nors teko ką nors parduoti tam, kad gautumėte pinigų lošimui?
12. Ar nenoriai leisdavote lošimui skirtus pinigus kitoms, įprastinėms reikmėms?
13. Ar dėl lošimo nustojote rūpintis savimi arba savo šeima, jos gerove?
14. Ar kada nors lošėte ilgiau negu buvote suplanavęs?
15. Ar kada nors lošėte siekdami nusiraminti, atsipalaiduoti, atitolti nuo rūpesčių?
16. Ar kada nors pasielgėte arba svarstėte galimybę pasielgti neteisėtai tam, kad gautumėte pinigų lošimui?
17. Ar dėl lošimo sutriko Jūsų miegas?
18. Ar patirtos nesėkmės, nemalonumai, neigiamos emocijos Jums sukelia neatidėliotiną norą lošti?
19. Ar Jums kada nors kilo potraukis atšvęsti kokią nors savo sėkmę kelių valandų lošimu?
20. Ar kada nors pagalvojote, kad toliau lošdami galite degraduoti, sužlugdyti patys save ar net nusižudyti?

Jei teigiamai atsakėte į septynis ir daugiau klausimų, yra pavojus, jog esate priklausomas nuo azartinių lošimų.

* šaltinis – Anoniminių lošėjų literatūra.

Šaltinis: (Problemos dėl lošimo? 2016).

2.12 pav. Savikontrolės anketa

[10] Prieiga per internetą: http://www.lpt.lt/

Dar vienas informacijos nešėjas, juo norima pranešti ir sudominti – lankstinukas - skirtas plačiajai visuomenei (žr. 2.13 pav.). Lošimų priežiūros tarnyba parengė lankstinuką pavadinimu „Probleminis lošimas. Tai būtina žinoti kiekvienam.“ Informacija rengta bendradarbiaujant su Vilniaus priklausomybės ligų centru. Supažindinama, kas yra azartinis lošimas, informuojama, kaip atpažinti probleminį lošėją, kur kreiptis pagalbos dėl savo ar artimųjų lošimo, pateikiama savikontrolės anketa. Šia informacija siekiama atkreipti visuomenės dėmesį į lošimų sukeliamas problemas ir paskatinti kreiptis pagalbos. Tačiau trūkumas tas, jog lankstinukas platinamas tik Lošimų priežiūros tarnyboje (Informacinis lankstinukas visuomenei, 2016).

Šaltinis: (Informacinis lankstinukas visuomenei, 2016)

2.13 pav. Informacinis lankstinukas visuomenei

UAB „Lošimų strateginė grupė“, bendradarbiaudama su Priežiūros tarnyba, 2010 m. inicijavo socialinį projektą „Nebenoriu lošti“, jo rėmuose buvo sukurtas informacinis tinklapis www.nebenoriu-losti.lt[11] projekto specialistams su ilgamete patirtimi emocinės paramos, krizių, netekčių ir savižudybių prevencijos srityje. Pagrindinė užduotis- teikti informacinę ir emocinę paramą nuo lošimų priklausomybės kenčiantiems lošėjams bei jų artimiesiems. (Nebenoriu-lošti, 2010). Nuo 2011 metų projektu rūpinasi Lošimų priežiūros tarnyba. „Nebenoriu lošti“ internetiniame puslapyje galime rasti ir lietuvių autoriaus Kęstučio Pabijuto sukurtą karikatūrą/ piešinį lošimo tema (žr. 2.14 pav.), čia pavaizduotas žmogus, sėdintis prie kazino ruletės stalo. Tiek jis, tiek kiti dalyvaujantys žaidime įdėmiai stebi krentantį kamuoliuką, bet tuo pačiu metu žaidėjo kelnes kaip verspstė ardo

[11] Prieiga per internetą: http://nebenoriu-losti.lt/

ruletės stalo koja. Mintis aiški: visiškas prasilošimas, griūvantis gyvenimas - tai Lietuviškos socialinės reklamos pavyzdys.

Šaltinis: (Dambrauskaitė, 2010)

*2.14 pav. „*Azartinių lošimų kaina – gyvenimas“

Projektas www.Nebenoriu-losti.lt, išties turėtų nešti didžiulę naudą ir pagalbą tiek priklausomiems nuo lošimų, tiek jų artimiems žmonėms, suteikiant kuo daugiau informacijos, kur kreiptis pagalbos ar klausti patarimo. Projekto internetinis puslapis ir puslapis socialinėje platformoje Facebook nėra pritraukęs didelio kiekio lankytojų. Informacija neatnaujinta ir jos mažai. Keliaujant į „pagalbos“ skyrelį, miesto nuorodos neveikia. Minesotos programos priklausomybės ligų centruose nuoroda veikia, bet informacija panaikinta. Patikslinimui, Minesotos programa – psichoterapinis gydymas: jausmų pažinimas, bendravimo įgūdžių lavinimas, elgesio ir mąstymo koregavimas, motyvacijos blaivybei stiprinimas, „12 žingsnių“ programos taikymas tolesniame gyvenime (Nebenoriu-lošti, 2010).

Vilniuje šiais metais jau antrą kartą vyko konferencija „Azartiniai lošimai ir loterijos Lietuvoje. Atradimai ir praradimai“, kurią organizavo Lošimų priežiūros tarnyba. Pagrindinis konferencijos tikslas – pasidalinti ir supažindinti visuomenę su azartinių lošimų ir loterijų aktualijomis Lietuvoje, lošimų sukeliamos priklausomybės problema. Pranešimus skaito azartinius lošimus ir loterijas organizuojančių bendrovių atstovai, valstybės institucijų ir visuomeninių organizacijų atstovai bei psichikos sveikatos specialistai.

Matome, kad priemonių tikrai esama nemažai. Natūraliai kyla klausimas, kuri priemonė yra mažiau ar daugiau efektyvi, kuriomis priemonėmis pasiekiamas norimas efektas, kurioms priemonėms sąveikaujant tarpusavyje galime gauti optimaliausią rezultatą ir sumažinti priklausomybės grėsmę. Klausimai priverčia susimąstyti ir skatina ieškoti atsakymų, atlikti tyrimus, analizuoti padarytus žingsnius. Žvilgsnis į kitų valstybių vykdomus žingsnius ir įgyvendinamus projektus leistų Lietuvai išsigryninti priemones, kurios būtų naudingos ir reikalingos mūsų valstybei;

užsienio šalių geroji, o ir blogoji patirtis bei įvertinimas taupytų laiką ir valstybės lėšas. Domėjimasis naujovėmis ir atrastais moduliais leidžia suspėti koja kojon su naujomis tendencijomis, atradimais, visuomenės švietimu.

3. SOCIALINĖS REKLAMOS GALIMYBĖS KOVAI SU AZARTINIŲ LOŠIMŲ PRIKLAUSOMYBE

3.1. Socialinės reklamos koncepcija ir galimybės ją pritaikyti kovoje su azartinių lošimų priklausomybe

Šiuolaikinėje visuomenėje, kuri susiduria su įvairiais socialiniais, ekonominiais ir aplinkosauginiais iššūkiais, atsiranda poreikis naujoms priemonėms, kurios padėtų spręsti visuomenės problemas. Vienas iš tokių viešinimo, informavimo ir prevencijos instrumentų - socialinė reklama, kuri gali būti taikoma įvairiose gyvenimo sferose plačiu mastu. Prieš pradedant kurti socialinę reklamą, reikia galvoti nuo to, kaip pradėti.

Socialinės reklamos sąvokos apibrėžtis pateikiama ne tik mokslinėje literatūroje, bet ir Lietuvos teisės aktuose, vienas iš jų Reklamos įstatymas 2000. Socialinės reklamos paskirtis- plėsti visuomenės akiratį, formuoti nuostatas, viešinti aktualias visuomenės problemas ir jų sprendimus. V. Pruskaus (2003) teigimu - tai informacija, kurią valdžios atstovai skleidžia tarp gyventojų, siekdami tam tikros elgsenos, kitaip tariant, svarbių socialinių vertybių atspindys. Rezultatas iš anksto nėra žinomas, reklama gali pasitvirtinti arba nepasitvirtinti, bet tik ilgalaikėje perspektyvoje. Apibendrinant, socialinė reklama visų pirma yra tikslinė įtikinėjimo priemonė, skatinanti keisti socialines nuostatas ir su tuo susijusį elgesį, o pagrindinis jos tikslas - pakeisti visuomenės elgesį į tam tikras visuomenėje egzistuojančias socialines problemas. „Socialinė reklama, atsižvelgiant į jos tikslus, skirstoma į informavimo, įtikinėjimo, skatinimo, priminimo“ (Bakanauskas 2004; Čereška 2004; Мокшанцев 2007). Pavyzdžiui, iškeliama problema: reikalingas kraujas perpylimui. Sprendimas - reikia donorų. Įvairūs reklamos kūrėjai skirtingai prieis prie socialinės reklamos kūrimo šia tema. Kažkas reklamuos problemą (nėra pakankamai kraujo), o kažkas - sprendimą (gerai būti donoru). Čia yra svarbu suprasti, kad socialinė reklama – reklama, skirta išspręsti problemą. Keliant bet kokią problemą, reikia pasiūlyti sprendimą. Reklama, kuri nesiūlo sprendimo, yra neefektyvi. Socialinė reklama, kas beatsitiktų, turi suspėti su visuomene.

Socialinė reklama yra svarbi visuomenės gyvenimo dalis. Jos vaidmuo kasmet auga, didėja jos mastai reklamos rinkoje. Lietuvoje, kaip ir kitur pasaulyje, egzistuoja daug problemų: socialinės (narkotikai, alkoholis, smurtas, diskriminacija), ekonominės (korupcija, šešėlis), sveikatos apsaugos (Aids, vėžys), eismo saugumo, aplinkos apsaugos ir kt. Jas spręsti padeda socialinė reklama, kurios metodai ir priemonės yra taikomi siekiant pagelbėti žmonėms ir aplinkai, veikti tiek atskirų asmenų, tiek jų grupių bei visos visuomenės elgseną dėl tam tikrų priežasčių. Skirtinga visuomenės mąstysena

ir elgsena sąlygoja skirtingus socialinius padarinius, todėl vykdomos socialinės reformos, lemiančios naujas visuomenės elgsenos normas bei kuriamos ir įgyvendinamos socialinės kompanijos gali būti kuriamos tokioms problemoms spręsti, kaip AIDS plitimas, rūkimo pavojus, neblaivaus asmens vairavimas, gamtos teršimas, išteklių taupymas, narkotikai ir alkoholizmas ir kt. (Rūtelionienė, 2007). Socialinė reklama dažniausiai panaudojama prevencinių programų įgyvendinimui. Literatūroje galime rasti socialinės reklamos pliusus ir minusus:

Socialinės reklamos privalumai:

- pozicijos formavimas "civilinė atsakomybė";
- vertybių transliavimas;
- piliečių pritraukimas dalyvauti visuomeniniame gyvenime (netiesiogiai, politikoje);
- visuomenės humanizavimas.

Socialinės reklamos trūkumai:

- paprastai yra susiję su finansine šio klausimo puse, t.y., gamyba ir platinimo (talpinimo) vieta. Finansinė klausimas yra labai ūmus;
- socialinė reklama bet kuriuo atveju negali būti transliuojama kartu su komercine;
- sunku įvertinti socialinės reklamos efektyvumą, nes ji neturi apskaičiuojamo specifinio poveikio (Рождественская, 2010).

Pagal kategorijas socialinės reklamos skirstomos į: politinės kampanijos; sukurtas įvairių rūšių nevyriausybinių ir ne pelno siekiančių organizacijų, pavyzdžiui: "Greenpeace" ir UNESCO; ir socialinė reklama, kurios užsakovas yra pati valstybė. Tarp reklamos teoretikų vyrauja nuomonė, jog dažniau vartotojas geriau priima ir tiki ne ta reklama, kuri akivaizdžiai bando paveikti jį, primesti sprendimą, o ta, kuri iš pirmo žvilgsnio atrodo kaip „nekaltas“ informacijos teikimo būdas. Tačiau peržiūrėjus keletą socialinių reklamų pastebima, kad šokiruojantys vaizdai tarsi yra geriausias būdas paveikti visuomenės emocijas, kitaip tariant, pasėti baimės, nesaugumo jausmą, siekiant nors iš dalies socialinę reklamą paversti prevencine priemone. Ar tai iš tikrųjų veikia, parodytų išsamus socialinės reklamos poveikio tyrimas šia tema.

Pasiekiamumas – auditorijos naudojimosi laipsnis ir būdas juos pasiekti, įvertinti tai, kad kiekvienas lygis turi skirtingą pasiekiamumą (Brazinskas ir kt. 2007). „Reklamos pasiekiamumo rezultatas nustatomas asmenų, kuriuos pasiekė reklama, skaičių dalijant iš reklamos adresatų, kuriuos buvo norima pasiekti, skaičiaus. Kuo didesnis pasiekiamumas, tuo mažesni sklaidos nuostoliai“ (Pajuodis 2008). Pagal reklaminės informacijos perdavimo būdą skirstomos į priemones, pagrįstas reklamuojamo objekto demonstravimu: reklama spaudoje; televizijos reklama, radijo reklama, lauko reklama, internetinė reklama. Tačiau atskirų tipų reklamos turi savo privalumų ir trūkumų (žr. 3.1 lentelę).

3.1 lentelė. Komunikacinių priemonių reklamos pateikimo privalumai ir trūkumai

Reklamos sklaidos priemonės	Privalumai / trūkumai	Auditorijos pasiekiamumo ypatumai	Reklaminės žinutės pasiekiamumas
Televizija	privalumai	didelis auditorijos pasiekiamumas	priverstinis reklaminės informacijos pateikimas
	trūkumai	dideli kaštai	trumpa reklaminė žinutė
Spauda	privalumai	pakankamai greitai surenkama tiek bendra, taip ir tikslinė auditorija	labai geras reklaminės žinutės pastebimumas naudojant ryškias spalvas
	trūkumai	pasiekiamumas yra silpnesnis jaunesnei tikslinei grupei	reklaminė žinutė neilgaamžė
Lauko	privalumai	efektyviai pasiekiama auditorija	dideli formatai
	trūkumai	tikslinės auditorijos nepasiekiamumas	trumpas publikuojamos informacijos pasiekiamumo ciklas
Radijas	privalumai	geras tikslinės auditorijos pasiekiamumas	kruopščiai pariktas garsas pasitelkiama vaizduotė
	trūkumai	bendros auditorijos nepasiekiamumas	nesutelktas klausytojo dėmesys (dažniausiai klausoma radijas, kai pvz. vairuojame, dirbame ir t.t)
Internetas	privalumai	geras tikslinės auditorijos pasiekiamumas	neribota publikuojamos informacijos pasiekiamumo trukmė ir apimtis
	trūkumai	mažas bendros auditorijos pasiekiamumas	žinutės nepasiekiamumas (mato tik tada, kai ieško konkrečios informacijos)

Šaltinis: sudaryta pagal (Gaigalienė ir Unterhauser, 2005; Svetikas, 2008; Čereška, 2004).

Parenkant reklamos priemonę, būtina atsižvelgti į tai, ar dažnai ši reklamos priemonė efektyviai pasiekia tikslinę auditoriją, įvertinti jos privalumus, trūkumus bei savybes. Didesnis komunikacinis poveikis pasiekiamas, kai socialinė reklama yra transliuojama, publikuojama įvairiais informacijos kanalais vienu metu. Tikslingai pasirinktas sklaidos kanalas optimaliausiai pasiekia tikslinę auditoriją. Socialinė reklama paprastai renkasi pigesnius sklaidos kanalus dėl finansinių išteklių.

Reklamos kreipiniai šiais galimybių ir begalinės informacijos laikais turi būti geriau apgalvoti, vaizdingesni, įdomesni, orientuoti į pasirinktą auditoriją. Nereikėtų naudoti šūkių, kurie

diskriminuotų ar kitaip įžeistų tautines ar religines mažumas ir pan. Žodinės formuluotės turi būti taip pateiktos, kad žmonės įtikėtų turiniu, atitinkančiu jų požiūrį. Kreipinio formuluotės turi peržengti žinomybės ribas, nes kitaip jos bus suvokiamos kaip banalios ir atstumiančios, jos neturi būti abstrakčios ir netinkančios praktiškam pritaikymui (Pranulis, 2007). Socialinės reklamos kūrėjai yra tartum menininkai, kurie skirdami nemažai dėmesio reklaminei žinutei savo darbu paveikia kitus. Apžvelkime viską detaliau:

Paveikslas. Reklamos paveikslas yra labai susijęs su reklamine žinute. Kartais tiek komercinės, tiek socialinės reklamos mintį ar pagrindinę idėją gali išreikšti būtent paveikslas, jame atsispindintys vaizdai gali būti labai iškalbingi. Be to, paveikslas, anot Čereškos, gali atlikti tokį pat simbolišką, simptominį bei signalinį vaidmenį, kaip ir tekstas (Čereška, 2004). Neigiamos apeliacijos. Jos gali sukelti žmonėms nemalonius jausmus arba šoką, pavyzdžiui, kai rodoma, kokias pasekmes gali sukelti narkotikų vartojimas. Tačiau vertėtų įsidėmėti, kad nerimo, baimės jausmo pateikimas reklamoje paveikia tik tada, kai informaciją pateikia patikimi šaltiniai ir kalbama apie realiai egzistuojančias problemas. Ekspertų teigimu, žiūrovai gerai priima reklaminius klipus, kuriuose neigiami jausmai sukeliami ne žodžiais ir situacija, o tobulu operatoriaus darbu. Apsiriboti vien gąsdinimu reklamoje taip pat nederėtų, ypač, kreipiantis į paauglius. Socialinė reklama Lietuvoje nėra tokia drastiška kaip užsienyje. Taigi, su socialine reklama reikia elgtis labai atsargiai, reikia rinktis tokias priemones, kurios neturėtų priešingo nei tikimasi poveikio reklamos vartotojui (Jokubauskas, 2003).

Humoras. Norint išvengti komunikacinių problemų, humorą reklaminiuose pranešimuose reikia naudoti tik labai gerai pažįstant tikslinę auditoriją ir įsitikinus, kad jis bus suvoktas ir suprastas adekvačiai. Tyrimai rodo, kad beveik trečdalis žmonių nesupranta subtilaus humoro ar linksmų užuominų (Janeliauskas, 2004). Humoro panaudojimas socialinėje reklamoje gali būti gana rizikingas žingsnis, tačiau visiškai jo atsisakyti nevertėtų. Manoma, kad humoras daro reklamą lengvą bei įsimenančią.

Garsas reklamos pasaulyje plačiai naudojamas, šis dirgiklis puikiai patraukia dėmesį. Kuo stipresnis garsas, tuo greičiau jis patraukia dėmesį, bet tyla taip pat gali sukelti susidomėjimą (Duobienė, 2006).

Spalvos turi didelę reikšmę efektyvumui. Spalvos veikia žmogaus jausmus, sukelia psichologinę reakciją, paryškina nuotaiką, jausmą, sukelia fiziologinius pojūčius. Tiek pozityvūs, tiek negatyvūs vaizdiniai dirgikliai apeliuoja į žmogaus jausmus. Spalvų sukeliamos asocijacijos, pvz., juoda- tai negatyvumas, liūdesys, tamsa, agresija; pilka - saugumas, depresija, tuštuma; raudona - energija, aistra, jėga; balta - švara, gyvybingumas, taika ir t.t. Kiekviena spalva gali traukti arba atstumti, sukurti ramybės ar patogumo jausmą, sujaudinti, sukelti nerimą, trumpai tariant daro emocinį poveikį (Šulčienė, 2005). Pvz., prieš narkomaniją siūloma vaizduoti geltoną, nes ji

stimuliuoja protinę veiklą, atkreipia dėmesį ir išlieka atmintyje ilgiau nei kitos spalvos. Bet šią spalvą rekomenduojama derinti su žalia spalva, nes geltonos spalvos ryškumas pažeidžia psichologinę pusiausvyrą. Žydra spalva yra efektyvi žmogui sergant neurologinėmis ligomis. Raudoną naudosime, siekdami sukurti įtampos pojūtį. Sukuria vidinę jėgą ir harmoniją, suteikdama viltį – mėlyna spalva. Nereikėtų naudoti daug įvairių spalvų - pakanka suderinti dvi, kurios patrauktų akį. Tyrimais buvo nustatyta, kad gerą reklamą pastebi 50 proc. auditorijos, 30 proc. atsimena pagrindinės antraštės mintis, o 10 proc. perskaito dalį reklamos teksto (Kotler ir Keller, 2007). Įspūdžio matavimas pakeičiamas prisiminimo matavimu, kai tarp įspūdžių ir apklausos praeina tam tikras laikas.

Apibendrinus galima teigti, kad visi elementai yra itin svarbūs, norint padaryti įspūdį. Žinutės įspūdžiui padidinti naudosime ir tinkamai parinksime: muziką, spalvas, garsą. Panaudojus humorą pastebima, kad žinutė bus lengviau įsimenama, apie ją bus daugiau kalbama. Liko nepaminėtas, bet ne mažiau svarbus, įžymių žmonių panaudojimas reklaminėje žinutėje, jis taip pat yra paveikus būdas teigiamam įspūdžiui padaryti. Įžymybės gali padidinti žinutės patikimumą, perteikdamos savo patirtį.

3.2. Socialinių reklamų ir socialinių plakatų, skirtų kovoti su azartinių lošimų problema užsienio šalyse, pavyzdžiai

Didžiosios Britanijos internetinė svetainė gambleaware.co.uk[12] platinama prieiga prie išsamaus aprašo „Lošimo pramonės kodas socialiai atsakingoms reklamoms“. Smulkiai aprašomos situacijos ir vietos, tinkamos naudoti vienokioms ar kitokioms žinutėms, kurios skatina atsakingai lošti. Tai gera praktika. Pažymima, jog nėra įrodymų, kurie žodžiai yra labiau efektyvūs, tačiau, siekiant užtikrinti tam tikras gaires, Lošimo tarnyba išvardino keleta variantų konsultaciniame dokumente: „Lošimų skelbimai atsakingam lošimui“ (2007 m. sausis) pranešimų pavyzdžiai:

- Neleiskite žaidimui žasti jumis (angl. *Don’t let the game play you*);
- Lošimas - daugiau nei žaidimas (angl. *Gaming – more than a game*);
- Lažinkis su savo galva, o ne be jos (angl. *Bet with your head, but not above it*);
- Jei tai nebėra įdomu, atsitrauk (angl. *If it’s no longer fun walk away*)
- Turėk smagumą, bet žaisk saugiai (angl. *Have fun, but play it safe*);
- Jei žaidi su tikrais doleriais, žaidi su realiais jausmais (angl. *If you play with real dollars, play with real sense*);
- Nugalėtojai žino, kada sustoti (angl. *Winners know when to stop*);
- Žinok savo ribą ir žaisk joje (angl. *Know your limit and play within it*);
- Prašome žaisti atsakingai (angl. *Please play responsibly*);

[12] Prieiga per intrenetą: http://www.gambleaware.co.uk/

- Lošk smagumui, o ne kad laimėti (angl. *Gamble for fun, not to win*)“ (IGRG Industry group for responsible gambling..., 2015).

Tai nėra griežtas sąrašas ir tarnauja tik kaip indikatorius pranešimams kurti ir rūšiuoti. Pavyzdžiui, Senet Group, po mokslinio tyrimo, priėmė "Kai smagumo nelieka, sustok (When the fun stops, stop)" (IGRG Industry group for responsible gambling..., 2015). Pranešama, kad ši Didžiosios Britanijos kompanija „Senet Group“[13] investavo 2 mln svarų į pirmą kartą startuojančią reklaminę kampaniją. Kampanijos šūkis - " Kai smagumo nelieka - stop“ (When the fun stops, stop) (žr. 2.4 pav.). „Senet Group“ video herojai - du vyrai, vienas žaidžia namuose, o kitas bukmeikerių kontoroje, abu praranda daug pinigų. Balsas už kadro sako: „Jei pradėdate statyti daugiau nei galite sau leisti, tai yra blogas statymas, stabtelėkite ir pagalvokite dar kartą“ (Георгиев, 2015). Be to, reklamą platina ir Gamble Aware labdaros fondas, skirtas kovai su azartinių lošimų priklausomybe. Reklamą žadama rodyti per populiariausius sporto renginius ir kompanijos pagrindinis šūkis bus naudojamas lauko reklamai ir spausdintinėms medžiagoms.

Šaltinis: (Георгиев, 2015)

3.1 pav. „Kai žaidimas yra ne malonumas – stop.“ socialinė reklama

Keletą šios kompanijos socialinės reklamos filmukų galima pamatyti sekant šiomis nuorodomis (platinami per populiarų video filmukų portalą youtube.com):

- „When The Fun Stops, Stop - Shop Gambling Advert“, trukmė 0:31 min.[14].
- „When The Fun Stops, Stop - Online Gambling Advert“, trukmė 0:30 min.[15].

Jaunas vyras, kuris staiga pamato suplazdančią ir nuskrendančią 100 eurų kupiūrą, pradeda karštlygiškai ją vytis. Jis bėga, jis krenta, jis rytasi per laiptus, jis parklumpa tarp minios žmonių, jis lekia per gatvę, pilną mašinų, nesižvalgydamas. Tai parodo realią situacija, kaip žmonės pasidaro lyg apsėsti ir akli aplinkai, kai pamato potencialią situaciją pasipelnyti. Kanados socialaus marketingo kompanija „Stop the chase“ (Nustok vytis) (žr. 3.2 pav.). „Visa informacija apie, „Ką reiškia persekioti?“ Vijimosi nuostolis būna, kai jūs nuolat bandote atsilošti, susigrąžinti pinigus, kai jau

[13] Prieiga per internetą: http://www.coral.co.uk/whenthefunstopsstop
[14] Priega per ineternetą: https://www.youtube.com/watch?v=W1J9C8mpVhw
[15] Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=9qo4WD_9Zx0

būnate pralošęs. Manote, kad ilgainiui laimėsite, todėl jūs leidžiate daugiau laiko ir pinigų lošimams, nors nuostoliai nuolat auga. Tai yra tik blogų dalykų ateityje pradžia. Nors jums gali atrodyti, kad jūs tuoj laimėsite DAUG, vijimasis yra ženklas, kad jūs prarandate savo lošimo kontrolę“ (Innovative Awareness and Information Programs, 2012).

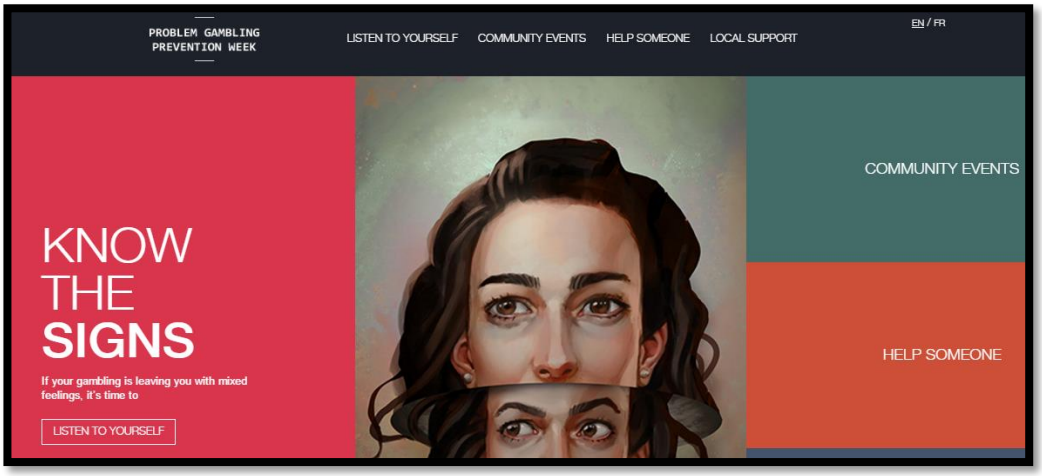

Šaltinis: (Innovative Awareness and Information Programs..., 2012).

3.2 pav. Responsible Gambling Council „Nustok vytis“

Tokiu būdu Responsible Gambling Council organizacija, „Nustok vytis“ (Stop the chase) savo puslapyje socialinio video ištraukų dėka paaiškina, kaip atpažinti lošimo kontrolės praradimą savyje bei artimųjų žmonių rate, kaip sau padėti ir kur kreiptis pagalbos, jei manote jog jums taip atsitiko.

Klausykis savęs (angl. *Listen to Yourself*) (žr. 3.3 pav.) problemų dėl lošimo Prevencijos Savaitė (angl. Problem Gambling Prevention Week (PGPW))- tai dar viena Responsible Gambling Council (RGC) programa. Pagrindinis dėmesys skiriamas į azartinių lošimų rizikai ir būdams apriboti ją, joje kalbama apie realius lūkesčius laimėti ir pralošti ir kur ieškoti pagalbos, jei jums iškilo problemų, susijusių su priklausomybe nuo azartinių lošimų. Listen to Yourself programos kūrėjai pataria, kad įsiklausyti į save ir patiriamus jausmus lošiant ir po lošimo yra labai svarbu: „Šie jausmai ir yra ta priežastis. Juos ignoruojant gali padaryti dar blogiau, jie įtakoja ne tik Jus, bet ir Jūsų šeimą bei draugus. Štai kodėl labai svarbu įsiklausyti į save ir atkreipti dėmesį į juos“ (Innovative Awareness and Information Programs, 2015).

Šaltinis: (Innovative Awareness and Information Programs, 2015).

3.3 pav. „Listen to Yourself“ internetinis puslapis

PGPW projektas vienija suinteresuotąsias šalis, norinčias sumažinti nesaikingo lošimo riziką, įskaitant vietos konsultavimo įstaigas, vyriausybių ir azartinių lošimų paslaugų teikėjus. PGPW idėjos pasiekė daugiau kaip tris milijonus Ontarijos miesto namų per interaktyvius informavimo monitorius, vietos reklamas ir vykdomą veiklą“ (Innovative Awareness and Information Programs, 2015).

„BetCheck“ programėlė : šis įrankis, telefono programėlė (žr. 3.4 pav.) leidžia jums palyginti savo lošimo įpročius su "tipiniais lošėjais", naudojant elementus, pavyzdžiui: kiek laiko ir pinigų išleidžiama savo mėgstamam žaidimui. Galite sužinoti rizikos lygi.

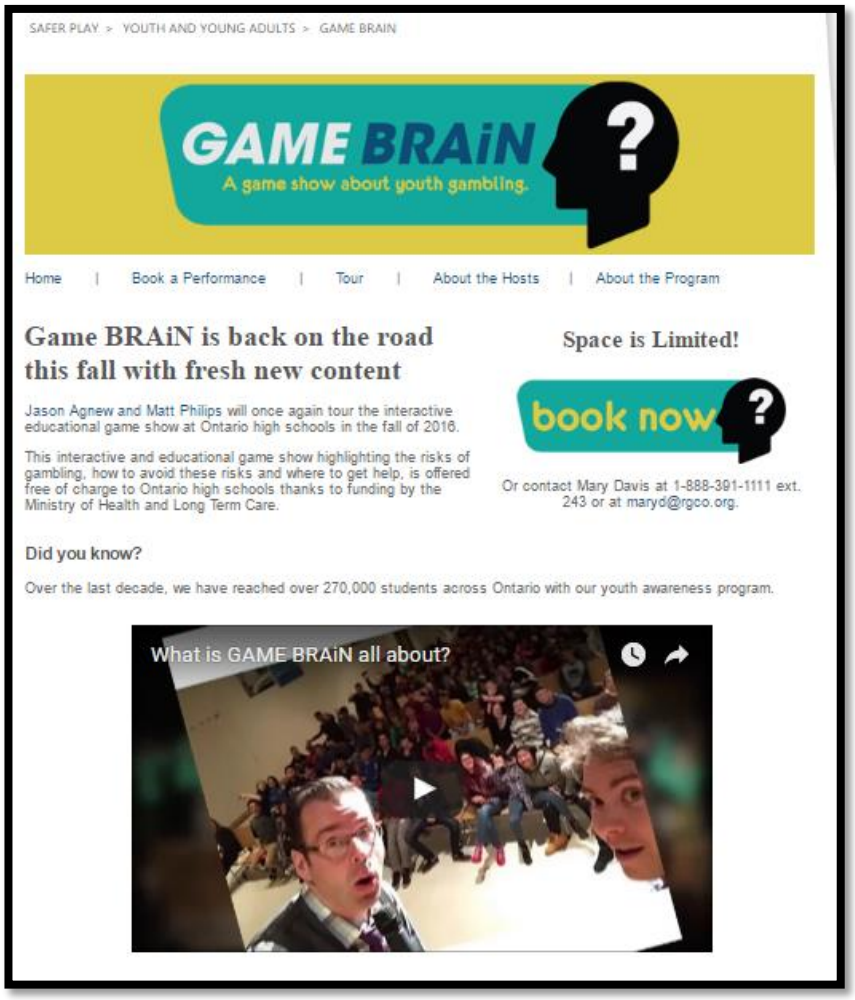

Šaltinis: (Innovative Awareness and Information Programs, 2012).

3.4 pav. Responsible Gambling Council „BetCheck“ telefono programelė

„Youth PG Prevention Tour“ (Žaidimo smegenys) organizuojama programa jaunimui (žr. 3.5 pav.), organizuojamas turas per mokyklas su šviečiamąja programa. Aktyvistai Jasonas Agnew ir Mattas Philips keliauja su šia interaktyvia mokomąja programa per vidurines mokyklas 2016 m.

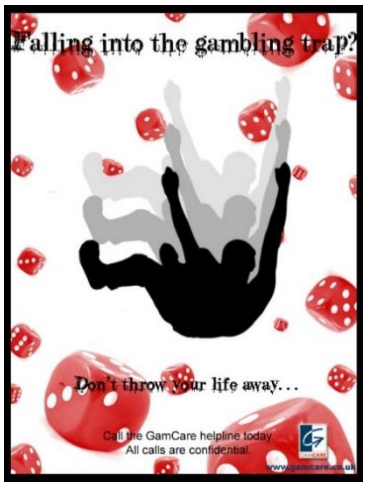
rudenį. Šis interaktyvus švietimo šou pabrėžia azartinius lošimus, kaip išvengti šių rizikos pavojų ir kur kreiptis pagalbos. Programa nemokama, ją finansuoja Sveikatos apsaugos ministerija. (Innovative Awareness and Information Programs, 2012).

Šaltinis: (Innovative Awareness and Information Programs, 2012).

3.5 pav. Responsible Gambling Council „Game BRAiN programa“

Ir tai tik keletas Responsible Gambling Council kompanijos pateiktų organizuojamų programų ir veiklų. Pateiktuose pavyzdžiuose galime matyti dideles kompanijos pastangas padėti asmenims tvarkytis su problemomis ir išmokti lošti atsakingai. Užėję į šio internetinio puslapio svetainę ir sekdami pateiktomis nuorodomis galime nesunkiai rasti informacijos apie tai, kaip atpažinti neatsakingą lošėją ar lošimą, kaip suskaičiuoti savo asmeninį leistiną finansines galimybes atitinkantį statymą, sužinoti, koks žaidimas neša didžiausią pelną bei nuostolį ir t.t. Neabejotinai programų kūrėjai gilinasi į žaidimo sukeliamas pasekmes ir bando nuspėti esamas spragas neatsakingo lošimo kelyje. Apžvelkime socialinių reklamų pavyzdžius: (žr. 3.6 pav.). Pavaizduotas krintantis žmogus, aplink jį- žaidimo kauliukai. Pateikiame ir 2004 m. socialinės reklamos Didžiojoje Britanijoje konkurso nugalėtojo sukurtą maketą (žr. 3.7 pav.). Socialinės reklamos pritaikytos skirtingoms auditorijoms ir kiekviena jų- su skirtinga tiksline perduodama žinute.

3.6 pav. Soc. plakatas „Falling into the gambling trap?“

Šaltinis: (Innovative Awareness and Information Programs, 2012).

3.7 pav. Konkurso nugalėtojas Didžiojoje Britanijoje

Apžvelkime socialinės reklamos pavyzdžius. Animacinio filmuko herojų tik išėjus iš namų supa su lošimu, statymo atlikimu susijusios mintys ir jis nebeatrodo laimingas. Parke jis sutinka pagalbą, seka tokie žodžiai: „Šiuo metu jau yra tinkamos asmeninės paslaugos, nemokamai ir konfidencialiai“ (žr. 3.8 pav.). Šią socialine reklama lengva žiūrėti, pateikiama paprasta mintis. Video platinamas Vietnamese, Cantonese, Mandarin, Arabic kalbomis.

Šaltinis: (Bất kỳ ai cũng có thể lâm vào vấn nạn cờ bạc - Tiếng Việt (Vietnamese))

3.8 pav. „Responsible Gambling“ kompanijos animacinė socialinė reklama

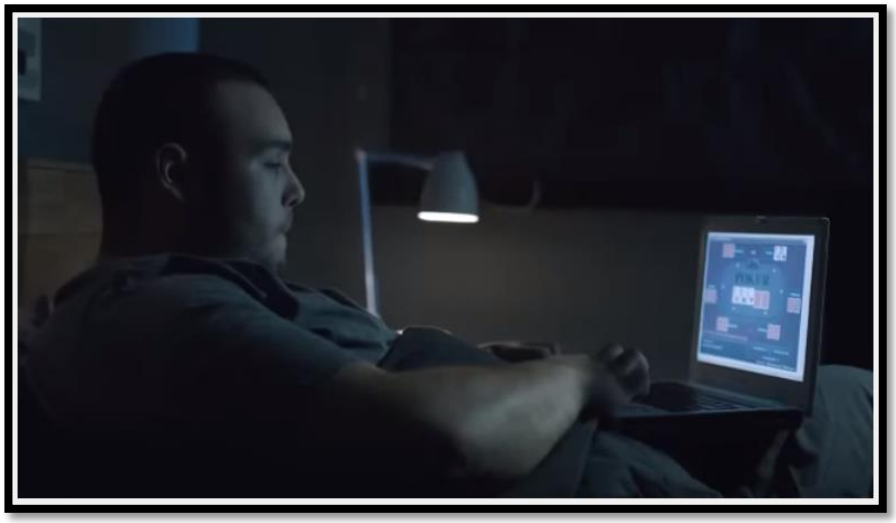
Kitas video (žr. 3.9 pav.) malonus ir jaukus, vyras sėdi draugų apsuptyje ir smagiai leidžia laiką, fone girdisi balsų gama, klegesys, vyrauja draugiška atmosfera. Balsas už kadro pateiktas kaip vyro vidinis balsas, pasakojantis, kad vyras jau buvo beveik visiškai sugniuždytas ir bijojo bei nežinojo, ką apie jį mano aplinkiniai, „Kas jei jis susigražintų save?“ Vėliau tiesiog užtikrintai atsako atsisukęs į kamerą ir nusišypso. Žymiai efektyvesnė tokia reklama, kuri susijusi su vartotojo ateities planais ir jo interesais.

Šaltinis: (Responsible Gambling..., 2016).

3.9 pav. Responsible Gambling organizacijos soc. filmukas „He's back to his old self“

Siunčiama žinutė „Many ways to get help“ (Daug būdų, kaip gauti pagalbos) viešina ir skatina skirtingus būdus žmonėms, norintiems gauti pagalbą, susijusią su jų lošimo problema. Socialinis filmukas rodo kelis visiškai skirtingus žmones skirtingose vietose ir skirtingomis aplinkybėmis jų kasdienybėje, bet juos vienija kai kas bendro – jie visi laukia savo išlošimo, jie visi lošia. Video skamba žodžiai: - „Yra tiek daug būdų lošti, bet yra ir daug būdų gauti pagalbos“. Nurodomi kontaktai, susisiekti galima 24h per parą, priduriama, kad pagalba nemokama bei konfidenciali (žr. 3.10 *pav*.)

Šaltinis: (Responsible Gambling..., 2014)

3.10 pav. Responsible Gambling organizacijos soc. filmukas „Many ways to get help“

Žinoma, kad siekiant paveikti tam tikrą auditoriją, reikalinga reklamose naudoti žinomų žmonių veidus, lyderius. Ši reklama (žr. 3.11 pav.) to pavyzdys, dar papildomai susieta su futbolu, viena iš sporto šakų, sudarančių lažybų punktų galimų statymų sferą. „Mes visi laikas nuo laiko jaučiame apgailestavimą, ar tai būtų susiję su sporto sritimi, ar azartiniais lošimais, tad svarbiausia

yra pripažinti tą jausmą ir naudoti jį teisingai.“ - Išgirstame iš Melburno Victory gynėjo Adrian‘o Leijer‘io ir Collingwood futbolo klubo žaidėjo Scott‘o Pendlebury.

Šaltinis: (Responsible Gambling..., 2015).

3.11 pav. Responsible Gambling org. soc. filmukas „Bet Regret TV Commercial Scott and Adrian“

Video su sporto žvaigžde (žr. 3.12 pav.) „Mes visi laikas nuo laiko jaučiame apgailestavimą, ar tai būtų susiję su sporto sritimi, ar azartiniais lošimais, tad svarbiausia yra pripažinti tą jausmą ir naudoti jį teisingai.“ - Išgirstame iš Hawthorn futbolo klubo žaidėjo Sam‘o Mitchell‘o ir Australijos beisbolo žaidėjos Liz Cambage.

Šaltinis: (Responsible Gambling..., 2015).

3.12 pav. Responsible Gambling org. soc. filmukas, „Bet Regret TV Commercial Sam and Liz“

„Žmonės, kuriems aš ilgainiui pakenkiau - artimi draugai, šeima ir mano žmona; aš tikrai turėčiau parduoti vieną iš mano medalių, kad sugrąžinčiau viską atgal“ – Brent Guerra, Chelsea Futbolo klubo žaidėjas (žr. 3.13 pav.). Du kartus Hawthorn premjeros žaidėjas Brent‘as Guerra atskleidė pražūtingų azartinių lošimų kainą,- 400 tūkst. dolerių per ketverius metus (Robinson, 2015).

Šaltinis: (Responsible Gambling..., 2015).

3.13 pav. Responsible Gambling organizacijos soc. filmukas „Brent Guerra's story“

Tikros istorijos iš gyvenimo,- tokios istorijos visada bus nuoširdesnės, labiau suprantamos ir įsimintinos visuomenei. Jas pasakoja žmonės, kurie išgyveno tai, ką išgyvena problemą turintys asmenys ar jų artimieji (žr. 3.14 pav.).

Šaltinis: (Responsible Gambling..., 2015).

3.14 pav. Responsible Gambling organizacijos soc. filmukas pristatantis programą „BetRegret“ TV commercial

„BetRegret“ socialinėje reklamoje rodomi įvairių profesijų žmonės savo kasdienybėje, jie visi realūs, pasakoja apie savo patiriamus išgyvenimus ir užplūstančius jausmus, kai jie lošia ar kai pralošia. „Kodėl aš leidžiu sau taip elgtis? Žinote, esu nusivylęs savimi.“ - Bandau užmigti, bet galvoje sukasi klausimas, kodėl aš tai padariau? Kodėl aš tai padariau? Priežastis aš žinau, taip nutinka. Ir tada... aš vistiek...“. Programa skelbia: "VoiceOver" (balsas baigiasi), statymas apgailestaujant „Neleisk, kad sukeltų kažką daugiau“.

Ir tai tik keletas socialinių video pavyzdžių, kuriuos platina Responsible Gambling organizacija. Pateikiami video, nufilmuoti įvairiausiose situacijose ir informacija pateikiama skirtingais rakursais įvairių žmonių lūpomis, pradedant pačiais žaidėjais ir baigiant akciją palaikančiais žymiais žmonėmis. Peržiūros siekia penkiaženklius skaičius, ir tai dar kartą įrodo, jog problema yra gyva ir ji yra aktuali visuomenei.

Pietryčių Azijoje, Singapūre, azartinių lošimų populiarumas auga pašėlusiu tempu. Tai sukėlė didelį susirūpinimą vietos pareigūnams. Jų iniciatyva prasidėjo įspūdingo masto reklamos kampanija, kuria siekiama diskredituoti lošimus. Mieste aktyvistai buvo išplatinę plakatus, kuriuose pavaizduoti vaikai, nuliūdę dėl jų tėvus žudančios priklausomybės, tačiau jie nesukėlė norimo efekto. Likimas iškrėtė piktą pokštą vokiečiams. Atsitiktinumas pavertė šią anti reklamą geriausia reklama. Faktas tas, kad viename iš šių plakatų buvo pavaizduotas berniukas (žr. 3.15 pav.), pasakojantis apie tai, kad jo tėvas, neva, pastatė visas šeimos santaupas lažindamasis, jog Vokietijos komanda laimės Pasaulio taurę. Kaip jau žinome, tai ir buvo ta komanda kuri laimėjo Pasaulio taurės trofėjų. Žmonės išjuokė reklamos kampaniją ir internete pokštaudami ėmė sveikinti plakate pavaizduotą berniuką su tėvo laimėjimu.

Šaltinis: (Prieš azartinius lošimus nukreiptos reklamos kūrėjai teisingai atspėjo Vokietijos pergalę, 2014).

3.15 pav. Antireklama – tėvo pastatyti pinigai, kad Vokietija laimės pasaulio taurę

Nacionalinės Tarybos dėl nesaikingo lošimo atstovai Singapūre iš karto pradėjo šalinti tuos banerius, nes tapo aišku, kad jie bus tik naujų statymų kurstytojai“ (Антиреклама – лучшая реклама, 2014). Tai pavyzdys to, kad ir socialinė reklama turi būti protinga ir apgalvota. Ji turi versti susimąstyti ir asocijuotis su blogais įpročiais, o ne kurstyti ir skatinti tokį elgesį. Pateikiame ir kelis socialinės reklamos plakatų pavyzdžius (žr. 3.16 pav.). Projektas pavadinimu „Is your life on the cards?“ (Tavo gyvenimas kortose?): informacija platinama per laikraščius, gatvės plakatus, lipdukus ant transporto priemonių, taip pat interneto erdvėje. Kiekviename plakate bendra figūra pateikti

kazino simboliai, kortų reikšmės, tačiau gerai įsižiūrėję matome, jog paveikslą papildo ir smulkūs individą supantys aplinkos daiktai (namai, dėžės, lova, žmogus, gatvės žibintas, benamis).

Šaltinis: https://www.pinterest.com/oebrauer/juego-responsable/ Agentūra „Mccann Erickson Singapore“ (2006).

3.16 pav. Soc.plakatas „Joker“, „Is your life on the cards?“ I ir II variantai

Kokį reklamos pavyzdį bepasirinktume, privalome siekti, kad socialinė reklama kalbėtų pasirinktos tikslinės auditorijos kalba, šviestų, mokytų, skatintų keisti nepageidaujamą, priklausomybę nulemiantį elgesį. Kadangi visuomenėje esama įvairiausio socialinio statuso, pomėgių, vertybių ir kultūros žmonių, turi būti ne viena socialinė reklama ir ji turi būti transliuojama per tokius kanalus, per kuriuos būtų įmanoma pasiekti kuo daugiau tikslinės auditorijos.

4. LIETUVOS SOCIALINĖS POLITIKOS SPRENDIMAI KOVOJE SU PRIKLAUSOMYBE NUO AZARTINIŲ LOŠIMŲ.

Pastarąjį dešimtmetį vykusioje lošimų rinkos evoliucijoje pastebimi dideli pokyčiai kalbant tiek apie paslaugų teikimą ir apie jų vartojimą, tiek apie integruotas prevencines priemones ir vykdomus socialinius projektus. Visose gyvenimo sferose atsirandančios naujovės įtakoja ir pasaulinę lošimų rinką, ir socialinę politiką, kuria siekiama sumažinti priklausomybę nuo azartinių lošimų. Šiose sferose atsiranda naujų bruožų, mat išaugusi lošimų pasiūla ir prieinamumas turėjo didžiulės įtakos įsitraukimui į azartinius lošimus. Įvairiose šalyse, įskaitant Lietuvą, į priklausomybę linkusių žmonių procentas svyruoja nuo 0,2 iki 5 proc. Tam turi įtakos aplinkos veiksniai, kiekvienos valstybės problemos matymas ir naudojamos priemonės problemai spręsti. Teorinėje dalyje išnagrinėjus įvairias priemones, naudojamas ar galimas naudoti prevencinėse programose, tyrimo dalyje bus siekiama atskleisti, kokia yra Lietuvoje veikiančių įvairių sričių atstovų, susijusių su azartiniais lošimais, nuomonė apie priklausomybės nuo azartinių lošimų problemą, kaip jie vertina naudojamas prevencines priemones ir vykdomą socialinę programą, visuomenės informavimą ir galimų priemonių ar būdų įgyvendinimą remiantis užsienio šalių patirtimi.

4.1. Socialinės politikos sprendimai kovojant su priklausomybe nuo azartinių lošimų: tyrimo tikslas, objektas, uždaviniai.

Tyrimo tikslas: Išanalizuoti, kokia socialinė politika Lietuvoje vykdoma kovojant su priklausomybe nuo azartinių lošimų, taip pat aptarti galimybes Lietuvoje pritaikyti socialinę reklamą remiantis užsienio šalių patirtimi.

Tyrimo objektas: Socialinės politikos situacija kovoje su priklausomybe nuo azartinių lošimų Lietuvos kontekste, galimybė pritaikyti socialinę reklamą remiantis užsienio šalių patirtimi.

Tyrimo problema: Kokios priemonės galimos ir būtų tikslingos kovoje su priklausomybe nuo azartinių lošimų Lietuvos kontekste, galimybė pritaikyti socialinę reklamą remiantis užsienio šalių patirtimi.

Empirinio tyrimo uždaviniai:

- atlikti ekspertų nuomonės tyrimą, kuris padėtų išsiaiškinti socialinės politikos situaciją kovoje su priklausomybe nuo azartinių lošimų Lietuvos kontekste bei galimybę pritaikyti socialinę reklamą remiantis užsienio šalių patirtimi;
- pasiūlyti būdus ir priemones, kurios galėtų pagerinti socialinės politikos situaciją kovojant su priklausomybe nuo azartinių lošimų Lietuvos kontekste ir pagerintų galimybę pritaikyti socialinę reklamą remiantis užsienio šalių patirtimi.

Tyrimo tipas. Tyrimui atlikti pasirinktas kokybinis tyrimas. Remiantis Tidikiu (2003), kokybinio tyrimo dėmesio centre atsiranda individas arba procesas, kuris yra unikalus ir turintis prasmę. Kokybiniuose tyrimuose individas nagrinėjamas kaip unikali asmenybė, savaip suvokianti socialinę tikrovę, turinti savimonę ir per ją atspindinti tikrovę, suteikianti jai tam tikrą prasmę, išreiškiama jo samprotavimu. Per objektų subjektyvų realybės suvokimą siekiama atskleisti praktinę veiklos patirtį. Kokybiniu tyrimu galima aiškinti ne tik individo, bet ir socialinės grupės bei probleminės situacijos savitumą. Šis tyrimo metodas leidžia nagrinėti naujus, masiškai nepaplitusius, reiškinius ar procesus ryškių socialinių pokyčių sąlygomis. Kokybinio tyrimo metodas, remiantis Kardeliu (2005), sėkmingai naudojamas socialiniuose ir vadybos moksluose, nes būtent šio tyrimo tipas tinka esant specifinei problemos prigimčiai, žmonių vidiniam pasauliui, socialinių, kultūrinių reiškinių bei kalbos ir komunikacijos reiškiniams. Kokybinį tyrimą apibūdinti galima kaip sistemingą, nestruktūrizuotą atvejo ar individų grupės, situacijos ar įvykio tyrimą natūralioje aplinkoje, siekiant suprasti tiriamuosius reiškinius bei pateikti interpratacinį, holistinį jų paaiškinimą.

Duomenų rinkimo metodas. Duomenų rinkimo metodas, naudojamas tyrimo metu- pusiau struktūruotas interviu (1 PRIEDAS) – iš anksto numatomos būtinos ir galimos temos. Interviu metodas, anot Tidikio (2003), tai individualus pokalbis, garantuojantis didesnį patikimumą nei bet koks kitas anketinis ar apklausos metodas, o pasirinkti pusiau standartizuoto interviu klausimai standartizuojami tik iš dalies, taip sukuriant tarp klausėjo ir respondento laisvesnę atmosferą, griežtai

neformalizuotą pašnekesį. Žodinė informacija yra gaunama tiesioginio kryptingo interviu su dalyviu metu, ir ji yra sąlygojama tyrimo problemos ir krypties. Ši interviu forma buvo pasirinkta siekiant išsiaiškinti ekspertų nuomonę apie esamą situaciją ir palyginant atsakymus atskleisti ekspertų požiūrį į socialinės politikos situaciją kovoje su priklausomybe nuo azartinių lošimų Lietuvos kontekste bei galimybę pritaikyti socialinę reklamą remiantis užsienio šalių patirtimi. Anot Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016), interviu leidžia surinkti giluminius, su kontekstu susietus, atvirus tyrimo dalyvių atsakymus. Interviu metu dėmesio centras – tyrimo dalyvių perspektyvos, subjektyvios sampratos ir patirtis, pateikiamos interpretacijos bei motyvai. Interviu metu gilinamasi į nuomones, nuostatas, patirtis, motyvus, jausmus ir pan.

Pastaba: kadangi tyrimas buvo atliekamas pusiau struktūruoto interviu pagalba, paruoštas klausimynas naudojamas kaip gairės, kad ekspertai, išsakydami savo nuomonę, neišeitų už tiriamos temos ribų ir tuo pačiu atliktų temos vystymo ir pokalbio skatinimo veiksmus. Ne į visus klausimus ekspertai privalėjo atsakyti. Kai kuriais klausimais ekspertai nepageidavo pareikšti savo nuomonės arba jais nuomonės neturėjo.

Tyrimo dalyvių atrankos kriterijai. Pasak Kardelio (2016), tyrėjas gali tikslingai nuspręsti pasirinkti visą galimą tyrimo dalyvių įvairovę arba gali pasirinkti tipinius subjektus, kurie atrinkti atsižvelgus į tyrimo klausimą. Tyrime naudota kriterinė tikslinė atranka, nes ši atranka yra patogi tyrėjui pasirinkti tyrimo dalyvius pagal paties susidarytą kriterijų sąrašą. Šiuo atveju tyrėjas veikia tarsi ekspertas tiriamojo reiškinio ažvilgiu ir imtis turi atitikti iš anksto numatytą kriterijų. Remiantis Bitinu, Rupšiene, Žydžiūnaite (2008), šis atrankos būdas yra vienas iš pačių efektyviausių, nes taip atrenkami dalyviai, labiausiai tinkantys tyrimui. **Dalyvių parinkimo kriterijai:**

- Dalyvis yra asmuo, dirbantis azartinių lošimų organizavimo srityje.

- Dalyvis yra asmuo- profesionalus lošėjas.

- Dalyvis yra asmuo, dirbęs ar dirbantis su priklausomybę turinčiais asmenimis, grupėmis, prevencijos programomis.

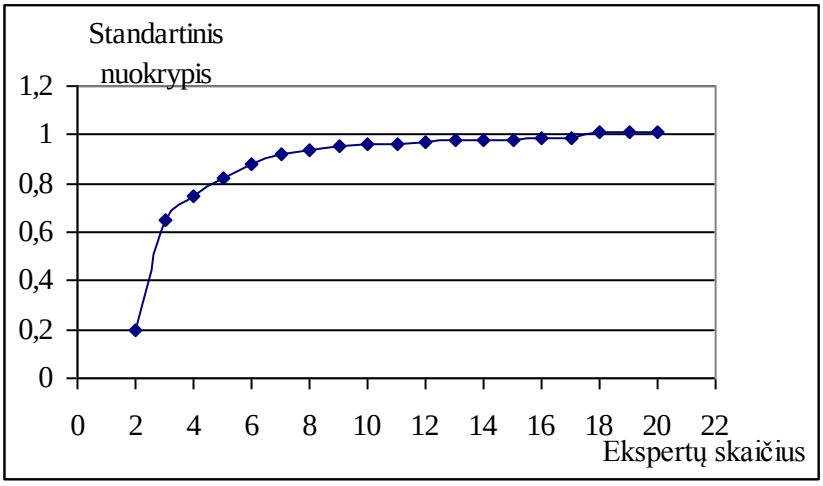
- Dalyvis yra asmuo- psichologas, dirbantis su azartinių lošimų prevencinėmis programomis, mokomosiomis programomis, nuomonės formuotojas.

- Tyrimo dalyvių sutikimas dalyvauti tyrime.

Šie kriterijai yra reikalingi ir svarbūs. Taikant juos, bus legviau rasti ir tiksliau pasirinkti tinkamus bei kriterijus atitinkančius tyrimo dalyvius.

Kaip teigia Kardelis (2016), tiriamųjų skaičių sąlygoja tyrimo duomenų tikslumas, t.y., kokiu tikslumu norima formuluoti išvadą, arba tai, koks tyrimo duomenų tikslumas mus tenkina. Kokybiniai tyrimai nesiekia reprezentatyvumo populiacijai, atranka įvardijama kaip tikslinė, strategiškai ir tikslingai atrenkami infomatyviausi atvejai (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016). Nustatant priimtiną ekspertų skaičių, vadovaujamasi metodologinėmis prielaidomis,

suformuluotomis klasikinėje testų teorijoje, kurioje teigiama, jog agreguotų sprendimų patikimumą ir priimančių sprendimą (šiuo atveju ekspertų) skaičių sieja greitai gęstantis netiesinis ryšys (žr. 4.1 pav.). Įrodyta, jog agreguotų ekspertinių vertinimų moduliuose su vienodais svoriais nedidelės ekspertų grupės sprendimų ir vertinimų tikslumas nenusileidžia didelės ekspertų grupės sprendimų ir vertinimų tikslumui (Libby and Blashfield, 1978).

Šaltinis: Libby, R., Blashfield, R. (1978). „Performance of a composite as a function of a number of judges“.

4.1 pav. Ekspertų vertinimų standartinio nuokrypio priklausomybė nuo ekspertų skaičiaus

Tyrimo temos. Remiantis Luobikiene (2010), temos reikalingos, nes padeda tyrėjui sukurti tyrimo instrumentą – interviu, kurio pagalba bus siekiama gauti informacijos apie tiriamą objektą. Siekiant išryškinti socialinių projektų ir socialinės reklamos reikalingumą ir praktinį pritaikomumą azartinių lošimų prevencijos ir pagalbos klausimais, remiantis dalyvių profesinės patirties pagrindu, buvo sukurtos pusiau struktūruoto interviu temos, kuriomis remiantis vyks interviu su asmenimis, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai dirba azartinių lošimų sferoje.

Socialinės politikos situacija kovoje su priklausomybe nuo azartinių lošimų Lietuvos kontekste, galimybė pritaikyti socialinę reklamą remiantis užsienio šalių patirtimi.

- Priklausomybės nuo azartinių lošimų situacija Lietuvoje.
- Prevencinių priemonių poreikis ir veiksmingų priemonių įvardijimas.
- Atsakomybių pasiskirstymas.
- Galimybė pritaikyti užsienio šalių praktiką, pavyzdžių paieška, pasiūlymų pateikimas.

Tyrimo duomenų apdorojimo metodas. Kokybinių duomenų analizė reiškia empirinių duomenų transformavimą į tyrimo išvadas – duomenų sutvarkymas, sąsajų ir apibendrinimų ieškojimas (analizė) bei aiškinimas (interpratacija) – duomenų analizės etapai (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016). Remiantis Tidikiu (2003), turinio analizės metodas leidžia atskleisti tyrimo dalyvio mintis jas kategorizuojant ir įprasminant, ką jis norėjo pasakyti, dėmesys sutelkiamas į atpažintas temas. Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė (2008) teigia, kad šis analizės būdas padeda tekste

pastebėti paslėptas, ne visai aiškiai suformuluotas dalyvio mintis ar idėjas. Išryškinus jas, šios gali prisidėti prie tyrimo rezultatų praturtinimo. Remiantis Tidikiu (2003), informacija apdorojama laikantis plano: atliekant temų analizę, pirmas žingsnis – duomenų rinkimas. Tuomet perrašoma ir sugrupuojama pagal išskirtas tam tikras kategorijas. Antras žingsnis - turint suklasifikuotas kategorijas nustatyti surinktų duomenų sąsają. Ir trečias žingsnis- iš gautų temų suformuluoti argumentus interpretacijų pagalba.

Tyrimo laikas ir vieta. Tyrimas buvo vykdomas 2016 metais nuo liepos iki rugsėjo mėnesio. Interviu iš dalyvių buvo imami iš anksto sutartose dalyviams patogiose vietose. Iš viso buvo paimta dvylika interviu. Interviu laikas- nuo 25 min. iki 50 min.

Konfidencialumas ir etikos klausimai. Tyrimo projekte tyrimo etikos klausimas liečia ne tik tyrimo dalyvius, bet ir patį tyrėją, nes svarbu užtikrinti ne tik abiejų šalių saugumą ir konfidencialumą, bet ir tyrėjos (darbo autorės) kompetencijos buvimą ir etikos principų laikymąsi. Dalyviams darbo autorė įsipareigoja, kad jų pateikti atsakymai bus panaudoti tik studijų – mokymosi tikslais. Ne visi tyrimo dalyviai sutiko, kad darbe darbo autorė skelbtų jų vardą ir pavardę. Vadovaujantis konfidencialumo ir etikos principais, darbo autorė tyrimo dalyvių charakteristikoje dalyvius įvardija taip, kaip juos pageidavo įvardyti patys dalyviai. Siekiant užtikrinti bendrą konfidencialumą dalyviai buvo koduojami: E1, E2, E3, E4 ir kt. Kodas pasirinktas tikslingai- kaip simbolis panaudota žodžio „ekspertas“ pirmoji raidė „E“, taip siekiant apsaugoti dalyvius nuo galimo atpažinimo, išsaugoti jų anonimiškumą. Pažymėtina, jog dalyvių kalba netaisyta. Tyrimui neturi reikšmės lyties, amžiaus ar kiti dalyvių biografinės charakteristikos aspektai. Tyrimo etikai ir jos principų laikymuisi privalo būti skiriamas ypatingas dėmesys. Tiek Bitinas ir kt. (2008), tiek Gaižauskaitė ir Valavičienė (2016) teigia, jog svarbu pripažinti ir gerbti asmens nepriklausomybę, jo laisvę dalyvauti arba atsisakyti dalyvauti tyrime; suteikti tyrimo dalyviui pakankamai informacijos apie tyrimą; saugoti tyrimo dalyvio anonimiškumą, konfidencialumą ir privatumą; rūpintis tyrimo dalyvių saugumu, apsaugoti nuo moralinės žalos arba kiek įmanoma jos vengti. Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016) teigimu, pateikdamas rezultatus tyrėjas turi siekti pristatyti visumą.

*4.1 lentelė***.** Tyrimo dalyvių charakteristika

Ekspertas	**Aprašymas**	**Intervių data**
1–asis ekspertas (E1)	Vilniaus priklausomybės ligų centras, socialinė darbuotoja. Darbo patirtis 3 metai.	2016 – 07 - 28
2–asis ekspertas (E2)	Lošimų priežiūros tarnybos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos teisėtvarkos personalo ir bendrų reikalų skyriaus specialistas psichologas, Oleg Mackevič. Darbo patirtis 6 metai	2016 – 07 – 28

3–asis ekspertas (E3)	Vilniaus miesto vieno iš operatorių, lošimus organizuojančios bendrovės operacijų vadovas. Darbo patirtis 17 metų.	2016 – 08 - 11
4–asis ekspertas (E4)	UAB „Unigames“ įmonės direktoriaus pavaduotojas Laimonas. Darbo patirtis 11 metų.	2016 – 08 – 25
5–asis ekspertas (E5)	„Olympic casino Lietuva“ bendrovės viršutinės grandies vadovas. Darbo patirtis 13 metų.	2016 – 08 – 26
6–asis ekspertas (E6)	Ryšių su visuomenė specialistė Birutė Norvaišienė. Darbo patirtis ryšių su visuomene srityje apie 10 metų.	2016 – 08 – 29
7–asis ekspertas (E7)	Vienas iš pirmųjų Lietuvoje atsidariusių kazino įkūrėjų, verslininkas, įmonės UAB „Nesė Casino“ operacijų vadovas Alvydas Paulikas. Darbo patirtis 26 metai.	2016 – 09 – 02
8–asis ekspertas (E8)	Teisės psichologas Egidijus Maiženis. Su azartiniais lošimais susijusi patirtis nuo 1990 metų. Šia tema kaip mokslininkas pradėjo domėtis nuo 2004 metų rašydamas bakalaurinį darbą. Darbo patirtis 10 metų.	2016 – 09 – 05
9–asis ekspertas (E9)	Lošėjas, azartinius žaidimus lošia apie 7 metus, kaip profesionalas apie 4 metus.	2016 – 09 – 05
10–asis ekspertas (E10)	Tarptautinės bendrovės azartinių lošimų operatorės pamainos vadovas M.K. Darbo patirtis 14 metų.	2016 – 09 – 06
11–asis ekspertas (E11)	UAB „VSGA“ Casino Tornado VIP klientų vadybininkė Svetlana Rabkovskaja. Bendra darbo patirtis 11 metų.	2016 – 09 – 12
12–asis ekspertas (E12)	Lietuvos mokslo ir studijų institucijos „Vilniaus universitetas“ Psichologijos katedros „Priklausomybės psichologija“ kurso dėstytoja, psichologė Laima Biulotaitė.	2016 – 09 – 20

4.2. Socialinės politikos įgyvendinimas Lietuvoje kovojant su priklausomybe nuo azartinių lošimų, pritaikant užsienio šalių praktiką. Tyrimo rezultatai.

Šiame skyriuje pateikiama „socialinės politikos situacija kovoje su priklausomybe nuo azartinių lošimų Lietuvos kontekste, galimybė pritaikyti socialinę reklamą remiantis užsienio šalių patirtimi“ tyrimo duomenų rezultatai. Skyriuje analizuojama priklausomybės nuo azartinių lošimų situacija ir mastas Lietuvoje dalyvių požiūriu; probleminiai klausimai- kokias grėsmes ši priklausomybė kelia, kokias visuomenės grupes labiausiai reikėtų saugoti nuo azartinių lošimų keliamų grėsmių, koks yra paslaugos pasiekiamumas, ar loteriją derėtų priskirti prie azartinių lošimų. Aptariamas dalyvių požiūris į socialinę reklamą ir galimybė ją pritaikyti kovoje su priklausomybe nuo azartinių lošimų remiantis užsienio šalių patirtimi, taip pat prevencijos poreikis ir kokia prevencija, jų nuomone, būtų ar yra veiksmingiausia. Aptariamos priemonės, kurias būtų galima taikyti kovojant su su azartinių lošimų keliamomis grėsmėmis, dalyvių nuomonė apie tai, kokias priemones galima būtų taikyti Lietuvoje lošimų organizavimui bei galimas prevencines priemones taikant užsienio šalių patirtį. Taip pat aptariamos lošimų organizatorių iniciatyvos būti socialiai atsakingomis įmonėmis ir kokios to įgyvendinimo galimybės.

4.2.1. Priklausomybės nuo azartinių lošimų situacija Lietuvoje.

Šiame poskyryje analizuojamas apklaustųjų požiūris į priklausomybės nuo azartinių lošimų problemą ir mastą Lietuvoje. Klausiama, kokias visuomenės grupes labiausiai reikėtų saugoti nuo azartinių lošimų keliamų grėsmių, domimasi, kaip dalyviai supranta, kokias grėsmes kelia ši paslaugos forma, siekiama atskleisti, kokią įtaką azartiniai lošimai turi visuomenės gerovei, ar tokią paslaugą kaip loterija derėtų priskirti azartiniams lošimams.

Ekspertams buvo užduotas pirmas klausimas: „Kaip manote, ar priklausomybė nuo azartinių lošimų yra problema Lietuvoje?“. Šiuo klausimu siekta sužinoti ekspertų nuomonę apie priklausomybės nuo azartinių lošimų problemos buvimą Lietuvoje. Interviu metu gautų atsakymų ištraukos pateiktos žemiau esančioje lentelėje. Išskirtos subkategorijos, išgrynintas klausimo tikslas. Tokį atsakymų pateikimo principą naudosime ir tolesniems atsakymams pateikti.

4.2 lentelė. Priklausomybės nuo azartinių lošimų problemos indentifikavimas Lietuvoje

Kategorija (klausimo tikslas)	**Subkategorija (ekspertų atsakymų apibendrinimas)**	**Autentiškos ištraukos iš interviu su ekspertais**
Priklausomybės nuo azartinių lošimų	Azartinių lošimų priklausomybė yra problema	„Tai yra didelė problema, ji yra trupučiuką šešėlyje, ir ji yra tokia del skirtingų dalykų, mano manymu, dėl to, kad apskritai, tarkime, viešoj erdvėj, nėra labai kalbama apie

problemos indentifikavimas Lietuvoje		ją, kaip apie problemą.>> << ...tai lygiai tokia pati priklausomybė nei visos kitos...>> (E1.) „..mes darome apklausas ir 2014 metais buvo nustatyta, kad praktiškai kas antras vyras Lietuvoje yra lošęs.“ << „Tai iš to, ką mes gavę iš atsakymų, ...mes galime padaryti prielaidą, kad problema yra...>> <<...Trečias turbūt dalykas, tai yra tai, kad per savaitę mes gauname vidutiniškai apie 10 prašymų savęs apribojimų. Tai irgi iš to galime daryti prielaidą, kad problema vis dėl to yra.“ (E2.) „Žinoma, tai yra problema...“(E6.) „Kad problema egzistuoja, tai yra faktas.“(E9.) „Taip, tokia išraiška, problema yra, taip.“ (E10.) „...aš nežinau, ką dabar vadinti problema, bet turėtųme sakyti, net jei vienas žmogus turi problemą, jau yra problema, nes jis yra Lietuvos pilietis.“ (E12.)
	Problema tik tuomet, kai paliečia artimoje aplinkoje esantį asmenį	„O kas liečia tuos žmones, kurie priklausomi, aš, žinote, realiai jų nematau.’’ (E4.) „... iš 100 žaidėjų- 5, kurie ta liga serga jau taip konkrečiai. O visi kiti 95, manau aš vis tiek, jiems čia yra pramoga, jie neina niekur kitur, jie eina į kazino lošti ir jie valdo visus savo finansus. Jie skiria savo laiko ir darbui, jie nepraranda nei savo darbų, nei savo kažkokio nekilnojamojo turto, nepraranda šeimos ir paskirsto laiką teisingai.“ (E5.) „Tai yra problema, bet ji neatrodo didelė tol, kol tu su ja nesusiduri savo artimoje aplinkoje, kai tiesiogiai tavęs nepaliečia.“ (E6.) „Lietuvoje azartiniai lošimai problema yra pakankamai didelė, kai su ja susipažįsti iš arčiau. Verslo atstovai šią problemą jau daugiau nei 10 metų, nuo pat įsikūrimo pradžios, stengiasi užglaistyti, nuslėpti, parodyti, kad tai nieko panašaus nėra, tačiau kai pats nuolatos dirbu ir bendrauju su žmonėmis, kurie turi priklausomybę nuo azartinių lošimų, tai ši problema Lietuvoje egzistuoja, ir pakankamai stipriai.“ (E8.)

		„...nežinau, jei aš nedirbčiau kazino, man tai atrodytų, kad tai nesijaučia. Juk vis tiek kitaip atrodytų.“ (E11.)
	Problemos nėra.	„Aš neskaitau „igromaniją“ problema Lietuvoje. Lietuvoje tai tikrai.>> << Žmonės per visą istoriją visada buvo ir bus azartiški, jie linkę būti azartiškais. Jis yra nuo 2 iki 5 procentų nuo visų gyventojų“. Jei tai bus milijonas, tai čia bus 5 proc. nuo milijono arba trys... Tai tas pats skaičius.>> << ...neįvardinčiau to kaip problemos, mes turime statistiškai vienodą azartiškų žmonių skaičių, kaip ir bet kurioje kitoje šalyje.“ (E3.) „Aš asmeniškai nejaučiu, ar liga tai, ar ne. Tai gydytojai turi nustatyti. Sociališkai aš galiu įvardinti taip, viskas, kas yra normalu, tas yra sveika, o ko per daug, tas yra nesveika. Jeigu žmogus gali sau leisti, tai viskas yra okai...>> << ...tai nėra tiek problema, kaip bando pasinaudoti.“(E7.) „...vis dėl to, aš skaitau, nėra pas mus super didelės problemos su tuo.“ (E11.)

Išvada

Priklausomybės nuo azartinių lošimų problema egzistuoja. Daugiau nei pusė respondentų net neabejodami priklausomybę nuo azartinių lošimų įvardijo kaip vyraujančią problemą. Didelė dalis respondentų šalia problemos buvimo įvardijo, jog labiau ši jaučiasi tuomet, kai yra probleminis lošėjas ar net keli jų artimoje aplinkoje. Šie ekspertai mato problemos buvimą ir gilumą.

Ekspertai, kurie kalba apie problemos nebuvimą, kalba apie mažą procentą gyventojų. Šie ekspertai suvokia problemos egzistavimą, tačiau jos neįvardija kaip esminės, svarbios. Vadovaujasi nuomone, jog priklausomų žmonių yra mažuma, bet, remiantis jų nuomone, tokia problema, kaip priklausomybė nuo azartinių lošimų, egzistuoja. Dauguma šių ekspertų užima vadovaujančias pareigas lošimus organizuojančiose bendrovėse ar yra eiliniai tokių bendrovių darbuotojai.

Priemonės problemai spręsti

- Visuomenės švietimas problemos suvokimo aspektu.
- Problemos kompleksiškumo suvokimas per problemos atsiradimo ir gilėjimo etapų pateikimą.
- Lošimus organizuojančių bendrovių įvaizdžio gerinimas, pasitikėjimo kūrimas. Tai leistų visuomenei realiau matyti esamą situaciją, vyraujančią lošimų kultūrą.

Po to, kai ekspertai pasisakė apie priklausomybės nuo azartinių lošimų problemos buvimą, jų teiravomės: „Kokio masto problema Lietuvoje yra priklausomybė nuo azartinių lošimų?“. Šiuo klausimu siekiame sužinoti ekspertų nuomonę apie priklausomybės nuo azartinių lošimų paplitimą Lietuvoje.

4.3 lentelė. Priklausomybės nuo azartinių lošimų masto įvardijimas Lietuvoje

Kategorija (klausimo tikslas)	**Subkategorija (ekspertų atsakymų apibendrinimas)**	**Autentiškos ištraukos iš interviu su ekspertais**
Priklausomybės nuo azartinių lošimų masto įvardijimas Lietuvoje	Mastas nei didesnis, nei mažesnis, lyginant su užsienio šalimis	„Net mokslo, statistikos duomenys sako apie tai, kad priklausomybė per visą pasaulį pasiskirsčiusi vienodai. Visur vienodas procentas, per visą gyventojų seklumą.>> << Jis yra nuo 2 iki 5 procentų nuo visų gyventojų. Jei tai bus milijonas, tai čia bus 5 proc. nuo milijono arba trys. Jei tai bus 2 milijonai, tai, vadinasi, tai bus apie milijoną. Tai tas pats skaičius.“ (E3.) „Mano nuomone, jei imant 100 procentų žaidėjų, tai 5 procentai kokie serga priklausomybe. Kurie visiškai nekontroliuoja debeto ir kredito ir savo finansų.“ (E5.) „...vien parašiusių norą, kad jų neįleistų į kazino, ten 4400, tai yra nemažas kiekis tokiai valstybei.“ (E9.) „Nemanau, kad Lietuvoje tai yra didesnė problema, nei kitose pasaulio šalyse. Maždaug panašus skaičius. Vieni sako, nuo 3 iki 5 proc. gali būti priklausomi.“ (E12.)
	Mastai mažesni nei kitų Lietuvoje esančių problemų	„Sąlyginai jei palyginti, tai, žinoma, daug mažesnis procentas priklausomų nuo lošimų nei nuo alkoholio ar narkotikų. Čia ne tokie mastai, gal dėl to į ją taip nereaguojama.“ (E1.) “... aš nematau mastelių, kiekių, nes azartiniai lošimai juk ne tik kazino vedami.“ (E10.) “Priklausomų asmenų nuo alkoholio tikrai yra daug, o priklausomų nuo lošimų yra tikrai nedaug.“ (E12.)
	Mastai didesni lyginant su kitomis Lietuvoje	„...jei mes kalbėtume apie kažkokius tyrimus, pvz., paplitimą problemos, ar ne, tai žinoma, tokių plačių daryta nebuvo...>> <<...prašymų pateikimo skaičius šiai dienai

	egzistuojančiomis problemomis	nuo 2004 metų programos pradžios yra virš 4300.>> << ...5 stipriausių priklausomybių sąraše neegzistuoja nei alkoholis, nei narkotikai, bet egzistuoja lošimai.“ (E2.)
Išvada Mastai yra, jie apskaičiuojami ir įvardijami. Apžvelgiant gautą nuomonę galima teigti, kad Lietuvoje priklausomų nuo lošimų žmonių mastas jaučiamas ir nėra nepastebimas. Daugumos pažiūriu jis nėra nei didesnis, nei mažesnis lyginant su kitomis užsienio šalimis, tai yra 3-5 proc. linkusių į priklausomybę žmonių. Keli ekspertai priklausomybės nuo azartinių lošimų mastą lygino su vyraujančiomis priklausomybėmis nuo alkoholio ar narkotikų, bet tai pačios problemos egzistavimo nesumažina. Turime suvokti priklausomybės problemos kompleksiškumą ir vienos priklausomybės savybę persipinti su kitu potraukiu ar į jį įsilieti. Nuo to, kaip mes įvardijame savo šalyje problemą, ir kokio masto problema mes ją suvokiame, labai priklauso mūsų požiūris į ją bei mūsų suformuota nuomonė apie tai, kiek ši problema galėjo paliesti ar palietė mūsų artimą aplinką. **Priemonės problemai spręsti** • Visuomenės švietimas apie egzistuojančias priklausomybės formas ir jų savybes, pvz.: radijo laidų, TV laidų, mokslinių straipsnių pagalba. • Švietimo programos mokyklose.		

Ekspertams įvardijus priklausomybės nuo azartinių lošimų problemos mastą Lietuvoje tęsiame laisvą interviu ir jų klausiame: „Įvardinkite, kaip įsivaizduojate, kokias grėsmes gali kelti azartiniai lošimai?“. Šiuo klausimu siekiame sužinoti ekspertų nuomonę apie priklausomybės nuo azartinių lošimų galimas kelti grėsmes.

4.4 lentelė. Grėsmės, kylančios dėl priklausomybės nuo azartinių lošimų

Kategorija (klausimo tikslas)	**Subkategorija (ekspertų atsakymų apibendrinimas)**	**Autentiškos ištraukos iš interviu su ekspertais**
Grėsmės, kylančios dėl priklausomybės nuo azartinių lošimų	Bloginantys gyvenimo kokybę	“ Teisinių, su antstoliais, jie prisiskolina pinigų, gerai, kai teisinė, sakykime oficialiai, formaliai, bet yra dar šešėlinis dalykas, bet yra kur jie prisiskolina iš asmenų, kurie paskui kapoja jiems galūnes. >> <<...yra jau uždarumas, kažkokios informacijos nepriėmimas. Jo, nukenčia darbo kokybė, reiškia, jisai mažiau duoda naudos valstybei.“ (E1.)

		"...gydymas valstybei tokio žmogaus, jisai irgi neapsimoka.>> << Berods JAV buvo darytas tyrimas, jeigu neklystu, tarpe 10-14 metų, kad vienas atneštas doleris iš patologinio lošėjo kainuoja 3 dolerius jo gydymui." (E2.) " ...žmonės, dažnai turintys priklausomybę nuo lošimų, negali normaliai miegoti. Netgi ir sapnuojasi lošimai ar kažkas, susiję su lošimais, ar lošimo pasekmės ir panašiai." (E8.) „...priklausomybė yra tada, kai žmogus išleidžia maistui skirtus pinigus, ten, lošimui." (E12.)
	Keičia mąstymą	„...jis lošia kitais žmonėmis, jam labai sunku atsikratyti to lošimo mąstymo ir atsijungti." (E1.) „...asmuo, kuris didžiąją savo gyvenimo, didžiają, tiksliau, ligos, jei galima taip pasakyti, gyvena negatyviosiose emocijose. >> << Lošiančiųjų, jie išgyvena milžinišką kaltę. Ir apskritai yra sudėtingas kompleksinis jausmas, kuris apskritai.. kaltė yra sunkiausias jausmas, kurį galima pakelti." (E2.)
	Artimos aplinkos žmonėms	"...didžiulis poveikis šeimai, vaikai nuolat jaučiasi apleisti. >> << Tai šeima patiria didžiules emocines kančias, ir ne tik jas, bet dar ir somatinės ligos prasideda, yra daug tyrimų, kurie rodo, kad šeimai, priklausomai žmogaus nuo lošimų, tenka daug somatinių visokių ligų, skyrybos..." (E1.)
	Savižudybė	„Kitas niuansas savižudybė...>> << būtent nuo lošimų didžiausi nusižudymo rodikliai, jie žudosi, jie neina ir nesikreipia pagalbos." (E1.) "...didžioji dalis priklausomų asmenų, pataloginių lošėjų, tai jie yra labai aukštoje savižudybių rizikoje. Iš mūsų apklaustųjų beveik kokie 75 - 78 proc. yra turėję minčių apie savižudybę. 1-2 proc. tikrai bandė žudytis." (E2.) „...bando pabėgti nuo blogų emocijų, užsimiršti. >> << ...ar yra dar tokia pramogų zona, dėl kurios žmonės netenka savo šeimų, verslų, darbų, ar paprasčiausiai baigia

		savižudybėmis. Tikriausiai nėra tokios pramogų vietos , kur žmogus tiek priklausytų ir savo noru nutrauktų gyvenimą.“ (E8.)
	Kiekviena situacija individuali	„...kiekviena situacija yra individuali. Kiekvienas individas, mes kalbame apie individualius dalykus. Kiekvienas žaidėjas yra individualus, problema individuali.“ (E3.) „...kaip įsivaizduoju, yra ne vienas lygis viso šito dalyko.“ (E9.)

Išvada

Daugumos tyrimo dalyvių nuomone, priklausomybės nuo azartinių lošimų pasekmes jaučia ne tik šią priklausomybę turintys asmenys, bet ir visa juos supanti aplinka. Ši problema įtakoja socialinę gerovę ir kartais padaro nepataisomos žalos. Remdamiesi dalyvių atsakymais išskyrėme kelias grėsmių kategorijas, išrikiavome pagal atsakiusiųjų daugumą (daugiausia viršuje):

- Bloginantys gyvenimo kokybę: teisinės problemos, problemos su antstoliais, sumažėjęs darbingumas, netikslingas pragyvenimui skirtų pinigų paskirstymas, miego sutrikimai.
- Keičia mąstymą: elgesys su kitais žmonėmis tampa dar viena lošimo forma, manipuliavimas ir apgavystės, nuolat lydinčios negatyvios emocijos, nuolatinis ir nenutrūkstamas kaltės jausmas.
- Artimos aplinkos žmonėms: somatinės artimųjų ligos, polinkis nuolatos sirgti, lošiančiųjų vaikų jautimasis apleistais, skyrybos.
- Savižudybė: aukšti nusižudymo rodikliai.

Du ekspertai interviu metu paminėjo, kad kiekviena situacija individuali ir su tuo galime sutikti, nes daugeliu atvejų priklausomybės atsiradimas yra kompleksinių įvykių pasekmė. Šie pastebėjimai ir išskirtos grėsmės įeina į pasaulio mastu pripažįstamas grėsmes, kurios yra neatsakingo lošimo ir priklausomo asmens lošimo pasekmė. Ir tai tik dar kartą įrodo, kad priklausomybė problemų sukelia, ir gana skaudžių, turinčių ilgalaikių pasekmių.

Priemonės problemai spręsti

- Prieinamumo mažinimas.
- Visuomenės švietimas.
- Informacijos apie pagalbos būdus ir vietas pateikimas.

Ekspertams įvardijus grėsmes, kylančias dėl priklausomybės nuo azartinių lošimų, tęsiame interviu jų klausdami: „Kokia Jūsų nuomonė apie šios paslaugos prieinamumą?“. Šiuo klausimu siekiame sužinoti ekspertų nuomonę apie azartinių lošimų prieinamumą. Atsakymų autentiškos iškarpos pateiktos žemiau esančioje lentelėje.

4.5 lentelė. Azartinių lošimų prieinamumas

Kategorija (klausimo tikslas)	**Subkategorija (ekspertų atsakymų apibendrinimas)**	**Autentiškos ištraukos iš interviu su ekspertais**
Azartinių lošimų prieinamumas	Lengvas ir visur	„Dar apie prieinamumą, ką man norisi pasakyti, kad nė vienas iš mūsų pacientų nėra pasakęs, kad man buvo sunku patekti ten ir ten...>> << ...sako, aš buvau parašęs prašymą, aš ateinu ir žinai, mane įleidžia. >> << Jokių kliūčių lošti nėra...” (E1.) „Paminėkime neribotą priėjimą prie online žaidimų, užsienio portalų. Yra didelis kiekis nelegalių vietų, kur vedami Club poker žaidimai. Kiekviename smulkiame miestelyje rasime po nelegalią vietą žaidimams klubinio pokerio. Nėra apsaugotas niekas. Ten nėra procedūrų ir stebėjimo, statistikų, pats žaidėjas nėra apsaugotas.“ (E3.) „Yra pas mus tų lošimo variantų visokių, variantų daug...“ (E9.) „...ypatingų draudimų nėra. >> <<...Nori- gali eiti žaisti.“ (E10.) „Kas liečia internetinių žaidimų, aš skaitau, kad tai labai prieinama, šiais laikais internete tu gali rasti visko, ko tik nori, tai yra pasiekiama ir niekieno nekontroliuojama.“ (E11.)
	Priėjimas sudėtingas, problematiškas	„Loterijoje gali dalyvauti net ir vaikai, loterija pasiekiama visur. Tuo tarpu kazino- su atskirais adresais ir leidimais.“ (E3.)
Išvada Dauguma respondentų mano, kad azartinių lošimų prieiga yra laisva ir lengva. Net tose vietose, kur teisiškai turėtų būti taikomi apribojimai, jų ne visada yra laikomasi. Prieinama, dalyvių nuomone, yra viskas, ir „apeiti“ tam tikrus minimalius draudimus taip pat yra įmanoma ir be didelio vargo, nes nėra užtikrinti papildomi saugikliai ,o jei ir yra, tai jie paprasčiausiai neveikia. Draudimo lankytis azartinius lošimus vykdančiose įstaigose, jei esi parašęs prašymą tavęs neįleisti, kuriose įstaigose nėra paisoma. Kelių dalyvių teigimu, ne visos bendrovės laikosi šio nurodymo, nes už jos nesilaikymą nėra numatytos sankcijos ar kita baudžiamoji atsakomybė. Taip pat buvo kalbama apie		

galimybes be jokių apribojimų prisijungti ir dalyvauti įvairiuose žaidimuose bei lažybose internetinėje erdvėje,- netgi nepilnamečiams ir tam teisės neturintiems asmenims. Internetas dalyvių buvo įvardintas kaip labiausiai nereguliuojama ir nekontroliuojama erdvė lošimams ir lažyboms. Prie lengvai prieinamų azartinių lošimų ekspertai priskyrė ir klubinį pokerį,- šį galima bet kokiame miestelyje ir bet kurioje vietoje, gyvai ar internetinėje erdvėje; taip pat loterijas, kur nėra deramai apsaugotas pats lošėjas ir nėra sukurto tinkamo kontrolės mechanizmo.

Priemonės problemai spręsti

- Azartinius lošimus organizuojančių bendrovių atsakomybės didinimas per įstatymines baudžiamąsias priemones.
- Azartinius lošimus organizuojančių bendrovių skatinimas tapti socialiai atsakingomis. Remiantis užsienio šalių pvyzdžiais ar veikiančių Lietuvoje socialiai atsakingų įmonių pavyzdžiais.
- Inicijuoti įstatymų pataisas, leidžiančias mažinti prieinamumą lošti internetinėje erdvėje teisės lošti neturintiems žmonėms ir užsienio bendrovių reklamų ir svetainių prieinamumą.
- Visuomenės švietimas apie loterijų keliamą žalą ir neteisingą nuomonės formavimą nepilnamečiams ir mažamečiams vaikams per jų tėvų ar artimųjų neigiamas patirtis

Ekspertams išsakius nuomonę apie azartinių lošimų prieinamumą, jų klausėme: „Kaip manote, kurias visuomenės grupes labiausiai reikia stengtis apsaugoti nuo azartinių lošimų keliamų grėsmių?“. Šiuo klausimu siekiame sužinoti ekspertų nuomonę apie visuomenės grupes, kurias labiausiai reikia stengtis apsaugoti nuo azartinių lošimų keliamų grėsmių.

4.6 lentelė. Visuomenės grupės, kurias labiausiai reikia stengtis apsaugoti nuo azartinių lošimų keliamų grėsmių

Kategorija (klausimo tikslas)	**Subkategorija (ekspertų atsakymų apibendrinimas)**	**Autentiškos ištraukos iš interviu su ekspertais**
Visuomenės grupės, kurias labiausiai reikia stengtis apsaugoti nuo azartinių	Apsaugoti vaikus ir jaunimą	„...apsaugokime vaikus. >> << ...vaikams tas yra labai aiškiai prieinama.“ (E1.) „...mes kalbame apie vaikus, aš tėvams nerekomenduoju pirkti loterijos bilietus, arba leisti vaikams naudotis nutrinamais bilietais ir lošti. >> << Todėl, kad vaiko protas dar neturi mechanizmo, jis neturi patirties, nėra savireguliacijos, nėra patirties, aš dar negaliu suprasti, kad tai

lošimų keliamų grėsmių		yra atsitiktinumas. >> << Norisi, kad lošimų prevencija butų paaugliams ir vaikams.“ (E2.) „Čia toksai amžinas klausimas. >> << Vaikai turi žinoti, kas įvyksta, bet šalia to jiems turi būti paaiškinta, kas tai yra ir kaip su tuo reikia elgtis, ir kokią atsakomybę už tai jie neša.“ (E6.) „...saugoti jaunimą. Iki 18 metų. Nes iki 18 metų dar jaunuolis jaunuoliui, dar nesugeba tinkamai atsirinkti, būti kritiški, ar turėti kritišką mąstymą, ką pateikia verslo atstovai.“ (E8.) „...yra cenzas, kuris tampa priklausomi... >> << ...jaunimą reikia laikyti, žinoma, kuo toliau nuo to...“ (E11.) „...svarbu mokykloje, jaunesniam amžiuje, aiškinti, kam tos loterijos, tarkim skirtos. Ir jau tam , kad jei jo aplinkoje yra lošiančių žmonių, kad formuoti teisingą supratimą...“ (E12.)
	Įstatymais įvesti cenzai ir ribojimai yra pakankami	„Apsaugota įstatymais, yra amžiaus įvesti cenzai. Manau, to pilnai pakanka.“ (E3.) „...o ar reikėtų mums kažką čia mokyti, ar mes esame kažkoks vaikų darželis, kuriame kažką reikia mokyti, ar mes nesame suaugę žmonės? >> << Manau, čia nėra jokios kategerijos žmonių. Čia iš tikrųjų realiai su tais 18 visi kovoja, bet jie realiai visi laukia, kada sukaks 18 -niolika, jiems vakar kai sukako, šiandieną jie jau ateina dažniausiai. >> << ...yra ir žmonių grupė, čia net ne metuose, čia nežinau į ką reikėtų priskirti ją, jie tiesiog dirba. >> << ...lošia nuo 18 ir to pilnai pakanka iki tol, kol vaikšto. Jos yra apsaugotos amžiaus cenzu.“ (E4.) „...aš manau, tokie kaip mes dar net 3 metus apsaugom. >> << Tai mes apsaugom, iki 21 metų apsaugom. >> << Kiek įstatymai apibrėžia, tiek yra ir normalu.“ (E7.) „Šiaip esantis ribojimas patekti į kazino nuo 21 metų, manau, yra pakankamai normalus cenzas.“ (E9.) „...pradedant nuo 21 metų, tai yra optimalu.“ (E10.)
Išvada		

Kalbant apie visuomenės grupes, kurias labiausiai norėtųsi apsaugoti nuo galimo azartinių lošimų poveikio ir keliamų grėsmių, dauguma ekspertų kaip svarbiausią įvardijo jaunimą (vaikai, jaunimas iki 18 metų). Apibendrinant interviu metu išgirstas nuomones, jaunimą sujungtume su amžiaus cenzu, nuo kurio yra įleidžiama į A kategorijos lošimo namus ir įvardintume amžių iki 21 metų.

Penkių ekspertų nuomone, šiuo metu įstatymais apibrėžtas draudimas į A kategorijos lošimų namus patekti iki 21 metų, o į totalizatoriaus, lažybų punktus bei B kategorijos salonus iki 18 metų, yra adekvatus ir nieko čia keisti nereikia. Paminima, kad bet koks individas turi pats suvokti savo veiksmus ir už juos atsakyti, veiksmo atlikimas turi ateiti iš jo supratimo, savireguliacijos. Išsakytose nuomonėse apie amžiaus cenzą įžvelgiame pritarimą aukščiau įvardintai kitų ekspertų nuomonei. Reikia apsaugoti jaunimą, kuris dar neturi realių svertų ir aiškaus suvokimo apie pasekmes, kurias gali nulemti lošimai. Vėlesniame amžiuje branda, susiformavusi asmenybė žmonėms padeda realiau įvertinti grėsmę ir neatsakingų veiksmų pasekmes.

Priemonės problemai spręsti

- Jaunimo švietimas mokyklos programomų ir/ar pokalbių su jų tėvais pagalba.
- Įstatymų suvienodinimas įvesto amžiaus cenzo atžvilgiu.
- Socialinių programų kūrimas ir jų platinimas per medijas (kiną, videotechnologijas, internetą, socialinius tinklus) informuojant apie azartinių lošimų keliamas grėsmes ir galimas to pasekmes.

Sužinojus ekspertų nuomonę apie tai, kurias visuomenės grupes labiausiai reikia stengtis apsaugoti nuo azartinių lošimų keliamų grėsmių, jų klausėme: „Jūsų nuomone, ar loterijos yra priskirtinos azartiniams lošimams?“. Šiuo klausimu siekta sužinoti ekspertų nuomonę, ar loterijos priskirtinos prie azartinių lošimų.

4.7 lentelė. Loterijos priskyrimas azartiniams lošimams

Kategorija (klausimo tikslas)	**Subkategorija (ekspertų atsakymų apibendrinimas)**	**Autentiškos ištraukos iš interviu su ekspertais**
Loterijos priskyrimas azartiniams lošimams	Taip, loterija irgi yra azartinis lošimas	„Žinoma, žinoma...“ (E1.) „Svarbiausia panaikinti nuostatą, kad tai yra menkniekis,- tai yra pavojus... >> << ...formuoja netinkamą nuostatą, kad tai lengviau, lengvas būdas gauti pinigų. Neduok Dieve, jis laimės, jis gi užsikabins.“ (E2.)

		„Žinoma.“ (E3.) „Visiškai.“ (E5.) „Žinote kaip, yra lengvas narkotikas ir didelis narkotikas, ar ne? >> << ...tai vienas is būdų adrenalino ir panašiai. >> << ...tai nėra tas tokia didelė blogybė, bet tai yra labai geras žingsnis ir pradžia rimtesniems dalykams. >> << Tai yra pirmas žingsnis paskatinti paauglius sudalyvauti...“ (E6.) „Loterija- tai, mano galva, yra dar baisiau. Loterijoje yra reklama, kiekvienas radijas, kiekvienas laikraštis, kiekvienas gali prieiti, jokios registracijos,- nieko. >> << ...jokios nėra žaidėjo apsaugos. >> << Kai sako aukso puodas- 70 milijonų, ir kaip tu galvoji, ką tai reiškia? Ar tai galima pavadinti nekaltu žaidimu?“ (E7.) „Loterija, yra kai kuriem žmonėms pradžia... >> << ...galima sakyti, loterija yra skatinimas šiai problemai.“ (E8.) „Manau, kad nuo šio dalyko nemažai žmonių yra priklausomi...“ (E9.) „...mažo miesto ar kaimo, tai jiems loterija neatrodo azartiniu lošimu. >> << ...statymai maži, laimėjimai reti, jie labiau į tai žiūri kaip į priemonę praleisti laiką, galimybę pasižaisti. O aš, jei taip žiūrėti giliau, aš tai laikyčiau azartiniu žaidimu.“ (E10.) „Manau, kad yra žmonių, priklausomų ir nuo loterijų, bet jų yra mažiau. Nes apklausos, kurių nėra daug, mes net nežinome, kaip žmonės žiūri į tą problemą.“ (E12.)
	Ne, loterijos nepriskirčiau prie azartinio lošimo	„Ne, ne, aš skaitau. Aišku, yra žmonių, kurie perlenkia lazdą, bet tai nėra azartinis lošimas...“ (E11.)
Išvada Loteriją galima ir reikėtų priskirti azartiniams lošimams. Net dešimt tyrime dalyvavavusių ekspertų teigia, kad loteriją derėtų priskirti prie azartinių lošimų, kad loterijos veikimo pobūdyje slypi nevaldomų lošimų užuomazga. Išlošimo ir pralošimo intervalas, lyginant su azartiniais lošimais, didesnis, bet pojūčiai tie patys, todėl tai tariamai puiki pradžia pajausti azartinių lošimų sukeliamus impulsus ir paskatinti asmenį ateityje išbandyti kitas azartinių lošimų sritis ir taip patekti į priklausomybės nuo azartinių lošimų ratą. Sudedami svertai į tokius momentus: „Žinote,		

kaip yra lengvas narkotikas ir didelis narkotikas ... >> << ...tai yra labai geras žingsnis ir pradžia rimtesniems dalykams.“ (E6.) Loterijos prieinamumas yra neribotas turint omenyje reklamą per televizijos programas, loterijos bilietų reklamavimą parduotuvių kasose. Bilietai patrauklūs ir akcentuojamas nesuvokiamai didelis galimų išlošti sumų dydis; tėvai ar kiti artimieji, seneliai loterijos bilietus dovanoja nepilnamečiams vaikams ir pan. Tokiu būdu vystoma priklausomybė nuo mažų dienų ir iškreipiamas požiūris į azartinius lošimus. Iš čia atsiranda poreikis naujiems tyrimams ir naujoms korekcijoms Lietuvos azartinių lošimų įstatymuose ta prasme, kad loterijas turėtume priskirti prie azartinių lošimų ir reguliuoti reklamą ir jos prieinamumą bei lošėjo apsaugą taip pat, kaip tai daro lošimo namai ar lažybų punktai bei totalizatoriai. Tik vienas ekspertas teigia, jog loterijos nelinkęs laikyti azartiniu lošimu, tačiau šis ekspertas pamini, jog problemas ji vis tik gali sukelti, vadinasi, ir šis ekspertas pritartų, kad reikalingas didesnis dėmesys šiai sričiai.

Priemonės problemai spręsti

- Visuomenės švietimas kuriant mokyklines programas apie galimą loterijų žalą.
- Įstatymiškai apibrėžti loteriją kaip vieną iš azartinių lošimų rūšių.
- Reguliuoti loterijas taip pat, kaip ir kitas azartinių lošimų rūšis.

Apibendriname poskyrį. Ekspertai pritarė, kad priklausomybės nuo azartinių lošimų problema Lietuvoje egzistuoja. Daugiau nei pusė respondentų net neabejodami priklausomybę nuo azartinių lošimų įvardijo vyraujančia problema. Didelės dalies respondentų nuomone, labiau problemos buvimas jaučiamas tuomet, kai lošėjas savęs nekontroliuoja, arba kai tokių žmonių yra artimiausioje aplinkoje. Kalbant apie priklausomų nuo lošimų žmonių kiekį Lietuvoje, ši problema yra gana didelio masto ir nėra nepastebima. Keli ekspertai priklausomybės nuo azartinių lošimų mastą lygino su vyraujančiomis priklausomybėmis nuo alkoholio ar narkotikų, bet tai pačios problemos egzistavimo nepaneigia. Daugumos tyrimo dalyvių nuomone, priklausomybė nuo azartinių lošimų stipriai paveikia ne tik pačius lošėjus, bet ir visą jį supančią aplinką bei artimuosius, daro įtaką jų socialinei gerovei ir kartais padaro neatitaisomos žalos. Šie pastebėjimai ir išskirtos grėsmės nulemia viso pasaulio mastu paplitusias problemas, kurios yra neatsakingo lošimo ir nekontroliuojamo lošimo pasekmė. Ir tai tik parodo, jog problemų dėl lošimų kyla ir tai kartais turi ilgalaikių pasekmių.

Azartinių lošimų prieiga yra, ekspertų teigimu, laisva ir lengva. Prieinama, dalyvių nuomone, prie visko, ir apeiti tam tikrus minimalius draudimus yra įmanoma be didelio vargo, nes papildomi saugikliai nėra uždėti arba jei jie egzistuoja, tai neveikia arba veikia nepakankamai gerai. Internetas dalyvių buvo įvardintas kaip mažiausiai reguliuojama erdvė lošimams ir lažyboms. Prie lengvai prieinamų azartinių lošimų ekspertai priskyrė ir klubinį pokerį, kurį galima žaisti bet kokioje erdvėje ir bet kurioje vietoje,- gyvai ar internetinėje erdvėje; taip pat loterijas, mat lošiant tokiu būdu taip pat nėra tinkamai apsaugotas pats lošėjas ir nėra sukurto visapusiškos kontrolės mechanizmo. Kalbant apie visuomenės grupes, kurias labiausiai norėtųsi apsaugoti nuo galimo azartinių lošimų

poveikio ir keliamų grėsmių, dauguma ekspertų įvardijo jaunimą (vaikus, jaunimą iki 18 metų). Apibendrinant interviu metu išgirstą nuomonę, jaunimui taip pat turėtų būti taikomas amžiaus cenzas, nuo kurio jie būtų įleidžiami į A kategorijos lošimo namus ir optimaliausias variantas būtų asmenų amžius nuo 21 metų. Vėlesniame amžiuje dėl brandos, susiformavusios asmenybės, tikėtina, žmonės gebėtų realiau įvertinti grėsmes ir neatsakingų veiksmų pasekmes.

Kalbant prie loterijas, jas galima ir reikėtų priskirti azartiniams lošimams. Net dešimt tyrime dalyvavusių ekspertų teigia, kad loteriją derėtų priskirti prie azartinių lošimų, mat loterijos veikimo pobūdyje slypi nekontroliuojamų lošimų užuomazga. Išlošimo ir pralošimo intervalas, lyginant su azartiniais lošimais, didesnis, bet pojūčiai tie patys, todėl tai galimai puiki pradžia pajausti azartinių lošimų sukeliamus impulsus ir ateityje motyvuoti asmenį išbandyti kitas azartinių lošimų sritis ir taip įtraukti į priklausomybės nuo azartinių lošimų liūną.

4.2.2. Prevencinių priemonių poreikis ir veiksmingų priemonių įvardijimas

Šiame poskyryje aptariamas apklaustųjų požiūris į prevenciją ir jos poreikį. Aiškinamasi, kokios prevencinės priemonės, jų nuomone, būtų ar yra veiksmingiausios, diskutuojama apie jau įgyvendintas priemones ir ar Lietuvoje yra sukurta sistema siekiant tinkamai apsaugoti visuomenės narius nuo azartinių lošimų priklausomybės. Siekiama atskleisti, ar Lietuvoje tokia sistema iš tiesų funkcionuoja, kokios yra jos stipriosios ir silpnosios pusės, kad būtų galima išskirti dalykus, ką sistemai neveikiant ar veikiant nepakankamai gerai galėtume daryti kitaip. Aptariama ekspertų nuomonė, ar reikalingas visuomenės nuomonės formavimas azartinių lošimų ir priklausomybės nuo jų tema. Taip pat nuomonė apie socialinę reklamą azartinių lošimų tematika ir diskutuojama apie šios reklamos veiksmingumą.

Ekspertų klausėme: „Jūsų nuomone, ar pakanka informacijos apie azartinius lošimus, jų keliamą grėsmę ir tai, kokiais būdais priklausomiems asmenims galima suteikti pagalbą?“. Šiuo klausimu siekiame sužinoti ekspertų nuomonę apie papildomos informacijos, susijusios su azartiniais lošimais, jų keliama grėsme ir būdais padėti priklausomiems asmenims poreikį.

4.8 lentelė. Papildomos informacijos apie azartinius lošimus, jų keliamą grėsmę ir pagalbos būdus poreikis

Kategorija (klausimo tikslas)	**Subkategorija (ekspertų atsakymų apibendrinimas)**	**Autentiškos ištraukos iš interviu su ekspertais**
Papildomos informacijos apie azartinius lošimus, jų	Poreikis yra	„Grįžtam prie visuomenės informavimo,- nulis. Realiai nulis. >> << Gal priklausomybės centras turėjo kažkokį lengvą info. Mes išleidome du bukletus informacine tema. Vienas iš jų,-probleminis lošimas, būtina žinoti kiekvienam, ir

keliamą grėsmę, pagalbos būdus poreikis		praeitais metais. Azartinis lošimas, ką svarbu žinoti paauglių tėvams, išleista šiais metais.“ (E2.) „...užėjau į lažybų punktą... nebuvo nei brošiūros, kur kreiptis, nei kažkokios išsamesnės informacijos nebuvo. >> << ...dabar pagal įstatymus turėtų būti, tai vėlgi, na, rodo jų, kaip pasakyti, norą ir tinkamą darbą, kuris šiai dienai turi labai daug spragų.“ (E8.) „Formaliai, skaitau, kad tas tikrai turėtų būti, bet šiai dienai tokia forma- nežinau, tikriausiai labiau aiškiau tiems, kurie užsiima tuom, psichologai, seksologai, kurie daro tai, jų rankose statistika, viskas kaip sakoma, pasiekiama. >> << Aš vis dar tikiuosi sveiko proto suaugusių žmonių, kurie gali nuspręsti patys, ar eiti, ar neiti, daryti ar nedaryti statymų.“ (E10.)
	Nėra poreikio kažką keisti	“Olandijoje ar Ispanijoje, visur, kur tekę būti, nemačiau, kad būtų tiek visokių lentelių. „Nelošk“ blogai, jei nekabės, mes būsime nubausti. Tai tokios prevencijos tikrai yra. Bet kalbant su lošėjais, jie nieko neskaito, jiems niekas neįdomu.“ (E4.) „...“Googlas“ yra, įsivedęs į „Googlą“ tu gali rasti viską, nuo to, kad kodėl verta nelošti iki to, kaip reikia teisingai lošti. >> << ...informacija su šiandieninėmis paieškos sistemom Google tampa labai paprasta.“ (E5.) „Aš nemanau, kad reikia kažką papildomo daryti... >> << Ji juk yra, jos visur yra. Yra televizijoje ir visur...“ (E7.) „...mano nuomone, ji apskritai nieko neduoda kazino ir tai kvaila... >> << Man atrodo, kad reklamos ir šių prevencinių priemonių lošimo vietose tikrai pakanka.“ (E11.)
Išvada Papildomos informacijos poreikio apie azartinius lošimus, jų keliamą grėsmę ir būdus suteikti pagalbą priklausomiems asmenims, ekspertų nuomone, aiškiai išreikšto nėra. Tokios informacijos reikia tik tiek, kiek tai liečia visuomenės informavimą ir tam tikrose azartinius lošimus organizuojančiose vietose įstatymiškai apibrėžtų įspėjamųjų priemonių apie potencialią keliamą grėsmę naudojimą reikalaujant didesnės kontrolės. **Priemonės problemai spręsti**		

- Įstatymiškai apibrėžtų įspėjamųjų priemonių ar ženklų naudojimo azartinius lošimus organizuojančiose vietose užtikrinimas ir kontrolė.
- Visuomenės informavimas apie azartinių lošimų keliamą grėsmę ir galimus pagalbos būdus per įspėjamuosius ženklus, reklamas, skrajutes, plakatus lošimo vietose ir per visuomenės informavimo priemones.

Sužinoję ekspertų nuomonę apie tai, ar reikia papildomos informacijos apie azartinių lošimų keliamą grėsmę ir būdus gauti pagalbos, jų teiravomės: „Kaip manote, kokią naudą teiktų pirminė prevencija bei informacijos apie galimas neatsakingo lošimo pasekmes platinimas šias paslaugas teikiančiose vietose?“. Šiuo klausimu siekėme sužinoti ekspertų nuomonę apie pirminės prevencijos ir informacijos platinimo lošimo namuose teikiamą naudą.

4.9 lentelė. Pirminės prevencijos ir informacijos platinimo lošimo namuose teikiama nauda

Kategorija (klausimo tikslas)	**Subkategorija (ekspertų atsakymų apibendrinimas)**	**Autentiškos ištraukos iš interviu su ekspertais**
Pirminės prevencijos ir informacijos platinimo lošimo namuose teikiama nauda	Veiktų tuos, kurie tik pradeda lošti, o priklausomus nuo lošimų- ne	„Čia skirstykime žmones į sergančius priklausomybe ir tie, kurie eina į kazino tik pasilinksminti. >> << ...šitiems, aš nežinau, kažkaip gal veiktų, tiesiog va perspėjimas. >> << Bet tas žmogus, kuris jau serga, būk tu jam ar nebūk tu jam, absoliučiai tos pasekmės jam nesvarbios. Jis jau ten atėjo, jis ten ir būna, jam niekas jau neveikia...“ (E1.) „...gal pasaulyje yra pavyzdžių, kokios jos efektyvios yra, nes ten kažkokios, kur yra lapukai, pildomi testai „Ar tu esi jau pavojingoje zonoje, ar ne“, tai nežinau, ar jos efektyvi priemonė, nes tokia labiau juoką sukelianti visiems. >> << ...jos turi būti, aišku... >> << ...ne pats kazino turėtų nuspręsti, ką ten daryti reikėtų iš tikrųjų, čia įstatymiškai turėtų būti apibrėžta.“ (E9.)
	Naudos nebūtų	„...priemonių yra tiek daug, lentelių perspėjančių, kurios LPT yra nustačiusi, kiek jų reikia, iškabinėtos visos sienos. Nelošk, jeigu ten tų.... paskambink, parašyk...., mes tavęs neįleisime. Juk tą prevenciją mes darome patys, galime parašyti prašymą, aš nebenoriu lošti, jūs mane saugokite, nu maži vaikai.“ (E4.)

		„...nesusimąstydavau, ant kiek tai yra reikalinga ir kokia tai forma pateikiama, bukletų pavidalu, nedidele anketa... >> << Aš asmeniškai nematau, kad tai kažkam reikalinga.“ (E10.)
	Nesusimąstydavo	„Sunku atsakyti. Jei atvirai, niekada apie tai net negalvojau.“ (E11.)
Išvada Apibendrinant galima teigti, kad pirminės prevencijos ir informacijos platinimo lošimo namuose teikiama nauda yra labiau formalumo išraiška nei išgryninta priemonė. Daugumos ekspertų teigimu, šiuo metu lošimo vietose taikomos priemonės yra mažai veiksmingos ir manoma, kad labiau galėtų paveikti naujai atėjusį, o ne jau priklausomą nuo azartinių lošimų asmenį. Priemones, kurios taikytinos azartinių žaidimų paslaugas teikiančiose vietose, reikia segmentuoti: naujai klientams taikytinos tokios, kurios informuotų, perspėtų apie potencialias grėsmes, o tiems, kurie jau yra įsitraukę į lošimus- informacija apie pagalbos būdus. Vos du ekspertai sako, jog apie prevencinių priemonių taikymą lošimo vietose ir galimą jų naudą nebuvo susimąstę ar svarstę. Vadinasi, nesuinteresuotiems asmenims priemonės gali būti nepastebimos, atrodyti ne tokios reikšmingos. **Priemonės problemai spręsti** • Prevencinių priemonių segmentavimas ir gilesnė analizė, kurį leistų tikslingai jas taikyti tikintis kuo didesnio teigiamo poveikio. • Azartinių lošimų organizavimo vietose atliekama prevencinių priemonių poreikio analizė, kuri leistų išsiaiškinti, kokių ir kiek priemonių reikėtų.		

Sužinojus ekspertų nuomonę apie pirminės prevencijos ir informacijos taikymo lošimo namuose teikiamą naudą, ekspertų toliau klausėme: „Kokios priemonės, Jūsų nuomone, būtų veiksmingiausios siekiant sumažinti azartinių lošimų grėsmę bei priklausomybę nuo jų?“. Šiuo klausimu siekiame sužinoti ekspertų nuomonę apie veiksmingiausias priemones siekiant sumažinti azartinių lošimų grėsmę bei priklausomybę nuo jų.

4.10 lentelė. Veiksmingiausių priemonių siekiant sumažinti azartinių lošimų grėsmę bei priklausomybę nuo jų išskyrimas

Kategorija (klausimo tikslas)	**Subkategorija (ekspertų atsakymų apibendrinimas)**	**Autentiškos ištraukos iš interviu su ekspertais**
Veiksmingiausių priemonių	Informacija su kontaktais	„Kuo daugiau galimybių kad jis matytų, „sakyk, o tai kur man kreiptis“, o tai kokia pagalba. >> << Priklausomybės

siekiant sumažinti azartinių lošimų grėsmę bei priklausomybę nuo jų išskyrimas	nukreipiant pas specialistus	centras, arba kažkokia nemokama linija... >> << ...informacija apie pagalbą.“ (E1.) „...informacija, jau lankstinukai yra. Viliuosi, užteks jėgų ir dar trečią reikia temą sugalvoti. Reklama, kurią mes pasiskolinome, kiek jos yra efektyvios?“ (E2.)
	Įstatymų suvaržymai, draudimas lankytis įstaigose	“Aš tikiu kitais dalykais. Įstatymų suvažymais, kuris turėtų priimtas VLPK, parašė prašymą ir jo neįleis. >> << Gerai, kad kortelėmis negalima atsiskaitinėti...“ (E5.) „...po 10 metų skinasi kelią, kad pagaliau įteisintų LPT įstatymą dėl savanoriško ribojimo nuo lošimų.“ (E8.) „...kai tu jauti, kad azartiniai lošimai tave daro priklausomu, ar patampi priklausomu nuo jų, gali nueiti, sakykime, prašymą, kad tave neįleistų ir, sakykime, kompanija, kurioje aš dirbu, į šitą daiktą šventai tiki.“ (E10.) „...jei mato, kad žmogus visai pilnai priklausomas nuo žaidimų, mes sužinome tai iš artimųjų žmonių, giminaičių, tai mes imamės priemonių, ir tokio žmogaus paprasčiausiai neįleidžiame į kazino. Tai aš skaitau, kad mes jam taip padedame. >> << Geriau, kai aš matau, kad žmogus savęs nekontroliuoja, jį lengviau paprasčiausiai neįleisti į kazino. >> << ...neturi teisės jokia įstaiga įleidinėti, jei jis paprašė, kažkokiam laikotarpui ar visam laikui.“ (E11.)
	Pagalba, artimųjų palaikymas	“...manau, čia gali padėti tik artimieji ar draugai, bet tikrai ne iš šono kažkoks dėdė ar teta...“ (E10.)
	Pagalba vienijant tą pačią problemą turinčius	„...nemokama grupė tų pačių lošėjų, kurie nelošia. Ateini, pasėdi, paklausai, labai svarbu pabūti tarp tokių pačių, kaip ir tu. Pamatyti, kad nelošti yra įmanoma. Tai vat asmeninės istorijos labai daug ką duoda.“ (E1.) „Žinutė, kurią mes norėjome paduoti, yra pirmoji eilėje išgirstų ir lošėjas, kad tai nebūtų nuvertintinta, „Nori būti kaip tas šūdo gabalas, lošk“. Ne, jokiais atvejais. Galbūt labiau taip, jei atpažįsti savo elgesį šitame elgesyje, mes pasirengę tau padėti, mes kviečiame. Mūsų tikslas- kviesti žmogų, o ne jį gąsdinti. >> << ...mes įvedam artimųjų paramos grupę. Kartą per mėnesį mes susitinkame su lošimo

		artimaisiais. >> << ...priklausomybės ligų centras turi, vienaip ar kitaip, Minesotos programą...“ „...10 konsultacijų poliklinikoje, nu 10 konsultacijų poliklinikoje... >> << Neatlygintiną pagalbą suteikia tikrai anoniminiai lošejai. Grupės yra 5 didmiesčiuose, jos Vilniuje yra net dvi, ...nustoti graužtis, vat jie to ir moko. Padeda suformuoti tinkamą savo elgesį, padeda susitvarkyti finansinius klausimus. >> << Jie duoda praktinių patarimų.“ (E2.)
	Visuomenės informavimo didinimas	„ Paleidome praeitais metais konferenciją, kurioje apjungėme lošimo organizatorius ir psichologinės sveikatos specialistus, šį rudenį vėlgi norime. >> <<Jos tikslas- visuomenės informavimas ir pasikeitimas informacija, kad lošimo organizatoriai išgirstų problemas ir pan. >> <<...šviesti tėvus, kad tėvai turėtų savo aiškią suformuotą nuostatą, kad lošimas tau netinka, kol tau nėra 18 metų. O jeigu vis dar kalbame apie lošimą, kad jie formuotų socialiai atsakingą lošimo nuojautą. Ta prasme, kad aš loščiau iš tos sumos, kurią galiu tikrai išleisti kaip pramogą...“ (E2.)
	Nereikia jokių papildomų priemonių	„...kiekvienas žmogus pats turi asmeniškai susitvarkyti su savo kažkokiu nuokrypiu, liga.“ (E4.) „...nepadės visa tai, aš žiūriu į tai skeptiškai ir nieko tai nepadės. Jei žmogus atėjo į kazino, tai jis jau loš. Jei jis jau pasiryžo žengti žingsnį ir jam ta informacija, kad tu nelošk, ar dar kas nors, niekas jam nepadės. >> << ...čia dar turi, manau, susieiti keli faktai. Jis pralošė, susipyko su žmona ar dar kažkas, ir pamatė tą reklamą.“ (E5.) “...anketa duoda info, galimybę gauti pagalbą, kad tave neįleidinėtų. Iš patirties galiu pasakyti, kad aš matau kažkur tai 0,5 proc. žmonių, kurie užėję į kazino ima bukletą į ranką, perskaito, kas ten parašyta, kokie ten paveiksliukai, ir kažkur tai iš to pusės procento kažkur pusė slaptas pirkėjas, kuris atėjo tiesiog įvertinti aptarnavimo kokybę, kurią suteikia operatorius. >> << ...perspėjimais ar grasinimais, patarimais vargu ar padėsi.“ (E10.)

Išvada

Apibendrinant ekspertų pasisakymus pirmiausia matome prevencinių priemonių įvairovę ir poreikį, kelios iš jų įvardijamos kaip veiksmingiausios. Pačia veiksmingiausia priemone ekspertai įvardijo, suvaržymą įstatymais ir draudimą lankytis kazino, ją paminėjo net keturi ekspertai. Šią priemonę gali taikyti tiek pati lošimų bendrovė, tiek sau- pats lošėjas, pajutęs būtinybę atsiriboti nuo lošimų. Tokiu būdu asmuo nėra įleidžiamas į azartinius lošimus organizuojančias vietas tam tikrą nurodytą laiką. Kitos veiksmingos priemonės, kurios buvo paminėtos- tai pagalba vienijant tą pačią problemą turinčius anoniminius lošėjus kuriant jų ir/ar jų artimųjų paramos grupes bei informacija su kontaktais nukreipiant pas specialistus. Vieningi ekspertai buvo kalbėdami apie artimųjų, draugų, šeimos narių pagalbą lošėjams ir jų palaikymą. Apklausos dalyvių nuomone, tokia pagalbos forma, kaip ir visuomenės informavimas apie lošimų keliamą žalą, yra ypatingai veiksmingą priemonė.

Trys ekspertai, kalbėdami apie veiksmingiausias priemones, pamini, kad jokiomis priemonėmis netiki ir nemano, jog jos gali padėti kovojant su priklausomybe nuo azartinių lošimų. Įvardija, kad veiksmingumas atsiranda tuomet, kai priklausomybę turinčiam asmeniui susipina kelios neigiamos patirtys, patiriamos kelios pasekmės. Iš čia kyla išsamesnių tyrimų poreikis: kokios esamos ir galimos priemonės iki šiol buvo veiksmingos pagalbos besikreipiantiems asmenims, kurios jų padėjo susimąstyti ar žengti pirmuosius žingsnius gydymo nuo priklausomybės link. Tai būtų papildoma tikslinga priemonė kovoje su azartinių lošimų priklausomybe.

Priemonės problemai spręsti

- Tyrimai, atskleidžiantys pačias veiksmingiausias priemones, taikytinas asmenims, kurie jau kreipėsi pagalbos.
- Tyrimai siekiant išsiaiškinti priemonių ir platinimo vietų suderinamumą, kad būtų galima padidinti priemonių veiksmingumą.
- Priemonių, įvardytų kaip veikmingiausios, skatinimas ir aktyvinimas.

Išklausę ekspertų nuomonę apie veiksmingiausias priemones siekiant sumažinti azartinių lošimų keliamą grėsmę bei priklausomybę nuo jų, teiravomės: „Jūsų nuomone, ką galėtume daryti kitaip siekdami apsaugoti visuomenės narius nuo azartinių lošimų priklausomybės?“. Šiuo klausimu siekiame sužinoti ekspertų nuomonę apie Lietuvoje veikiančios sistemos, kuria siekiama apsaugoti visuomenės narius nuo azartinių lošimų priklausomybės, tinkamumą, įvertinti ją, patarti.

4.11 lentelė. Patarimai, ką galėtume daryti kitaip siekdami apsaugoti visuomenės narius nuo azartinių lošimų priklausomybės

Kategorija (klausimo tikslas)	**Subkategorija (ekspertų atsakymų apibendrinimas)**	**Autentiškos ištraukos iš interviu su ekspertais**
Patarimai, ką galėtume daryti kitaip siekdami apsaugoti visuomenės narius nuo azartinių lošimų priklausomybės	Keisti požiūrį į azartinius lošimus	„Vieniems tai yra pramoga, kitiems tai yra liga. Niekas nepradėjo nuo patologijos, visi pradėjo nuo kaip pramogos. Panaikinti tą kvailą stigmą, kad tai yra pramoga.“ (E2.) „...padarytų tam tikrą integracijos programą... >> << ...visuomenėje apjungiant visas tam tikras žinias, koks priklausomybės centras galėtų pasakyti, kokie požymiai yra, kokios yra to silpnosios pusės, į ką reikėtų atkreipti dėmesį, kur galima brėžti tas ribas ir panašiai, ir kažkas turėtų tai finansuoti.“ (E6.) „Mano nuomone, dar sunku papasakoti žmonėms, kad jie įsivaizduotų, kas tai yra, kurie nebuvo aplamai čia, kurie priiminėja kažkokius veiksmus, struktūros tam tikros, kai jie niekada čia nebuvo.“ (E7.) „...verslo atstovai lošimo namus įvardina kaip atsipalaidavimo, pramogos zoną... >> << ...manau, jei sąžiningai skelbia vieną pusę, turi taip pat sąžiningai skelbti ir antrą pusę.“ (E8.) „...kazino labai dažnai labai baisiai reklamuoja, t.y. tos reklamos, šiaip paprastai kazino nėra taip baisu, kaip bando parodyti, tai tikrai ne taip reikia reklamuoti. >> << Skatinti žmonių lošti- taip, tikrai nereikia. Žmogus turi pats spręsti, ką jam ir kaip. Bet reklamą tikrai galima būtų pakeisti į labiau adekvatesnes.“ (E11.) „...man trūksta tam tikrų paaiškinimų, kad kiti nesipiktintų, kad ir nelošia, o suprastų, kam visai tai yra.“ (E12.)
	Transformuoti azartinių lošimų verslą	„Gaila, verslas nėra valstybinis. Čia, manau, valstybė prarado, nes tai būtų kita kontrolė.“ (E2.) „Kitose valstybėse užsiima valstybė lygtais...“ (E5.)
	Papildomi padaliniai, organai,	“ Norėtųsi, kad būtų visas padalinys, dirbantis ta linkme... >> << Nebenorint lošti yra labiau informacijos, kaip padėti sau, kur kreiptis, pagalbos būdus, kaip atpažinti ir t.t.

	besirūpinantys prevencija	Norėjosi padidinti pagalbą suteikiančių miestų skaičių, susiunčiau kolegoms prašymo laišką, specialistus, tai jie kas nutylėjo, kas neatsakė.“ (E2.) „Aš asmeniškai duočiau vietoj komercinės, kurios be proto daug ir neįmanoma, vietą tai socialinei reklamai.“ (E4.) „...tam tikra pajamų dalis turi eiti prevencinėms programoms iš lošimo verslo atstovų... >> << ...kai kalbame apie prevencinę programą su LPT, jie tam neturi lėšų, arba neturi tam įgaliojimų. Jų veikla yra daugiau kontroliuoti lošimus, o ne tai, ką lošimai daro su žmonėmis.“ (E8.)
	Stipresni kontrolės mechanizmai	“Jau nuo kitų metų įeina įstatymas, kad tie asmenys, kurie pasirašė šiuos savanoriškus pareiškimus, neturės būti įleisti į žaidimo vietas. >> << Neskatinti ir nevystyti daugiausiai pasiekiamas šias paslaugas.“ (E3.) „...užtenka vien to, kad LPK užsiimtų tuo, ir kad kai žmogus pasirašo prašymą neiti į kazino, jau būtų priimta įstatymas, kad jo tikrai neįleistų. >> <<...išlieka internetinis lošimas. >> << Įvesti kažkokią kontrolę ar dar kažką, istorijas peržiūrinėti. >> << ...jeigu bus įstatymas, kad neįleisti, tai bus dar geriau, o jei jo nepriims, tai nieko ir nebus.“ (E5.) “Aš manau, kad trūksta tik tam tikro nuoseklumo nuo to, ką mes norime padaryti, ir kokie yra kontrolės mechanizmai... >> << Problema ta, kad žmonės stengiasi vieni nuo kitų atmesti problemą...“ (E6.) „Jeigu mes norime pasiekti kažką,- tai turi būti sistema. >> << Nuo kitų metų čia automatiškai išsispręs, nuo kitų metų stovės sukarinta apsauga ir vykdysime savo socialinę apsaugą įstatymų pagalba.“ (E7.) „...pradėti, tai pirmiausia stabdyčiau jauniausius potencialius lošėjus, tai yra reklamos mažinimas, prieinamumas.“ (E8.) „ Aparatai, garsai, nu viskas ta prasme,- tai yra tokie triukai, kuriuos irgi galima kažkaip riboti truputėlį. Arba matant, kad žmogus turi problemą... duoti atvėsti pralošus... >> << ...ne pats kazino turėtų nuspręsti, ką ten daryti reikėtų iš

		tikrųjų, čia įstatymiškai turėtų būti apibrėžta. >> << ...jei žiūrėti sporto lažybų reklamas, ji nėra nei viena su perspėjimu. Nežinau, gal kažkur smulkiom raidėm kažkoks įrašas yra, bet aš nematęs tokio užrašo, kad kažkas laikytųsi. Perspėjimas šiaip būtų labai teisinga...“ (E9.) „...mechanizmas sankcijų, kad operatorius nesilaiko šių taisyklių, nemotyvuoja savęs laikytis šito, t.y. nu OK, parašei ir gerai, žmogus atėjo, ir tiek, tau nieko nebus ir jam nieko nebus. Tai tuomet kodėl gi jo nepakvietus pažaisti. >> << ...neina kalba apie pinigines nuobaudas ar licencijų atėmimus ir t.t. Nėra jokių sankcijų.“ (E10.) „Jau turėtų išeiti įstatymas, kiek žinau, nuo naujų metų, jeigu žmogus kreipiasi ir rašo prašymą, kad jo neįleistų į kazino, į lažybų punktus ar dar kur, ...neturės teisės įleisti ir lažybų punktai.“ (E11.)
	Papildomi draudimai loterijoms	„Azartiniuose žaidimuose ir vietose yra begalės sukurta žaidėjo kontrolės mechanizmų, Sistema yra sukurta ir pati įstaiga apipinta įvairiausiais draudimais, kontrolės mechanizmais, o jei kalbėsime apie loteriją, ten žaidėjas yra mažiausiai apsaugotas apskritai. >> << Yra tik kova interesų.“ (E3.) „Sudaroma galimybė tam. Aš didesnę problemą matau ne kiek B kategoriją, ne kiek stalus, o kiek bėda, kur visa Lietuva prasilošia. Tie, kuriuos per televizorių rodo, o ką čia ne? Va čia skaitosi, čia yra gėris. >> << Loterijos bilietukai laisvai preinamose vietose, ir čia kaip suprasti. Dovanojame vaikams.“ (E4.) „Ir galiausiai reikia nuspręsti loterijos bilietų įsigijimą, reguliuoti ir loterijos bilietų kainą. Galima, aišku, būtų nusipirkti anksčiau, viskas pas mus prasideda ženkliai anksčiau, bet ir tai reikia stebėti ir analizuoti.“ (E6.) “...šiai dienai, tai būtų šaunu, jei apskritai jas kas nors pradėtų. >> << ...didelė įtaka iš verslo pusės, ir tai pagrinde ir trukdė iki šios dienos priimti tą įstatymą dėl savanoriško apsiribojimo. >> << ...Lietuvoje tokios įstaigos, kur nebūtų

		leidžiama, būna kai kurie lošimo namai, bet ir vėlgi priklausomai nuo darbuotojų.“ (E8.)
	Švietimas nuo mokyklos	„...sukurti programą, kryptį, kad galėtume apmokyti mokytojus ir vadovus mokyklos pradėti dirbti su tuo.“ (E2.) „...integruoja į savo pamokas šitas kitas temas. Paskaičiuokim tikimybę tavo laimėti loterijoje, tai gali būti pirmas dalykas, naudingas pačiam vaikui bendram suvokimui ir pamatyti tikrą efektą loterijos.“ (E6.) „...skleisti prevencinę informaciją mokyklose ką daro, kokią žalą daro lošimai. Nuo kada ir nuo ko prasideda ir kokie yra padariniai. >> << ...supažindinimas mokykloje.“ (E8.) “...gal turėtume džiaugtis, kad nėra tos lošimo kultūros kažkokios. Bet jinai kažką duotų, nes iš tikrųjų žmonės nežino, kas tai yra. >> << ...reikėtų kažkokio švietimo, ypač mokyklose, kurios parodytų ir paaiškintų, kam skirtos tos loterijos.“ (E12.)
	Papildomas draudimas priklausomai nuo amžiaus ir registracija	„ ...kontroliuotų labiau lažybų punktus, nes ir B kategorijos registracijos nėra... >> << Reikia įvesti privalomas registracijas su dokumentu, tai apsunkintų jiems galimybę lošti.“ (E5.) „...aš neskirstyčiau A ir B salonus į lygius ir visus įleidinėčiau nuo 21 metų. >> << Valstybė... turi įstatymiškai apibrėžti visus šituos, riboti maksimaliai.“ (E9.) „...aš neskirstyčiau A ir B salonus į lygius ir visus įleidinėčiau nuo 21 metų. >> << Valstybė... turi įstatymiškai apibrėžti visus šituos, riboti maksimaliai.“ (E10.)
	Analizavimas bei tyrimai šioje srityje	„...jokių socialinių tyrimų nepadarė. Padarius tyrimus, ar siekia reklama lošėjus, aš irgi labai suabejočiau. >> << Reklama rodoma apie 18, 17 valandą, kai vis būna salonuose, tai kaip pasieks juos ta reklama? „Į ką orientuosimės, kam kalbėsime, kas ją išgirs, ar ją radijuje išgirs, ar jai per banerius reikėtų eiti, kad tu nelošk, nelošk, aš net neįsivaizduoju. >> << ...pagrindinės reklamos eina per LRT, tai gerai, dabar paklauskime piliečių, bet mūsų

		ratas, kurisi lošia, tikrai LRT nežiūri, gal TV3, gal LNK. Kaip pasieks reklama jį, į kurį mes orientuojamės.“ (E4.) „Trūksta tų pačių tyrimo apklausų, ar galima būtų pasakyti tam tikra statistika. >> << ...reikia pažiūrėti, kokie žmonės pas mus yra, kokią informaciją geria bendrai iš aplinkos ir ką jie nori pasakyti. >> << ...tiesioginės reklamos ir reklamos, kuriose yra taikomasi į skaudžiausias žmogaus vietas- tai duoda didesnį efektą.“ (E6.) „...kuriant tokias reklamas, reikėtų daugiau pasidomėti, kiek jaunimui tai būdinga, ir tada kalbėti apie visai kitokius lošimus į ką jie įsitraukia. >> << ... gal jas turėtų rodyti per specialias laidas ar programas, pvz., ar tai yra lošimų laida, bingo, ar dar kokia, nežinau. Vat tenai, kur žiūri tie žmonės specifiniai, kur perka, o ne šiaip kad vidury dienos ir visi galvoja... >> << ...gilintis į tuos psichologinius dalykus, aiškintis jaunimo požiūrį. Tos reklamos, kad ir socialinės, jos turi būti tikrinamos, dalis žmonių vat turėtų vertinti. >> << Analizuoti. >> << Sukūrę produktą, jie turėtų labiau tikrinti. Nes dabar nėra nei rinkos analizės, koks yra poreikis, nei poveikio analizė, nei padaro, nei nepadaro, koks yra poveikis.“ (E12.)
Išvada Apibendrinant gautus duomenis galima teigti, kad ekspertai Lietuvoje vykdomoje socialinėje politikoje mato tam tikrų trūkumų ir pateikdami net po kelis patarimus siūlo pagerinti situaciją, apsaugoti kuo didesnį visuomenės narių kiekį nuo azartinių lošimų priklausomybės. Net aštuoni ekspertai iš dvylikos pasisako už stipresnį kontrolės mechanizmą. Jį mato kaip sankcijas, kurios būtų taikomos už lošėjo valios negerbimą, kai jis yra parašęs prašymą būti neįleidžiamas į azartinius lošimus organizuojančias įstaigas, taip pat sankcijas, kurios draustų reklamos transliavimą ir galimybę apeiti įstatymus nepaliekant vietos interpretacijoms ir platinimo viešojoje erdvėje. Net šeši ekspertai priduria, kad reikalinga keisti požiūrį į lošimą,- čia jie pabrėžia azartinius lošimus organizuojančių bendrovių nuomonę, jog tai tėra pramoga ir nebūtina perspėti klientų apie grėsmes, kurias šios pramogos galimai kelia asmens gerovei. Ekspertai mini ir poreikį keisti požiūrį į lošimą. Kalbant apie mitų ir gandų aštrinimą azartinius lošimus organizuojančių bendrovių atžvilgiu, dažniausiai jie būna neigiami, nors nepagrįsti jokiais faktais ar argumentais. Papildomi draudimai loterijoms ir švietimas pradedant nuo mokyklos buvo paminėti ir pasiūlyti sutartinai		

beveik visų ekspertų. Tai pat vienodas ekspertų skaičius (po tris ekspertus) įvardijo tokį patarimą,kaip papildomų padalinių ir organų, besirūpinančių prevencija, kūrimas. Trys ekspertai teigė, jog reikėtų suvienodinti amžiaus cenzą totalizatorių ir lažybų punktų bei A kategorijos lošimo namų lankytojams ir papildomai įvesti privalomą registraciją totalizatoriuose bei lažybų punktuose. Trys ekspertai pateikė pasiūlymą vykdyti išsamesnius tyrimus ir analizę dėl kuriamų bei transliuojamų reklamų ir kitų socialinių priemonių, kanalų, kuriais ji platinama, teigė, jog reikia tirti auditoriją, atlikti veiksmingumo vertinimą. Du ekspertai iš dvylikos pateikė pasiūlymą transformuoti azartinių lošimų verslą iš privataus sektoriaus į valstybinį sektorių.

Kurie iš šių pasiūlymų būtų veiksmingi nėra garantuotas nė vienas, bet šie pasiūlymai gali būti pradžia ir atspirties taškas siekiant permainų azartinių lošimų vykdomoje socialinėje politikoje bei potencialus impulsas tolimesniems tyrimams ir vykdomų veiksmų analizavimui. Taip įgautume ateities veiksmų nuoseklumą.

Priemonės problemai spręsti

- Užsibrėžtų įgyvendinti priemonių vykdymo nuoseklumo užtikrinimas.
- Nuolatiniai tyrimai bei gautų duomenų analizavimas.
- Strategiškas priemonių parinkimas.
- Azartinius lošimus organizuojančių bendrovių socialinės atsakomybės skatinimas.
- Už socialinių priemonių ir prevencinių priemonių vykdymą atsakingo organo skyrimas.

Sužinoję ekspertų nuomonę apie Lietuvoje sukurtos sistemos, kuri siekia apsaugoti visuomenės narius nuo azartinių lošimų priklausomybės, tinkamumą, ekspertų klausėme: „Jūsų nuomone, ar reikalingas visuomenės nuomonės formavimas azartinių lošimų ir priklausomybės nuo jų tema? Kokiomis priemonėmis ir kanalais tai galėtų vykti?“. Šiuo klausimu siekėme sužinoti ekspertų nuomonę apie visuomenės nuomonės formavimo poreikį Lietuvoje, galimas priemones.

4.12 lentelė. Visuomenės nuomonės formavimo poreikis Lietuvoje, galimos priemonės

Kategorija (klausimo tikslas)	**Subkategorija (ekspertų atsakymų apibendrinimas)**	**Autentiškos ištraukos iš interviu su ekspertais**
Visuomenės nuomonės formavimo poreikis Lietuvoje,	Formuoti reikia informacijos pateikimo ir aiškinimo pagalba	„Mes jos neturime, mes jos tikrai neturime. >> << ...apie kokią nuomonę mes galime kalbėti, jeigu net kažkurie specialistai nežino, kas tai ir kur kreiptis pagalbos, tai jau jei kalbėti apie visuomenės nuomonę... >> << Pirmiausia svarbu suformuoti kažkokią nuomonę, tai svarbu garsiai apie tai kalbėti, daug, iš skirtingų pozicijų...“ (E1.)

priemonės jai pasiekti		„Nėra suformuota nuostata, kad tas gali būti blogai. Kad tai gali netikti, kad tai gali sukelti pasekmes. Iš tos pusės yra svarbu šviesti tėvus, kad tėvai turėtų savo aiškią suformuotą nuostatą, kad lošimas yra tau netinka, kol tau nėra 18 metų. O jeigu vis dar kalbame apie lošimą, kad jie formuotų socialiai atsakingą lošimo nuojautą. >> << Per auklėjimą. >> << Kalbant apie lošimus nepasakyti, kad tai yra blogis, nuodas ar dar kažkokia tragedija, ne, yra variantas toksai, yra socialus lošimas, yra neatsakingas lošimas. Ir tai yra viena pasekmė, kuri bus ir yra kita pasekmė.“ (E2.) „...informacinė reklama, kad tu gali prasilošti, tai ji yra reikalinga. Jeigu mes norime ir pradedame formuoti naują pilietį Lietuvos. >> << ... kurie tingi dirbti ir nori greitai gauti pelną ar praturtėti, juos reikia formuoti.“ (E4.) „Aš manau, kad trūksta tik tam tikro nuoseklumo nuo to, ką mes norime padaryti, ir kokie yra kontrolės mechanizmai...“ (E6.) „Taip... >> << Jeigu pradėti, reikia pradėti nuo jaunimo...“ (E8.) ”Kad švietimas 100 proc. rekalingas, jis visuomet reikalingas. Perspėjimas, kad tai yra pavojingas dalykas.“ (E9.) „...nemanau, kad reikia mokykloje apie tai kalbėti, tai natūraliai ateina. ... nebent vyresnėse klasėse, kur vyksta pamokos sociologijos ar psichologijos...“ (E10.) „Taip, aišku, ypatingai tų, kurie nebuvo kazino, jie žiūri tą socialinę reklamą, jie iš karto kazino įsivaizduoja, kaip kažką baisaus...“ (E11.) „Taip, trūksta. >> << ...dabar tai nėra visai aiškinama.“ (E12.)
	Abejoja	”Abejoju...“ (E5.)
Išvada Apibendrinant ekspertų atsakymus galima teigti, jog Lietuvoje visuomenės nuomonė apie azartinius lošimus nėra tinkamai suformuota, todėl ją formuoti privalome. Net devyni tyrime dalyvavę ekspertai pasisakė už visuomenės nuomonės formavimą informacijos pateikimo ir		

aiškinimo pagalba. Ekspertai teigia, kad prieš formuojant nuomonę specialistai turi nuspręsti, kokią nuomonę apskritai mes norime formuoti, kokį požiūrį į azartinius lošimus mes norime turėti. Nuomonės formavimas, ekspertų nuomone, turėtų vykti per tėvų auklėjimą. Tėvai turi aiškinti, kad lošimas gali turėti tam tikras neigiamas pasekmes, mokyti ir aiškinti atsakingo lošimo galimybes, vystyti už savo asmeninę gerovę atsakingą asmenybę. Ekspertų teigimu, visuomenės nuomonės formavimas galėtų vykti diegiant atitinkamas mokyklos programas, kuriant ir platinant socialines reklamas.

Tik vienas iš ekspertų atsakė, jog abejoja, ar reikia formuoti visuomenės nuomonę, bet kad jos formuoti visiškai nereikia taip pat nepasisako. Vadinasi, galime teigti, jog dauguma ekspertų pasisakė už visuomenės nuomonės formavimo poreikį ir būtinybę.

Priemonės problemai spręsti

- Norimos formuoti nuomonės įvardijimas.
- Nuoseklaus veiksmų plano, siekiant tinkamai suformuoti visuomenės nuomonę, sudarymas ir jo laikymasis.
- Atsakingų institucijų paskyrimas visuomenės nuomonės formavimo veiksmams atlikti, jų kontroliavimas bei priežiūra.

Apibendrinus ekspertų nuomonę apie visuomenės nuomonės formavimo poreikį Lietuvoje, galimas priemones, ekspertų klausėme: „Kokia Jūsų nuomonė apie socialinę reklamą azartinių lošimų tematika? Kiek ji veiksminga?“. Šiuo klausimu siekiame sužinoti ekspertų nuomonę apie socialinę reklamą azartinių lošimų tematika.

4.13 lentelė. Nuomonė apie socialinę reklamą azartinių lošimų tematika

Kategorija (klausimo tikslas)	**Subkategorija (ekspertų atsakymų apibendrinimas)**	**Autentiškos ištraukos iš interviu su ekspertais**
Nuomonė apie socialinę reklamą azartinių lošimų tematika	Nežinoma sritis	„Na, nieko negaliu pasakyti apie socialinę reklamą. Viską, ką aš skaitau, yra apie gydymo metodus, gydymo būdus.“ (E1.)
	Esama socialinė reklama klaidinanti	“Radijuje girdėjau reklamą, kur šnekasi su automatu ir, galų gale, džiugus kažkoks garsas laimėjimo. Tai, manau, labai bloga reklama, nes ji kaip tik paskatino. Nes ji laimėjimą demonstruoja. Aišku, pats moralas teisingas,- „Kalbėkis ne su aparatu, o su šeima“, pats tekstas man patiko, bet garsas, kad jis galų gale laimėjo, buvo visiškai absurdas.“ (E9.)

		„...rodė per televizorių išties baisias reklamas. Vat, stovi namas, ten bėgioja vaikai, ir pradeda viskas dingti, ten mašina, paskui namas, paskui šeima, ir toliau lieka vienas žmogeliukas ant sūpynių. Tai nėra taip viskas baisu, kaip ši reklama taip pateikia. >> << ...galima būtų pakeisti į labiau adekvatesnes.“ (E11.)
	Privalo būti ne viena, pritaikyta skirtingai auditorijai	“...labai svarbu atrasti tas kelias auditorijas ir kalbėti jų kalba. >> << ...būtent iš lošimo namų, azartinių lošimų varianto vaikas, kuris laukia ateinančio tėčio, o jo vis nėra, o tėtis visas pasinėręs į žaidimą. Ir tai galbūt ir yra jau tai, kas gali pataikyti į tam tikrą auditoriją, kad tas žmogus ir šeimos tėtis ar, tarkim, mama, kuris turi vaikų. Tai gali būti vienas iš efektų, bet vėlgi- tai yra tyrinėjimas tos auditorijos. Mes negalime su vienu vaizdu į vienkartinius parodymus reklamos mes negalime aprėpti didelės erdvės.“ (E6.) „...kiekvienas asmuo yra skirtingas, vienam gali paveikti grasinimai... >> << ...pamokymai tam tikri, „Kas gali atsitikti, jei žmogus toliau loš. >> << ...pati reklama gali būti įvairi. >> << ...į vieną reklamą vargu ar galima viską įtalpinti, nebus vienos tokios unikalios. >> << Daug informacijos iš karto nepasakysi, bet ta informacija, kad ir keliais žodžiais, tikrai kad būtų svari.“ (E8.) „Automatiškai reklamos socialinės turi būti orientuotos į skirtingas socialines grupes ir žmones. Negali būti socialinė reklama skirta visoms grupėms... >> << ...turėtų būti pakankamai griežtos reklamos, kuri būtų suinteresuota į agresyvius žmonės, ir švelnesnės, ir visokios- ir šeimos žmonėms, ir žvaigždėms, ir visiems. >> << ...jų dauguma yra į lošimo automatus labiau yra suinteresuota, sukasi, ten kažkokia, dingsta ten šeimos dalyviai. Ir ši reklama yra labiau sukoncentruota į automatus lošimų.“ (E9.) „Aš galvoju, kad labiau paskutiniuosius 1,5 metų kažkokie socialiniai video ar reklama, kur žmogus ten pralošia namą, šeimą, vaikus.. man atrodo, tai labiau turi poveikio žaidėjui negu bukletas. >> << ...jei tai jis mato su šeima, jo ten neina,

		mama, tėtis, žmona, sesuo irgi gali pamatyti tai, susimąstyti, papildomą kartą perklausti, paveikti ir kažką padaryti, kad jo priklausomybė sumažėtų. >> << ...LPT video ir audio girdėjau ir mačiau, ir greičiausiai ne vienas jį matė. Kiek jis gali paveikti jau pažeistą ar jau priklausomą žaidėją, aš nežinau. Išties aš negalvoju, kad ar gali apskritai todėl, kad čia gali sustabdyti, ar leisti susimąstyti asmeniui, kuris tik žengė į kelią. Kuris jau užkietėjęs žaidėjas, jis tikrai ne apie tai galvoja...“ (E10.) “...kiek aš mačiau tokių reklamų, tai jos lyg ir teisingos, viskas yra teisinga, bet jos yra nukreiptos į priklausomybę. Nekalbama, kad pats lošimas yra blogai, bet kad blogai, jei tu dažnai tai darai... ? >> << ...daugiau kalbama apie tai, kad praloši šeimą, praloši namus, bet jaunimas viso to neturi. Tai vargu..., jiems tarsi atrodo, kad kalba eina apie žmones, kurie yra kažkur, kažkokie, bet tikrai ne apie juos. >> << ...yra specifinė žmonių grupė ir gal tada pasirinkus reklamą, kokia ji yra dabar, rodyti lošimo namuose. Jau tiems žmonėms, kuriems yra aktualu, kurie galbūt jau yra priklausomi.“ (E12.)
	Socialinė reklama skirta tik jaunimui	“ Gal ir reikėtų tų socialinių reklamų, orientuotis į tuos 18 mečius... >> << Galbūt tą „lošk atsakingai“ reikia labiau orientuoti į tą tokį galbūt į tą jaunesniąją kartą, kad ji būtų atsakingesnė. >> << Aš socialinę reklamą fokusuočiau į jaunesniąją kartą, 18, 19 iki 21 metų.“ (E4.) „...kuriant tokias reklamas, reikėtų daugiau pasidomėti, kiek jaunimui tai būdinga, ir tada kalbėti apie visai kitokius lošimus, į ką jie įsitraukia. Tai manau, tai galėtų būti apie pokerį, ir tada kalba būtų ne tik apie priklaosmybę nuo pokerio, o aplamai apie atsakingą lošimą. Ir aplamai, kokius poreikius jis patenkina, ką jis daro.“ (E12.)
	Turi būti tik informacinio pobūdžio	„...jei aš parodysiu tą filmuką (naują su aktoriumi), nu jie pažiūrės, nu užkabins, va man irgi tas buvo šeimoj, bet jei žmogui reikia pagalbos, jis pamato informaciją. Jis šikšt, pasičiups, jis galbūt iš karto ir nesikreips, bet gal po savaitės,

		po dviejų, po mėnesio, po metų. Bet jis jau turės tą informaciją. >> << ...informaciją apie pagalbą.“ (E1.) “...informacinė reklama, kad tu gali prasilošti, tai ji yra reikalinga.>> << Ten gal matėte, mergaitė stovi prie sūpynių, stovi namas. LPK buvo jų, paskui „tuk“ vienas dingsta, „tuk“ antras, tai gal ji ir gera. Dabar eina reklama „lošk atsakingai“, trumpai, kartais užkliūna, kažką pamatai. Tai jos tokios gal ir turi būti.“ (E4.) “...ji galėtų būti, reklamuoti saitą ar grupę, kur tau kreiptis, kad tau galėtų padėti, aišku, kad ji turėtų užkabinti, kad tu perskaitytumei iki galo ir pamatytumei, kas yra parašyta apačioje.“ (E5.) “...suprasti, kad ją galima rodyti. Kažkokia reklama, aišku, informacinė reklama, jinai niekada nepakenks. >> << Bet ją reikia gerai apgalvoti, kokia galėtų būti skirta jaunimui. >> << Manau, kad jinai turėtų labiau būti nukreipta į aplamai į kas yra lošimas, kokius žmogaus poreikius jis patenkina, kodėl jis linkęs į tuos lošimus.“ (E12.)
	Turi šokiruoti, sukrėsti, priversti susimąstyti	„Žinutė, kurią mes norėjome paduoti, yra pirmoji eilėje išgirstų ir lošėjas, kad tai nebūtų nuvertinta, „Nori būti kaip tas šūdo gabalas, lošk“, Ne, jokiais atvejais. Galbūt labiau taip: „Jei atpažįsti savo elgesį šitame elgesyje, mes pasirengę tau padėti, mes kviečiame“. Mūsų tikslas- kviesti žmogų, o ne jį gasdinti.“ (E2.)
	Neefektyvi priemonė	“...kažką gal paveiktų ta emocija, bet kad visiškai sustabdytų nuo lošimo, nuuu, būkime realistai. Tikrai ne, tikrai ne. >> << ...išoriniai dalykai jau sergančiam žmogui, kažkokia reklama... nu nežinau. >> << ...kad ji kažkokį didžiulį poveikį turėtų, tai tikrai ne.“ (E1.) „Tenka matyti reklamą, socialinę reklamą nuo kontroliuojančio azartinius lošimus organo. Kiek aš supratau, video buvo nufilmuoti arba pačių žaidimą kontroliuojančių organų, komisijos... >> << Absoliučiai ne, tikrai ne. Kiekvienas žaidėjas, tai yra asmenybė, žaidžia kiekvienas žmogus esant skirtingoms priežastims.“ (E3.)

		„Visuomenė galvoja, kad reikia daug draudimų turėti, kad reikia visus perspėti, kad tai yra blogis, tu nelošk, tu prasiloši. Matėte tą reklamą per TV? Turėjo namą, žmoną ir vaiką, dabar nieko neturi, prasilošė, kaip tragiškai nupaišo. >> << Reiškiasi, ką padarė draudimai, realiai nieko... >> << ...dažniausiai tikrai ne dėl reklamos, paveiksliuko.“ (E4.) „...reklama vyksta ten kažkokia, aš mačiau. Nelošk ir t.t ir pan. Ar ji veiksminga, aš nežinau. >> << ...kad kažkas man bus parašyta ar kažkas man pasakys, reklaminių kažkokių dalykų, aš neužsikabinsiu ant to. >> << ...abejoju, ar apskritai tos reklamos yra veiksmingos.“ (E5.) „Aš manau, kad ji neveikia... >> << Čia kiekvienam turi ateiti į galvą. Aš sakau, kad čia smegeninę reikia susitvarkyti. >> << Tu esi suaugęs žmogus, tavęs niekas neprivers. Arba tau yra priimtina, arba tau nepriimtina.“ (E7.) „...aš skaitau, kad antireklama praktiškai nieko neduoda. >> << Aš nepastebėjau, kad tai kažką paveiktų, kad kažkas tai žiūri ar domisi tuo.“ (E11.)

Išvada

Ekspertų gauti duomenys išsiskirė į dvi vyraujančias nuomones. Šeši iš dvylikos ekspertų teigia, kad kuriant reklamą svarbiausias aspektas- ištirti auditoriją ir poveikiui pasiekti socialinės reklamos turi būti kelios, pritaikomos skirtingoms auditorijoms per skirtingus kanalus, o kita šešių ekspertų nuomonė- kad socialinė esama reklama yra neefektyvi ir abejojama jos galia paveikti tam tikrą auditoriją. Ekspertų teigimu, kad socialinė reklama yra visiškai neefektyvi ar nepakankamai efektyvi, paremta asmeniniais įsitikinimais ir efektyvumas matuojamas per asmeninę prizmę. Norint nustatyti, kiek yra efektyvi socialinė reklama, o kiek ne, reikia atlikti nuodugnius tyrimus, prieš tai tiksliai apsibrėžiant kriterijus. Tai galėtų tapti tolimesnių tyrimų objektu. Ir vėl gi- ekspertai, kurie pasisakė už galimos socialinės reklamos neefektyvumą, nepasisakė už visišką jos poreikio nebuvimą, tai gali reikšti, jog pasisakiusieji ekspertai nebuvo tikslinė auditorija tų socialinių reklamų, kurias jie matė iki šiol.

Tų pačių ekspertų nuomone, jei kalbėtume apie galimas socialinių reklamų temas, galime išskirti keletą jų. Keturi ekspertai teigia, kad socialinė reklama turi būti tik informacinio pobūdžio, labiausiai akcentuojant, į kur kreiptis jaučiant priklausomybę, kaip atpažinti priklausomybę, mokomojo pobūžio informacija. Vienas iš ekspertų pasisakė, kad socialinė reklama turi šokiruoti ir priversti susimąstyti, tokiu būdu socialinė reklama pasieks savo tikslą. Du ekspertai išsakė savo

nuomonę, kad socialinė reklama turėtų būti nukreipta į jaunimą, kalbėti jų kalba, demostruoti tas lošimo rūšis ir formas, kuriais jie labiausiai domisi. Taip pat du ekspertai išreiškė nuomonę, jog esama socialinė reklama klaidinanti, ji parodo labiau gąsdinančias pasekmes, nei jos galimos iš tikrųjų, bet čia vėlgi reikėtų labiau kalbėti apie norimą pasiekti efektą ir ar tikrai parodomos pasekmės tariamai nerealistiškos. Viską apibendrinus matome vienokį ar kitokį poreikį socialinei reklamai atsirasti, prieš jai atsirandant privalu ištirti auditoriją ir kalbėti jų kalba bei platinti per jiems prieinamus kanalus. Socialinės reklamos turi būti kelios, nuoseklios, pamokančios bei informatyvios.

Priemonės problemai spręsti

- Tyrimai, padedantys išskirti tinkamas auditorijas ir kanalus.
- Kuriamos kelios socialinės reklamos vienu metu, transliuojama per kelis kanalus.
- Sudaromas socialinių reklamų kompleksiškumas, tęstinumas, nuoseklumas.

Apibendrinant poskyrį, ekspertų teigimu, poreikio papildomai informacijai apie azartinius lošimus, jų keliamą grėsmę ir pagalbos būdus aiškiai išreikšto nėra. Poreikis būtų tik tiek, kiek tai liestų visuomenės informavimą ir tam tikrose azartinių lošimų organizuojančiose vietose įstatymiškai apibrėžtų įspėjamų priemonių ar ženklų apie keliamą grėsmę didesnės kontrolės reikalavimas. Pirminės prevencijos ir informacijos taikymo lošimo namuose teikiama nauda yra labiau formalumo išraiška nei išgryninta priemonė. Priemones, kurias norima taikyti jau lošimo vietose, reikia segmentuoti: naujai atėjusiems- kurios neštų grėsmės informavimo pabūdį, o tiems, kurie yra jau įtraukti į lošimą- informacija apie pagalbos būdus. Pačia veiksmingiausia prevencine priemone ekspertai įvardijo įstatymų suvaržymą ir draudimą lankytis kazino. Ši priemonė galima tiek iš bendrovės pusės, tiek iš paties lošėjo, kuris pajuto poreikį atsiriboti nuo lošimų. Tarp veiksmingiausių priemonių buvo įvardintos tokios priemonės, kaip pagalba vienijant tą pačią problemą turinčius, kalbant apie anoniminių lošėjų ir artimųjų paramos grupes, ir informacija su kontaktais nukreipiant pas specialistus. Vienodai, pagal ekspertų nuomonę, įvardinta pagalba ir palaikymas artimųjų kaip ypatingai veiksminga priemonė, taip pat visuomenės informavimo didinimas. Lietuvos vykdomoje socialinėje politikoje ekspertai mato tam tikrų trūkumų ir pateikdami ne po vieną patarimą ir pasiūlymą, siekia pagerinti situaciją Lietuvoje ir apsaugoti kuo didesnį visuomenės narių skaičių nuo azartinių lošimų priklausomybės. Net aštuoni ekspertai iš dvylikos pasisako už stipresnį kontrolės mechanizmą, visišką reklamos transliavimo draudimą, nepaliekant vietos interpretacijoms ir platinimo erdvėms. Papildomi draudimai loterijoms ir švietimas nuo pat mokyklos; taip pat buvo įvardytas patarimai kurti papildomus padalinius ir organus, besirūpinančius prevencija. Kurie iš šių pasiūlymų būtų veiksmingi, nėra gantuotas nė vienas, bet šie pasiūlymai gali būti pradžia ir atspirties taškas siekiant permainų azartinių lošimų vykdomoje socialinėje politikoje.

Ekspertų teigimu, visuomenės nuomonė Lietuvoje, kalbant apie azartinius lošimus, nėra tinkamai suformuota, todėl ją formuoti privalome. Ekspertai teigia, kad prieš formuojant nuomonę specialistai turi nuspręsti, kokią nuomonę apskritai mes norime formuoti, kokį požiūrį į azartinius lošimus mes norime turėti. Ekspertų teigimu, visuomenės nuomonės formavimas galėtų vykti diegiant atitinkamas mokyklos programas, kuriant ir platinant socialines reklamas. Kalbant apie socialinę reklamą, ekspertų gauti duomenys išsiskirė į dvi vyraujančias nuomones. Šeši iš dvylikos ekspertų teigia, kad kuriant reklamą svarbiausias aspektas- ištirti audoriją ir poveikiui pasiekti socialinės reklamos turi būti kelios, pritaikomos skirtingoms auditorijoms ir transliuojamos per skirtingus kanalus, o kita šešių ekspertų nuomonė tokia, kad socialinė esama reklama yra neefektyvi ir abejojama jos galia paveikti tam tikrą auditoriją. Kad tikrai pasakytume, kiek efektyvi socialinė reklama, o kiek ne, reikia atlikti nuodugnius tyrimus, prieš tai tiksliai apsibrėžiant kriterijus. Tai galėtų tapti tolimesnių tyrimų objektu.

4.2.3. Atsakomybių pasiskirstymas

Šiame poskyryje analizuojamas apklaustųjų požiūris į problematiką,- dalyvių nuomone, ar skiriama pakankamai dėmesio šiai problemai spręsti ir kas turėtų rūpintis šia problema, ar Lietuvoje lošimus organizuojančios bendrovės (įskaitant totalizatoriaus ir lažybų punktus) turėtų būti socialiai atsakingos, kaip tai turėtų atrodyti, siekiama atskleisti atsakomybių pasiskirstymą, azartinių lošimų veiklos socialinę atsakomybę.

Ekspertų toliau klausėme: „Ar Lietuvoje, Jūsų nuomone, skiriama pakankamai dėmesio šiai problemai spręsti, kas turėtų rūpintis šia problema?“. Šiuo klausimu siekiame sužinoti ekspertų nuomonę apie Lietuvos institucijų rodomą dėmesį šiai problemai spręsti ir kas galėtų būti atsakingas už sprendimų vykdymą prevencinių programų atžvilgiu.

4.14 lentelė. Lietuvos institucijų dėmesys šiai problemai spręsti, atsakingų organų paieškos

Kategorija (klausimo tikslas)	**Subkategorija (ekspertų atsakymų apibendrinimas)**	**Autentiškos ištraukos iš interviu su ekspertais**
Lietuvos finansų skyrimas šiai problemai spręsti, atsakingų	Lošimų priežiūros tarnyba	„LPT daro daug...“ (E3.) „Juk jau yra LPT. >> << Yra grupės juk sukurtos, kaip anoniminiai alkoholikai, taip ir lošėjai...“ (E5.) „...yra Lošimų priežiūros tarnyba, ten sėdi teisininkai, kažkokie psichologai, sociologai, jie tuo užsiima ir kontrole operatorių ir finansų kažkokioms ataskaitoms, finansiniais srautais. Prevencija galimų priklausomų žmonių.“ (E10.)

organų paieškos		„...jei Lietuvoje yra LPT, tai, manau jie turėtų užsiimti ta prevencija, kad jie turėtų daugiau.“ (E12.)
	Sveikatos, psichikos apsaugos institucijos	“Man keista, kodėl sveikatos apsaugos institucijos į tai neįsitraukia, kodėl neįsitraukia psichinės sveikatos biurai.“ (E2.)
	Viena iš Valstybės institucijų, ne LPT	“Matydami visišką neveiksnumą iš kitų institucijų, matydami visišką neveiksnumą iš Sveikatos apsaugos ministerijos, gal čia turėtų jie užsiiminėti.“ (E2.) “ Mano požiūriu turėtų, privalo tuom užsiimti valstybės institucijos...“ (E3.) „...vyriausybė mažai rodo iniciatyvos, mano supratimu, turėtų kažkas rimčiau pradėti rodyti iš vyriausybės įpareigojant vėlgi tam tikras institucijas, ar netgi tą pačią Lošimo priežiūros tarnybą, galėtų perduoti tas teises kontroliuoti ir vykdyti tinkamą prevenciją...“ (E8.) “...reklama ir kaip susimąstyti, tai jau yra kontroliuojančių institucijų, LPT, fnansinių nusikaltimų tarnyba, priklausomybės tarnyba, kažkas tokio.“ (E10.) „...pati informacija, aš manau, pati Švietimo ministerija, kuri žiūri, kokia informacija ir kaip pateikti, sveikatos programa, kažkiek turi kartu daryti su sveikatos ministerija.“ (E12.)
	Valstybė turi rūpintis	„...čia turi atsirasti kažkokie centrai ir t.t. >> << ...kadangi mes mokam mokesčius, tai valstybė turėtų ir rūpintis, skirti dalį nuo tų sumokėtų mokesčių, padaryti kažkokį centrą ar dar kažką tai.“ (E7.) „...kas šiuo metu rūpinasi visais šitais reikalais, LPT... >> << ...be abejo valstybė turi rūpintis tokiais dalykais...“ (E9.) „Aš manau, kad tikrai turėtų... >> << aš net nežinau, kas turėtų konkrečiai. Nes asmenys, organai, kurie atsako už tai juk pas mus yra, aš net nežinau, kas privalo ir yra atsakingas. >> << ...aišku, kad valstybė.“ (E11.)
	Turi susiformuoti atskiras organas	„...kad pagalvojus, nei savivaldybei, nei šiaip visuomenei. Kol nėra ir nebus kažkokių tragiškų įvykių. Tol nieko nebus. >> << ...turiu omeny politiškai palanki tragedija. >> <<

		Visuomenė, yra labai toks efemeriškas dalykas, tai ką mes kaip visuomeneė turime daryti? >> << Svarbu kokie žmonės imasi kažkokio projekto, prevencijos ar intervencijos.“ (E1.) „...visa kita ir kaip visam pasaulį tai daro nevyriausybinės organizacijos, kurios ne paslaptis, juose būna žmonės kuriuos jau nuo to nukentėjo. Jiems tai yra labai aktualu.“ (E12.)
	Pats žmogus turi savimi rūpintis	„...žmogus neša už viską atsakomybę pats už save ir niekas kitas neturi rūpintis juo.“ (E4.)

Išvada

Apibendrinant ekspertų nuomonę apie azartinių lošimų priklausomybę ir vykdomų prevencinių programų bei socialinės politikos problemą, tuo rūpinamasi vangiai, nepaaiškinamai jaučiamas institucijų neveiksnumas spręsti problemas,tad rūpintis prevencija turėtų imtis viena iš Valstybės institucijų. Keli ekspertai įvardija, kad tai turėtų būti gal net ir ne LPT (Lošimų priežiūros tarnyba), nes jos darbas- prižiūrėti azartinius lošimus organizuojančių bendrovių veiksmų teisėtumą ir vykdomos veiklos legalumą, bet ne rūpintis priklausomybės prevencija. Dažniausiai minimos tokios institucijos kaip LPT, Sveikatos apsaugos ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija. Keturi iš atsakinėjusių ekspertų teigia, kad atsakingas organas turėtų būti šiuo metu daugiausiai iniciatyvos rodanti LPT. Du ekspertai pateikia idėją, kad turi susiformuoti naujas visiškai atskiras organas, kuris ir rūpintųsi vien tik prevencinių priemonių planavimu, tyrimais, vykdymu ir būtų už tai atsakingas. Siūloma, jog tai gali būti net ne vyriausybinė organizacija, o dar kita nuomonė- jog tai turi būti Vyriausybė. Vienas iš ekspertų išsakė nuomonę, kad žmogus privalo rūpintis pats savimi ir kad niekas kitas neprivalo juo rūpintis. Žinome, kad kaip bebūtų, prevencinėmis priemonėmis privalu užsiimti, jas planuoti, jas vykdyti. Iš ekspertų gautų duomenų matyti, kad dar ne iki galo žinome, kas turėtų ar galėtų rūpintis tuo, viskas yra apmąstymų lygmenyje, nėra rodoma noro ir iniciatyvos prisiimti atsakomybę.

Priemonės problemai spręsti

- Vyriausybės atsakingo organo skyrimas.
- Privataus sektoriaus sudominimas užsiimti prevencinėmis priemonėmis, jų planavimu, organizavimu, vykdymu ir pan.
- Iniciatyva, rodoma patirties turinčių, priklausomybę nuo azartinių lošimų patyrusių asmenų jungimasis, atskiro organo įteisinimas.

Apibendrinus ekspertų nuomonę apie Lietuvos institucijų rodomą dėmesį šiai problemai spręsti ir kas galėtų būti atsakingas už sprendimų vykdymą prievencinių programų atžvilgiu, ekspertų klausėme: „Jūsų manymu, ar Lietuvoje lošimus organizuojančios bendrovės (įskaitant totalizatoriaus

ir lažybų punktus) turėtų būti socialiai atsakingos, kaip tai turėtų atrodyti? Kokią socialinę veiklą jie turėtų vykdyti?“. Šiuo klausimu siekta sužinoti ekspertų nuomonę apie Lietuvoje lošimus organizuojančių bendrovių esamą ir galimą socialinį atsakingumą.

4.15 lentelė. Lietuvoje lošimus organizuojančių bendrovių socialinis atsakingumas

Kategorija (klausimo tikslas)	**Subkategorija (ekspertų atsakymų apibendrinimas)**	**Autentiškos ištraukos iš interviu su ekspertais**
Lietuvoje lošimus organizuojančių bendrovių socialinis atsakingumas	Privalo	„Įmonė privalo būti socialiai atsakinga. Iniciatyvumas ir užgimimas turi gimti iš tos vietos, grupės žmonių, kurie turi tą problemą. >> << Jie turėtų skirti tam dalį pinigų, kaip tai daro elementariai tie patys tabako gamintojai, alkoholio ir t.t. gamintojai. Tai jie ir skatina, bet tuo pačiu kažkiek tai dėmesio skiria visuomenės švietimui ir tam tikriems prevencinėms programoms ir tiktai sąžinės dalykas...“ (E6.) „Lošimo verslo atstovai turi imtis iniciatyvos, tinkamai vykdyti savo veiklą, atsakingai vykdyti, kad nebūtų įtraukti nepilnamečiai, o tiems žmonėms, kurie jau turi problemas, suteikti jiems pagalbą.“ (E8.) „Jos privalo būti, bet jos nebus, nes tai yra verslas. Jos netgi vykdydamos socialiai atsakingą kampaniją galvos vis tiek apie savo interesus...“ (E9.) „...turėtų, jie ir yra.“ (E11.) „Aš manau, kad turėtų būti. >> << Jei jie duotų žmogui, kuris nori lošti, dar psichologo ar psichoterapeuto kortelę numerių. Gal jis ir nenueis, o gal ir nueis. Gal į anoniminių lošėjų klubą, pareklamuotų, „Gal jūs per daug lošiat“. „ (E12.)
	Verslas yra verslas	„...kur yra pinigai, didžiuliai pinigai, ten moralė nebeegzistuoja. >> << Aišku, jiems yra nenaudinga.“ (E2.) „Galų gale, mūsų šalyje tai privati bendrovė, pelno siekianti organizacija, tai kiekviena kompanija renkasi savo kelią, kaip gauti pelną. Socialinė atsakomybė, tai kiekvieno organizatoriaus reikalas. Net nežinau.“ (E3.)

		„...turėtų ar neturėtų, verslas yra verslu. Pirmiausia jie yra suinteresuoti į pinigus, į pelną ir čia kažkokią moralę įpūsti neįmanoma.“ (E5.) „ ...bet koks lošimų operatorius, statymų, lažybų, jie kaip ir bet kokia organizacija, kompanija moka mokesčius, ir jeigu viskas sąžininga, jie dirba tik tuom, kuom jie privalo užsiimti. >> << ...tikrai nemanau, kad lošimų organizatoriai viena puse organizuos azartinius lošimus, o kita ranka teiks pagalbą ar rūpinsis tapusiais priklausomais, tikrai ne.“ (E10.)
	Socialinis atsakingumas tik deklaruojamas	“ ...mes galime deklaruoti, kad esame socialiai atsakingi, kaip ten lošimo namai. Bet tai kol kas lieka deklaracija...“ (E1.) „...matome socialiai atsakingus organizatorius, partnerius. Yra bendrovės, kuriuos laikosi, ir į kurias nepateksi, 100 poc nepateksi. >> << Yra altruizmo sąvokos pilnas iškrypimas, kai mes prisidengiame tuo, kad aukojame ir rūpinamės, nors elgiamės visiškai atvirkščiai. Pats tikrasis altruizmas, kai aš darau ir tyliu...“ (E2.) „...man tai jų įmonė vadinasi socialiai atsakinga, nes žmogus pasirašo prašymą, kad jo nebeįleistų, tai yra juokinga. Juokinga tokia priemonė, kuri ne nuo jų priklausė.“ (E12.)
	Laisvai renkasi pati įmonė	„Socialinė atsakomybė, tai kiekvieno organizatoriaus reikalas.“ (E3.) “...VLPK kurie pasirašė prašymų, mes neįleidžiame. Įmonė pasiėmė sau tokį atsakingą momentą... >> << Realiai ji visada yra sociali, darbuotojai patys pataria nelošti... >> << gali būti iš žmogiškosios pusės ar savo asmeninių paskatų...“ (E5.) „Mes esame socialiai atsakingi. >> << ...mes suteikiame darbo vietų. >> <<...socialinės akcijos, remiame tą patį sportą ir t.t. vyksta kažkas.“ (E7.)
Išvada Apibendrinant gautus duomenis, ekspertų teigimu, azartinius lošimus organizuojančios bendrovės privalo būti socialiai atsakingos. Norisi pabrėžti, kad įmonių socialinės atsakomybės		

variklis yra pačios įmonės sąmoningas pasirinkimas veikti pagal moralės ir etikos normas, nulemtas jos socialinės brandos ir savęs matymo vizijos. Net penki ekspertai užtikrintai pasisako už lošimus organizuojančių bendrovių privalomą socialiai atsakingos veiklos vykdymą. Likusieji ekspertai teigia, jog įmonė, kuri organizuoja azartinius lošimus, yra sukurta pelno siekimo pagrindu ir tikėtis, kad įmonė bus socialiai atsakinga, būtų naivu, bet ekspertai tuo pat metu pasisako, kad įmonės dažnai vykdoma socialinė veikla tik deklaruojama, o tai yra visiškas altruizmo sąvokos iškrypimas. Trys ekpertai pokalbio metu priduria, jog įmonių socialinis atsakingumas yra išimtinai pačių įmonių reikalas; tai jų asmeninis apsisprendimas, kokius jie save nori matyti ir apie ką deklaruoti visuomenei.

Priemonės problemai spręsti

- Socialinė atsakomybė, sąvokos ir vykdomų socialiai atsakingų veiklų pavyzdžių teisingas pateikimas visuomenei.
- Švietimas teisingo socialinio atsakingumo skatinimo tema.
- Socialiai atsakingų azartinius lošimus organizuojančių bendrovių sėkmingų pavyzdžių pateikimas.

Apibendrininant poskyrį, ekspertų teigimu, azartinių lošimų priklausomybe ir vykdomų prevencinių programų problema rūpinamasi vangiai, nepaaiškinamai jaučiamas institucijų neveiksnumas, spręsti problemas ir rūpintis prevencija turėtų imtis viena iš Valstybės institucijų. Papildomai pateikiama idėja, kad gali susiformuoti naujas, visiškai atskiras organas, kuris ir rūpintųsi tik prevencinių priemonių planavimu, tyrimais, vykdymu ir neštų už tai atsakomybę, ir nebūtinai tai turi būti vyriausybinė organizacija. Iš ekspertų gautų duomenų matyti, kad dar ne iki galo žinome, kas turėtų ar galėtų rūpintis tuo, viskas yra apmąstymų lygmenyje, be noro prisiimti atsakomybę.

Ekspertų teigimu, azartinius lošimus organizuojančios bendrovės privalo būti socialiai atsakingos. Norisi pabrėžti, kad įmonių socialinės atsakomybės variklis yra pačios įmonės sąmoningas pasirinkimas veikti pagal moralės ir etikos normas, nulemtas jos socialinės brandos ir savęs matymo vizijos. Įmonių socialinis atsakingumas yra išimtinai pačių įmonių reikalas, tai jų asmeninis apsisprendimas, kokiais jie save nori matyti ir apie ką deklaruoti visuomenei.

4.2.4. Galimybė pritaikyti užsienio šalių praktiką, pavyzdžių paieška, pasiūlymų pateikimas

Šiame poskyryje nagrinėjmas apklaustųjų požiūris į prevencines priemones, kurias galima būtų taikyti Lietuvoje lošimų organizavimui taikant užsienio šalių patirtį, siekiama atskleisti, kokia užsienio šalių patirtimi galime pasinaudoti, kurie socialiniai projektai, dalyvių nuomone, būtų tinkamiausi mums, Lietuvai. Sėkmingų pavyzdžių perėmimas padėtų taupyti Valstybės lėšas ieškant sprendimų siekiant efektyviau sumažinti priklausomų žmonių skaičių arba vykdyti teisingą visuomenės švietimą.

Ekspertų teiravomės: „Jūsų nuomone, ar galėtume Lietuvoje pritaikyti užsienio šalių patirtį, kalbant apie socialinius projektus ir jų vykdymą?“. Šiuo klausimu siekiame sužinoti ekspertų nuomonę apie galimybę Lietuvoje pritaikyti užsienio šalių patirtį, susijusią su socialiniais projektais ir jų vykdymu.

4.16 lentelė. Galimybė Lietuvoje pritaikyti užsienio šalių patirtį, susijusią su socialiniais projektais ir jų vykdymu

Kategorija (klausimo tikslas)	**Subkategorija (ekspertų atsakymų apibendrinimas)**	**Autentiškos ištraukos iš interviu su ekspertais**
Galimybė Lietuvoje pritaikyti užsienio šalių patirtį, susijusią su socialiniais projektais ir jų vykdymu	Neturiu žinių	„Kažką pasakyti konkretaus net negaliu.“ (E1.) „...aš esu atitrūkusi truputėlį nuo tarptautinių dalykų ir tikrai nežinau tam tikro sėkmės recepto.“ (E6.)
	Trukdo kultūros skirtumai	„Žmogus, vėlgi nuo kultūros, jie susiformavo, niekas nėra draudžiama, atsirink pats.“ (E4.)
	Socialinė politika panaši (Europa)	“...Didžiojoje Britanijoje, Londone ar Baltijos šalyse, tai praktiškai nesiskiria nuo Lietuvos viskas...“ (E9.) „Kiek aš žinau, Estijoje labai panaši politika valstybės, reklamos tema.“ (E10.)
	Žmonių požiūris į lošimą visiškai kitoks	„Paimkime Vegasą, Makao, kokia industrija, tai yra pramogų sostinė, atvažiuoja žmonės pailsėti. >> << Čia juk tie patys pinigai, ta pati emocija, čia jis gavo gerą laiką ir t.t.“ (E7.) „...užsienyje, tai kazino yra kaip klubas ar kita laiko praleidimo, pramogos vieta, ji yra truputėli kitokia. Ir jie matomai orientuojasi į platesnę dalį žmonių. >> << Vokietijos kazino, kiek teko būti, tai viskas atrodo daug solidžiau, tie patys žaidimo stalai, pas mus nėra tokio ten agresyvaus žaidimo, jo neleidžiama, nes jau nevaldo savęs, tiesiog išprašomas iš kazino yra.“ (E9.) „Kaip tik užsienio šalyse visiškai viskas ne taip, kaip Lietuvoje iš tikrųjų... >> << Europos šalyse į kazino tikrai ateina žmonės tam, kad praleisti laiką.“ (E11.) „Lietuvai, manau, yra svarbiau aplamai aiškinti, ką tas lošimas duoda, kad tai gal yra kaip pramoga. >> << Kad mes

		nesimokytume iš savo klaidų, nes tai yra per brangu. Tikrai vertėtų pažiūrėti.“ (E12.)
Išvada Apibendrinus gautus duomenis galima teigti, kad pritaikyti užsienio šalių patirtį Lietuvoje, ekspertų teigimu, būtų įmanoma, tik reikia tinkamai suformuoti požiūrį į lošimą. Reikia atkreipti dėmesį į azartinius lošimus organizuojančių bendrovių formuojamą vidinę kultūrą, lošėjų skatinimą, bendrovės turėtų keisti požiūrį į toleruotiną lošėjo elgesį. Du ekspertai paminėjo, kad Lietuvoje ir kitose Baltijos šalyse vykdoma socialinė politika, organizuojamų azartinių lošimų atžvilgiu, yra labai panaši, ypatingai su kaimynine šalimi Latvija. Vienas iš ekspertų pabrėžė, kad pritaikyti užsienio šalių patirtį Lietuvai gali trukdyti kultūros skirtumai, bet vėlgi manytume, kad tai gali būti vienas iš pasiūlymų tyrimams atlikti, ir tuomet galbūt atrastume dalykus, taikytinus ir Lietuvos valstybei, nes, be skirtumų su kitomis valstybėmis, turime ir panašumų. **Priemonės problemai spręsti** • Atlikti tyrimus, kurie būtų nukriepti į užsienio šalių vykdomos socialinės politikos sėkmingus atvejus, juos stebėti. • Azartinių lošimų organizatorių pagalba formuojant tinkamą (mandagią) lošėjo kultūrą.		

Apibendrinę ekspertų nuomonę apie galimybę Lietuvoje pritaikyti užsienio šalių patirtį, susijusią su socialiniais projektais ir jų vykdymu, toliau ekspertų teiravomės: „Jūsų nuomone, kokie socialiniai projektai ar priemonės, skirtos kovai su priklausomybe nuo azartinių lošimų, galėtų būti pritaikyti Lietuvai remiantis užsienio šalių patirtimi?“. Šiuo klausimu siekiame sužinoti ekspertų nuomonę, kokie socialiniai projektai ir priemonės, skirtos kovoti su priklausomybe nuo azartinių lošimų, būtų taikytinos Lietuvoje, remiantis užsienio šalių patirtimi.

4.17 lentelė. Socialiniai projektai bei priemonės, skirti kovai su priklausomybe nuo azartinių lošimų, kurie galėtų būti pritaikyti Lietuvoje, remiantis užsienio šalių patirtimi

Kategorija (klausimo tikslas)	**Subkategorija (ekspertų atsakymų apibendrinimas)**	**Autentiškos ištraukos iš interviu su ekspertais**
Socialiniai projektai bei priemonės, kurie galėtų	Operatoriai finansuoja socialinius projektus	„...berods, Kanada darė tyrimus... >> << Nuo 20 iki 30 proc bendrovės kapitalo atitenka nuo probleminio lošėjo.“ (E2.)

būti pritaikyti Lietuvoje, remiantis užsienio šalių patirtimi	Operatoriai – valstybinės įstaigos	"...loterijos pvz. Latvijoje, teko bendrauti su LPT kolegomis, tai yra valstybės sektorius... „ (E2.)
	Mažinamas patrauklumas, prieinamumas	"...loterijos, pvz., Latvijoje, teko bendrauti su LPT kolegomis, tai yra valstybės sektorius, ir jie daro, kad su kiekvienais metais loterijos bilietukai būtų kuo mažiau patrauklesni. >> << ...kalbame apie Norvegija, ten prieik prie lošimo aparato, nuo jo vemti verčia, jis toks baisus, kaip taburetė su ekranu, dėl to tai negražu, jis nėra toks patrauklus..." (E2.) „...toks kaip Monte Karlas, ten jeigu tu gyveni Monte Karle ir esi registruotas tam mieste, tai tu neturi teisės ten lošti, man atrodo, yra toks įstatymas, gali lošti tik turistai. O vietinis žmogus negali lošti, jam draudžiama." (E5.) „Galbūt turėtų būti atokiau nuo miesto, kaip yra Norvegijoje, kaip yra Rusijoje, kad žmogus, kuris tikrai nori lošti, nuvažiuos kad ir į kitą šalį, jam tai nesutrukdys..." (E8.) „...Vilniuje, tokiam kaip, yra per daug rinkai, jei konkrečiai Vilnių imti. Rygoje tokioje kaip, kur yra, nežinau, žmonių, gyventojų, bet su stalais yra mažiau tai. >> << Dorkmande tai tik vienas kazino su stalais, su kortų žaidimais ir tai yra visiškai užmiesty, o mieste kazino apskritai nėra nei vieno. Aš manau, tai įstatymų apribotas dalykas..." (E9.) „...pvz., Italijoje yra, kad tu internete, kad tu nebegali daugiau statyti." (E12.)
	Socialinė reklama, įspėjimai	"Reklama, kurią mes pasiskolinome, kiek jos yra efektyvios?" (E2.) „Prancūzijoje, Anglijoje, ...ten labai apstu, kas liečia pagalbą nuo lošimų. >> << ...buvo vietose, kur lošia. Viešosiose vietose, vėlgi, net einant tenais paprastai B kategorijos automatų salonais, ant langų iškabinėti, kad tai yra B salonas ir apačioje, „Kad lošimas, jei yra problema, o ne pramoga", matosi, ko žmogus gali laukti." (E8.)
Išvada		

Apibendriname ekspertų nuomonę. Pamatėme, kad užsienio šalių socialinės politikos vykdomi veiksmai yra tarsi pavyzdys mums, Lietuvai. Jie mums atrodo priimtini ir taikytini. Net penki ekspertai išsakė nuomonę apie galimo patrauklumo ir pasiekiamumo mažinimą. Čia turimas omenyje lošimo priemonių išvaizdos ir žaidimo pateikimo patrauklumas. Ekspertai kalbėjo ir apie prieinamumo mažinimo būtinybę: iškelti kazino už miesto, o mieste esančiuose kazino leisti lošti tik žmonėms, atvykstantiems iš užsienio šalių, turistams. Du ekspertai pasiūlė vystyti socialinę reklamą ir platinti įspėjamuosius ženklus, perspėjančius apie azartinių lošimų sukeliama grėsmę bei galimas pasekmes. Vienas iš ekpertų teigia, jog mums labai padėtų, jei lošimus organizuojančios bendrovės taptų valdomos valstybinio sektoriaus, pateikdamas pavyzdį, jog mūsų kaimyninė Latvija loteriją atidavusi į valstybės rankas. Socialiniai projektai, remiantis kitų šalių patirtimi ir eksperto pateiktu pasiūlymu, galėtų būti finansuojami azartinius žaidimus organizuojančių bendrovių.

Pamatėme, kad mokytis iš svetimų klaidų ir sėkmingų pavyzdžių galime. Užsienio šalys pateikia mums ne vieną priemonę ar būdą, kurė galime pasiskolinti ir prisitaikyti sau. Tokiu būdu galime taupyti valstybės lėšas ir laiką.

Priemonės problemai spręsti

- Jau vykdomų Lietuvoje skolintų projektų ar idėjų analizė ir išvadų darymas- kas pasisekė, o ką galėtume daryti geriau.
- Gimininų ir panašių į mus užsienio šalių vykdomos socialinės politikos stebėjimas ir sėkmingų pavyzdžių perkėlimas į Lietuvą.
- Perkeliamų priemonių analizavimas, transformavimas ir pritaikymas mūsų kultūrai.

Apibendrinant poskyrį galima teigti, kad siekiant pritaikyti užsienio šalių patirtį Lietuvoje, ekspertų teigimu, būtų įmanoma, tik reikia tinkamai suformuoti požiūrį į lošimą. Užsienio šalių socialinės politikos vykdomi veiksmai yra tarsi pavyzdys mums, Lietuvai. Jie mums atrodo priimtini ir taikytini. Patrauklumo ir pasiekiamumo mažinimas,- čia turimas omenyje lošimo priemonių išvaizdos ir žaidimo patrauklumo pateikimas. Iškelti kazino už miesto, o mieste esančiuose kazino leisti lošti tik žmonėms, atvykstantiems iš užsienio šalių, turistams. Ekspertai pasiūlė vystyti socialinę reklamą ir platinti įspėjamuosius ženklus, perspėjančius apie azartinių lošimų sukeliamą grėsmę bei galimas šios pramogos pasekmes. Pamatėme, kad mokytis iš svetimų klaidų ir sėkmingų pavyzdžių galime ir norime. Užsienio šalys pateikia mums ne vieną priemonę ar būdą, kurį galime pasiskolinti ir prisitaikyti sau. Tokiu būdu taupytume valstybės lėšas ir laiką, skiriamą projektams kurti ir diegti.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išvados

1. Priklausomybė nuo azartinių lošimų formaliai egzistuoja kiekvienoje šalyje ir kiekviena jų vienaip ar kitaip bando spręsti šias iškilusias problemas. Visuomenėje lošimų prieinamumas ir probleminių lošimų atvejų dažnumas tarpusavyje susiję. Probleminių lošimų procentas daugelyje Europos valstybių svyruoja nuo 0,5 iki 2 proc., tik kai kuriose šalyse šis procentas didesnis nei 3 proc. Aktyviausi lošėjai pagal amžių ir lytį- tai 18-40 metų vyrai, ir šiuo rodikliu Lietuva beveik nesiskiria nuo kitų Europos valstybių. Didėjantis savanoriško apsisprendimo nelošti ir prašymų neįleisti į azartinius lošimus organizuojančias įstaigas tarp 18–21 metų amžiaus asmenų skaičius rodo, kad aktyviausių lošėjų grupės amžius jaunėja.

2. Vertinant pagrindines prevencines priemones, naudojamas socialiniuose projektuose, skirtuose kovai su azartinių lošimų priklausomybe, tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse sukurta sistema kovai su lošimų priklausomybe, užkertanti kelią ludomanijai. Socialinės institucijos, psichologinė pagalba, psichotreningai, specializuotos interneto svetainės informuoja visuomenę apie galimas dažno, stambaus, nekontroliuojamo lošimo pasekmes. Nuo azartinių žaidimų ir lošimų priklausomi asmenys interneto forumuose gali pasidalinti savo problema ir nedelsiant gauti profesionalią psichologinę pagalbą, ir tai įgyvendinama naudojant tokias priemones, kaip socialiniai plakatai, telefono programėlės ir pan. Priklausomybės prevencijos programos vykdomos daugelyje šalių valstybinio reguliavimo lygmeniu. Šalių patirtis rodo, kad būtina atsakingai spręsti šios priklausomybės formos problemą. Svarbu atkreipti visuomenės dėmesį į neatsakingo lošimo keliamus žalingus padarinius visuomenei bei šeimos gerovei. Lietuvoje pasigendama nuoseklių prevencijos priemonių, o esamų prevencinių priemonių veiksmingumas nepakankamas.

3. Visi socialinės reklamos elementai kovojant su azartinių lošimų priklausomybe yra itin svarbūs. Žinutėse įspūdžiui padidinti yra tinkamai pritaikoma muzika, spalvos ir garsas. Panaudojus humorą žinutė lengviau įsimenama, apie ją daugiau viešai kalbama. Įžymių žmonių dalyvavimas socialinėse reklamose ir patirties perteikimas gali padidinti žinutės patikimumą. Kokį reklamos pavyzdį bepasirinktume, privalome siekti, kad socialinė reklama kalbėtų pasirinktos tikslinės auditorijos kalba, šviestų, mokytų, skatintų keisti nepageidaujamą priklausomybę lemiantį elgesį. Priklausomoje visuomenėje esama įvairaus socialinio statuso, pomėgių, vertybių ir kultūros žmonių, tad socialinė reklama turi būti transliuojama įvairias kanalais, per kuriuos būtų įmanoma pasiekti kuo daugiau tikslinės auditorijos.

4. Socialinės politikos sprendimų Lietuvoje pritaikyti gerąją užsienio šalių praktiką kovoje su priklausomybe nuo azartinių lošimų tyrimo rezultatai parodė, kad azartinių lošimų priklausomybės ir vykdomų prevencinių programų problema Lietuvoje rūpinamasi vangiai, jaučiamas nepakankamai veiksmingas atsakingų institucijų darbas.

4.1. Lietuvoje egzistuoja priklausomybės nuo azartinių lošimų problema, ir dažnai ypač sudėtingos situacijos susiklosto, kai probleminis lošėjas, ar net keli jų, gyvena artimoje aplinkoje. Pasekmes, kurias sukelia priklausomybė nuo azartinių lošimų, jaučia ne tik pats lošėjas, bet ir visa jį supanti aplinka, šeima ir artimieji, kenkiama jų socialinei gerovei.

Prieiga prie azartinių lošimų yra laisva. Įmanoma išvengti sankcijų pažeidus tam tikrus minimalius draudimus, nes įstatymiškai papildomi saugikliai nėra uždėti arba jei jie ir yra, paprasčiausiai neveikia. Labiausiai pažeidžiama ir saugotina nuo neigiamo azartinių lošimų poveikio ir keliamų grėsmių žmonių grupė- tai jaunimas (vaikai, jaunimas iki 18 metų).

Loterijas taip pat reikėtų priskirti azartiniams lošimams. Loterijos veikimo pobūdyje slypi lošimų užuomazga. Išlošimo ir pralošimo intervalas, lyginant su azartiniais lošimais, yra didesnis, bet pojūčiai tie patys, tad tai puiki pradžia pajausti azartinių lošimų sukeliamus impulsus ir ateityje motyvuoti asmenį išbandyti kitas azartinių lošimų sritis, taip sukeliant jam grėsmę tapti priklausomam nuo azartinių lošimų.

4.2. Aiškiai išreikšto papildomos informacijos apie azartinius lošimus, jų keliamą grėsmę ir pagalbos būdus poreikio nėra. Informacijos poreikis labiausiai susijęs su visuomenės švietimu, o tam tikrose azartinius lošimus organizuojančiose vietose reikėtų reikalauti didesnės kontrolės naudojant įstatymiškai apibrėžtas įspėjamąsias priemones ar ženklus apie lošimų keliamą grėsmę. Priemones, kurias vertėtų taikyti būtent lošimo vietose, reikia segmentuoti: naujai atėjusiems taikyti tokias, kurios būtų informuojančio apie grėsmes pobūdžio, o tiems, kurie jau yra įsitraukę į lošimus- informacija apie pagalbos būdus. Pačia veiksmingiausia prevencine priemone įvardijamas įstatymų griežtinimas ir draudimas lankytis kazino. Šią priemonę gali taikyti tiek pati lošimus organizuojanti bendrovė, tiek pats sau- lošėjas, pajutęs poreikį atsiriboti nuo azartinių žaidimų. Lietuvoje vykdomoje socialinėje politikoje matoma tam tikrų trūkumų, tad pateikiant įvairių patarimų ir pasiūlymų siekiama pagerinti situaciją Lietuvoje ir apsaugoti kuo didesnį visuomenės narių kiekį nuo azartinių lošimų priklausomybės. Pasisakoma už stipresnį kontrolės mechanizmą, papildomus draudimus, susijusius su loterijomis ir už visuomenės švietimą pradedant nuo mokyklos.

Lietuvoje visuomenės nuomonė apie azartinius lošimus nėra tinkamai suformuota. Ekspertai teigia, kad prieš formuojant nuomonę specialistai turi nuspręsti, kokią nuomonę norime formuoti, kokį požiūrį į azartinius lošimus norime turėti. Ekspertų teigimu ,visuomenės nuomonės formavimas galėtų vykti kuriant ir diegiant atitinkamas programas mokykloms, kuriant ir platinant socialines reklamas.

4.3. Organizuojančios azartinius lošimus bendrovės privalo būti socialiai atsakingos. Įmonių socialinis atsakingumas yra jų asmeninis apsisprendimas, kokią veiklą deklaruoti visuomenei.

4.4. Siekiant pritaikyti užsienio šalių patirtį Lietuvoje, pirmiausia reikia tinkamai suformuoti požiūrį į lošimą. Daugelyje užsienio šalių vykdomi socialinės politikos projektai yra gerosios

praktikos pavyzdžiai, jie priimtini ir taikytini - sprendimai socialinės reklamos srityje, įspėjamieji ženklai, skelbiantys apie azartinių lošimų sukeliamą grėsmę bei galimas neatsakingo lošimo pasekmes. Lietuvoje mokomasi pritaikyti sėkmingus pavyzdžius, tačiau jų nepakanka.

Darbe kėlėme hipotezę, kad Lietuvoje taikomos priemonės ir praktiniai sprendimai, kovojant su priklausomybe nuo azartinių lošimų, nėra užbaigti ir išgryninti. Hipotezė pasitvirtina iš dalies.

Rekomendacijos

- Rekomenduojama suformuoti atsakingas viešasias arba privačias organizacijas kurios užsiimtų prevencinėmis priemonėmis, jų planavimu, organizavimu bei įgyvendinimu.

- Siūloma įstatymiškai apibrėžti loteriją kaip vieną iš azartinių lošimų rūšių, reguliuoti ir kontroliuoti loterijas kaip ir kitas azartinių lošimų rūšis. Įstatymiškai suvienodinti lošėjų amžiaus cenzą.

- Siūloma įnicijuoti įstatymų pataisas, leidžiančias mažinti prieinamumą lošti interneto erdvėje tam teisės neturintiems asmenims, griežčiau kontroliuoti internetinių užsienio bendrovių reklamų ir svetainių prieinamumą.

- Rekomenduojama šviesti visuomenę aiškinant potencialią azartinių lošimų ir loterijos žalą per įspėjamuosius ženklus įvairiose medijose. Organizuoti švietimo programas mokyklose.

- Siūloma artimų Lietuvai užsienio šalių vykdomos socialinės politikos sėkmingų pavyzdžių savalaikį infiltravimą, transformuojant ir pritaikant mūsų kultūrai.

- Siūloma vykdyti nuolatinius tyrimus, analizuojant gerosios praktikos prevencinių priemonių projektus, atskleidžiant sėkmės ir kliūčių veiksnius.

- Rekomenduojama skatinti azartinius lošimus organizuojančias bendroves tapti socialiai atsakingomis.

LITERATŪROS ŠALTINIAI

1. 2014-01-13 Azartiniai lošimai Lietuvoje – grėsmės, galimos priemonės joms sumažinti ir reali situacija. *Lošimų Priežiūros tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos.* Prieiga per internetą: http://www.lpt.lt/naujienos_/2014-01-13-azartiniai-losimai-lietuvoje-gresmes-galimos-priemones-joms-sumazinti-ir-reali-situacija/
2. Arasimavičius, M. (2008). *Neigiamos azartinių lošimų įtakos visuomenei šalinimo teisinės problemos* (Jurisprudencija: mokslo darbai). 3(105); 96–104 Prieiga per internetą: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12179/2614-5548-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y
3. Arasimavičius, M. (2010). *Azartinių lošimų teisinio reguliavimo ypatumai Skandinavijos ir Baltijos valstybėse* (Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas). Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2010~D_20100301_091737-49425/DS.005.1.01.ETD
4. Azartinių lošimų įstatymo pataisomis įteisinta apsiribojimo nuo lošimų galimybė. (2016). *Lošimų priežiūros tarnyba.* Prieiga per interneta: http://www.lpt.lt/naujienos_/azartiniu-losimu-istatymo-pataisomis-iteisinta-apsiribojimo-nuo-losimu-galimybe/
5. Bakanauskas, A. (2004). *Marketingo komukikacija. Mokomoji knyga.* Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
6. Barker, R. L. (1995). *The social work dictionary.* New York: NASW.
7. Bitinas, A., ir Rupšiene, L., ir Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*: *vadovėlis vadybos ir administravimo studentams.* Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
8. Brazinskas. S., Serafinas. D., Bartkevičiūtė. I., Bulevičius. E., Myllyla. P., Jatkauskas. J. (2007). *Viešųjų paslaugų verslui standartizavimo ir šias paslaugas teikiančių įstaigų sertifikavimo analizė*. Prieiga per internetą: https://ukmin.lrv.lt/uploads/ukmin/documents/files/Verslo%20aplinka/Smulkus%20verslas/tyrimai_studijos_2004_2014%20m/UM_BGI_ataskaita_galutine.pdf
9. Bulotaitė, L. (2009). *Priklausomybių anatomija*. Vilnius: Tyto Alba.
10. Custer, R., ir Milt, H. (1985). *General theories of gambling.* Prieiga per internetą http://www.members.westnet.com.au/prohealth/gaming3.htm
11. Čereška, B. (2004). *Reklama: teorija ir praktika*. Vilnius: Homo liber.
12. Dambrauskaitė, R. (2010). *Azartinių lošimų kaina – gyvenimas.* Prieiga per internetą: http://nebenoriu-losti.lt/kategorija/straipsniai/
13. Diržytė, A. (2016). *Kas yra priklausomybė nuo lošimo?*. Vadybos ir psichologijos institutas. Prieiga per internetą: http://www.vipinstitutas.lt/concrete/index.php/veiklos/psichologinis-konsultavimas/kas-yra-priklausomyb-nuo-lo-imo/

14. Duobienė, J. (2006). Marketingas. *Smalsumas ir reklama.* Nr. 5. p. 19
15. Europos valstybėse atliktų tyrimų azartinių lošimų paplitimo tema apžvalga. (2014). *Lošimų priežiūros tarnyba.* Internetinė prieiga: http://www.lpt.lt/wp-content/uploads/2014/02/2014-01-30-probleminiai-losimai-ES-apbendrinta-info-tinklapiui.pdf
16. Gaigalienė, Z., ir Unterhauser, L. (2005). *Komercijos pagrindai.* Panevežys: Panevėžio kolegija.
17. Gaižauskienė, I., ir Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vadovėlis. Vilnius: Valstybės įmonė Registrų centras.
18. Gečėnienė, S. (2004). *Pareigūnų, dirbančių su nepilnamečiais, požiūris į prevencijos priemonių veiksmingumą.* Jurisprudencija, t. 63(55); 99–110. Prieiga per internetą: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/13060/3143-6612-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y
19. Gimžauskas, G. (2005). Socialinė reklama: baisusis liūtas nori būti drąsus. *Reklamos ir marketingo idėjos,* Nr.11. (21), p. 18–20.
20. Guogis, A. (2004). *Globalizacijos poveikis socialinei apsaugai ir socialinei atskirčiai*. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/263900365_Globalizacijos_poveikis_socialinei_apsaugai_ir_socialinei_atskirciai
21. IGRG Industry group for responsible gambling. (2015, rugpjūčio 2). *Gambling industry code for socially responsible advertising.* Internetine prieiga: http://igrg.org.uk/wp/wp-content/uploads/2015/12/Gambling-Industry-Code-for-Socially-Responsible-Advertising-Final-2nd-Edition-August-2015.pdf
22. Informacinis lankstinukas visuomenei. (2016). *Lošimų priežiūros tarnyba.* Prieia per internetą: http://www.lpt.lt/naujienos_/informacinis-lankstinukas-visuomenei/
23. Innovative Awareness and Information Programs. (2012). *Responsiblegambling.org* Prieiga per internetą: http://www.responsiblegambling.org/about-rgc
24. Janeliauskas, E. (2004). *Komunikacija ir efektyvumas. Mokomoji knyga.* Klaipėda: Klaipėdos universitetas. Klaipėdos universiteto leidykla.
25. Jokubauskas, D. (2003). *Reklama ir jos poveikis vartotojui*. Mokomoji knyga. Vilnius: InSpe.
26. Kardelis, K. (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai.* Edukologija ir kiti socialiniai mokslai. Vadovėlis. Šiauliai: Lucilijus.
27. Kardelis, K. (2016). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Edukologija ir kiti socialiniai mokslai. Vadovėlis. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

28. Konferencijoje pasisakyta už atsakingą lošimą, kad atradimai netaptų praradimais. (2014). *Lošimų priežiūros tarnyba.* Prieiga per internetą: http://www.lpt.lt/naujienos_/konferencijoje-pasisakyta-uz-atsakinga-losima-kad-atradimai-netaptu-praradimais/
29. Kotler, Ph., ir Keller, L. K. (2007). *Marketingo valdymo pagrindai.* Klaipėda: Logitema.
30. Libby, R., ir Blashfield, R. (1978). „Performance of a composite as a function of a number of judges“. *Organizational Behavior and Human Performance*, No. 21, p. 121-129.
31. Lietuvių kalbos žodynas. (2016). *Lietuviuzodynas.lt.* Prieiga per internetą: http://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Ludomanija
32. Lietuvių kalbos žodynas. (2016). *Lietuviuzodynas.lt*. Prieiga per internetą: http://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Prevencija
33. Lošimų priežiūros tarnyba žiniasklaidoje pradeda saugaus lošimo kampaniją (2016, kovo 14). *Kazinopaslaptys.lt.* Prieiga per internetą: http://www.kazinopaslaptys.lt/saugus-losimas/losimu-prieziuros-tarnyba-ziniasklaidoje-pradeda-saugaus-losimo-kampanija.html#pk_campaign=article&pk_kwd=more
34. Luobikienė, I. (2010). *Sociologinių tyrimų metodika.* Mokomoji knyga. KTU. Kaunas: Technologija.
35. Mažeikis, G. (2006). *Alternatyvus pilietinis ugdymas ir socialinė propaganda.* ISSN 1392–1126. Prieiga per internetą: file:///E:/Svetlana%20Documents/Magistraturos%20studijos/Magistro%20baigiamasis%20darbas/gintautas_mazeikis_55-71%20Socialin%C4%97%20propaganda.pdf
36. Meyer, G., ir Hayer, T., ir Griffiths, M. (2009). *Problem Gambling in Europe*. New York: Springer.
37. Meiženis, E., ir Sondaitė, J. (2015). *Įsitraukimą į azartinius lošimus skatinančių ir mažinančių veiksnių kokybinė analizė.* Socialinis darbas. Patirtis ir metodai. doi: 10.7220/2029-5820.16.2.6
38. Pajuodis, A. (2008). *Prekybos marketingas*. Vilnius: Eugrimas.
39. Paukštienė, S. (2016). *Vaizdo klipe – žinomas aktorius.* Prieiga per internetą: http://nebenoriu-losti.lt/kategorija/straipsniai/
40. Pranulis, V. (2007). *Marketingo tyrimai: teorija ir praktika.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
41. Prieš azartinius lošimus nukreiptos reklamos kūrėjai teisingai atspėjo Vokietijos pergalę. (2014 liepos 15). *15MIN.lt* Prieiga per internetą: http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/pries-azartinius-losimus-nukreiptos-reklamos-kurejai-teisingai-atspejo-vokietijos-pergale-57-440543

42. Problemos dėl lošimo? (2016, gegužės 2). *Lošimų Priežiūros Tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos.* Prieiga per internetą: http://www.lpt.lt/problemos-del-losimo/
43. Pruskus, V. (2003). *Verslo socialinė ir etinė atsakomybė rinkodaros aspektu.* Verslas teorija ir praktika. Vilnius: Technika.
44. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa azartinių lošimų tema. (2014, sausio 13). *Lošimų priežiūros tarnyba.* Prieiga per internetą: http://lpt.lt/naujienos_/2014-01-13-atlikta-reprezentatyvi-lietuvos-gyventoju-apklausa-azartiniu-losimu-tema/
45. Responsible Gambling. (2015). Youtube.com Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/user/ResponsibleGambling
46. Robinson, M. (2015). *Brent Guerra reveals gambling addiction cost him* $400,000. Prieiga per internetą: http://www.heraldsun.com.au/sport/afl/brent-guerra-reveals-gambling-addiction-cost-him-400000/news-story/5c9208ba88df04f04acbd47e92f2f674
47. Rūtelionienė, A. (2007). *Marketingo sprendimai nekomercinėje veikloje.* Kaunas: Technologija.
48. Svetikas, A. (2008). *Lietuvos rinkodaros plėtra.* Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
49. Šmatavičiūtė, R., ir Ciplakova, V. (2014). *Lošimo manija - itin klampi.* Prieiga per internetą: http://www.ve.lt/naujienos/visuomene/psichologija/losimo-manija---itin-klampi-1269188/
50. Šulčienė, L. (2005). *Spalvų psichologija ir reklama.* Marketingas. Vilnius. Nr.5. p. 19 – 22
51. Taranda, V., ir Putelienė, V., (2010). *Naujos priklausomybės ligos ir jų gydymas.* KMU Psichiatrijos klinika. Prieiga per internetą: http://www.pasveik.lt/naujausi-medicinos-straipsniai/naujos-priklausomybes-ligos-ir-ju-gydymas/54408
52. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija.* Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras.
53. TLK – 10 - AM sisteminis ligų sąrašas. (2008). *Tarptautinės statistinės ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikacijos dešimtasis pataisytas ir papildytas leidimas Australijos modifikacija*. Prieiga per internetą: http://ebook.vlk.lt/e.vadovas/index.jsp?topic=/lt.webmedia.vlk.drg.icd.ebook.content/html/icd/ivadas.html
54. Victorian Responsible Gambling Foundation. Prieiga per internetą: http://www.responsiblegambling.vic.gov.au/awareness-and-prevention
55. What is responsible gambling? (2015 liepa). *Gambleaware.co.uk. gamble responsibly*. Prieiga per internetą: http://www.gambleaware.co.uk/responsible-gambling

56. Zalepūga, D. (2016). *Kokią nemalonią tiesą suprato doc. G. Navaitis?* Prieiga per internetą: http://nebenoriu-losti.lt/kategorija/straipsniai/
57. Антиреклама – лучшая реклама. (2014, liepa 26). *Casinoz.me.* Prieiga per internetą: http://www.casinozru.com/blogs/casino-c1/%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B0-%D0%BB%D1%83%D1%87%D1%88%D0%B0%D1%8F-%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B0-i3801.html#.V2k2UfmLTIU
58. Георгиев, М. (2015). *В пятницу в Великобритании стартует социальная реклама ответственной игры.* Prieiga per internetą: https://bookmakersrating.ru/v-pyatnitsu-v-velikobritanii-startuet-sotsialnaya-reklama-otvetstvennoy-igryi/
59. Георгиев, М. (2015). *Психотерапевт Роман Герасимов: социальная реклама ответственной игры полезна и нужна в России.* Prieiga per internetą: https://bookmakersrating.ru/psihoterapevt-roman-gerasimov-sotsialnaya-reklama-otvetstvennoy-igryi-polezna-i-nuzhna-v-rossii/
60. Игорный бизнес в современной России. (2010, rugpjūčio 09). *РАРИБ Российская Ассоциация Развития Игорного Бизнеса.* Prieiga per internetą: http://www.rarib.ru/news/4335/12027.html
61. Кукк, В. (2005). *Зависимость к азартным играм.* Prieiga per internetą: http://www.medlinks.ru/article.php?sid=20528
62. Мокшанцев, Р. И. (2007). *Психология рекламы. Учебное пособие*. Москва: Новосибирск ИНФРА-М.
63. Рождественская, Д. (2010). *Социальная реклама как средство политического PR.* Internetinė prieiga: http://www.socreklama.ru/analytics/list.php?ELEMENT_ID=4988&SECTION_ID=107

LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS AKTAI:

1. Lietuvos respublikos Azartinių lošimų Įstatymas. Lietuvos respublikos seimas. 2001 m. gegužės 17 d. Nr. IX-325 Vilnius. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=224646
2. Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas (2000). Teisės aktų registras, Nr. 64-1937. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=199351

Lebedeva S. Užsienio šalių patirties pritaikymas Lietuvos rinkai kovoje su azartinių lošimų priklausomybe. Viešųjų ryšių vadybos magistro baigiamasis darbas. Vadovė doc. dr. Ramutė Naujikienė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Verslo ir medijų mokykla. (Business and Media School (BMS)), 2016 – p. 107

SANTRAUKA

Darbe nagrinėjami socialinės politikos sprendimai kovoje su priklausomybe nuo azartinių lošimų Lietuvos kontekste, galimybė pritaikyti gerąją užsienio šalių patirtį. Natūraliai kyla klausimas, kuri priemonė yra mažiau ar daugiau efektyvi, kuriomis priemonėmis pasiekiami planuojami uždaviniai, kurioms priemonėms sąveikaujant tarpusavyje galime gauti optimaliausią rezultatą ir sumažinti priklausomybės grėsmę. Darbe nagrinėjama, ką reikėtų pakeisti vykdomoje socialinėje politikoje, nukreiptoje į kovą su priklausomybe nuo azartinių lošimų, kad visuomenė gautų tinkamą naudą iš socialinės veiklos.

Darbo tikslas: Aptarti socialinės politikos įgyvendinimą kovojant su azartinių lošimų priklausomybe Lietuvos kontekste ir numatyti galimybę pritaikyti užsienio šalių patirtį. *Tyrimo objektas:* Socialinės politikos situacija kovoje su priklausomybe nuo azartinių lošimų Lietuvos kontekste, galimybė pritaikyti socialinę reklamą remiantis užsienio šalių patirtimi. Duomenų rinkimo metodas, naudojamas tyrimo metu- pusiau struktūruotas interviu: iš anksto numatomos būtinos ir galimos temos. *Tyrimo problema:* Kokios priemonės galimos ir reikalingos kovojant su priklausomybe nuo azartinių lošimų Lietuvos kontekste, galimybė pritaikyti socialinę reklamą remiantis užsienio šalių patirtimi.

*Darbe iškelti šie uždaviniai***:** išryškinti azartinių lošimų priklausomybės problemas Lietuvoje ir užsienio šalyse; aptarti pagrindines prevencines priemones, naudojamas socialiniuose projektuose, skirtuose kovai su azartinių lošimų priklausomybe tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse; išnagrinėti socialinės reklamos galimybes kovojant su azartinių lošimų priklausomybe; ištirti socialinės politikos situaciją kovoje su priklausomybe nuo azartinių lošimų Lietuvos kontekste, galimybę pritaikyti socialinę reklamą remiantis užsienio šalių patirtimi.

Pirmajame darbo skyriuje kalbėta apie tai, jog priklausomybė nuo azartinių lošimų egzistuoja tiek visame pasaulyje, tiek ir Lietuvoje. Išsiaiškinta, kad visuomenėje lošimų prieinamumas ir probleminių lošimų atvejų dažnumas tarpusavyje susiję. Antrajame skyriuje atskleidžiama, kad tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse yra sukurta ir veikia sistema, skirta kovoti su priklausomybe nuo lošimų užkertant kelią ludomanijai. Priemonių daug, jos visos skirtingos ir nevienodai efektyvios, tad būtina rūpestingai atsižvelgti į pasirenkamas vykdyti socialines programas ir užtikrinti jų nuoseklumą bei efektyvumą. Trečiajame skyriuje išnagrinėjus socialinės reklamos galimybes tampa aišku, kad socialinėje reklamoje, norint padaryti įspūdį, visi elementai yra itin svarbūs. Kokį reklamos pavyzdį bepasirinktume, privalome siekti, kad socialinė reklama kalbėtų

pasirinktos tikslinės auditorijos kalba, šviestų, mokytų, skatintų keisti nepageidaujamą priklausomybę. Ketvirtame skyriuje nagrinėjami tyrimo duomenys ir aptariami rezultatai.

Reikšmingais neigiamais veiksniais tampa azartinių lošimų patrauklumas, prieinamumas, visuomenėje egzistuojanti klaidingai suformuota nuomonė apie dažną sėkmę. Lietuvos socialinės politikos kontekste reikalinga taikyti azartinių lošimų prevenciją, švietimą aiškinant lošimų keliamą žalą, kuo optimaliau išnaudojant ne tik jau veikiančias priemones, bet ir daugiakryptę socialinę reklamą.

Pagrindiniai žodžiai: socialinė reklama, priklausomybė nuo azartinių lošimų, socialinė veikla, patologinis lošimas, prevencinės priemonės.

Lebedeva S. Foreign countries' experience adaptation for the Lithuanian market in the fight against gambling addiction. Master's Thesis for Public Relations Management. Head Assoc. Prof. Dr. Ramutė Naujikienė. Vilnius: Mykolas Romeris University. Business and Media School (BMS), to 2016 - p. 107

SUMMARY

Social policy decisions used fighting against gambling addiction in Lithuania as well as the possibilities to adapt best practices that work abroad were analysed in this thesis. The question naturally arises – which measures are the most effective, which ones help to achieve planned objectives, which combination of measures can bring the best results and reduce the possibility of addiction. This thesis provides the analysis of changes that need to be applied to social policies directed towards the fight against gambling addiction in order for the public to benefit from social activity.

Aim of the thesis: to show social policy implementation in the fight against gambling addiction in Lithuania and to foresee the possibility of foreign experience adaptation. *Object of the thesis:* social policy situation in the fight against gambling addiction in Lithuania, the possibility to use social advertising based on other countries' experience. Data collection method: semi-structured interview when the necessary and possible topics are anticipated. *Problem of the thesis*: what means are possible and necessary in the fight against gambling addiction in Lithuania, the possibility to use social advertising based on other countries' experience.

Objectives of the thesis: to present gambling addiction problems in Lithuania and abroad, reveal main preventive measures used in social projects aimed to fight against gambling addiction in Lithuania and abroad, analyse social advertising possibilities, research social policy possibilities in the fight against gambling addiction in Lithuania, the possibility to use social advertising based on other countries' experience.

The first chapter revealed that gambling addiction exists in Lithuania as well as in other countries. The study shows that the availability to gamble and the frequency of gambling addiction cases are interrelated. In the second chapter it was uncovered that in Lithuania as well as in other countries there is a system aimed to fight against gambling addiction to prevent ludomania. There are a lot of measures, all of them are different and the effectiveness varies. It is necessary to assess chosen social programs and to ensure that they are implemented consistently and effectively. In the third chapter it became clear that after the analysis of social advertising possibilities all the elements play a vital role in order to have an impact on the public. Regardless the chosen advertising model it is necessary to make sure that target audience vocabulary is used; the advertisement educates, teaches, encourages to get rid of addiction. In the forth chapter the data was analysed and results were revealed.

The most significant negative factors of gambling are attractiveness, accessibility; misleading belief among the public that winning is frequent. In the framework of Lithuanian social policy it is necessary to use gambling prevention, to educate on the damage of gambling addiction using not only existing measures but also multidirectional social advertising.

Keywords: Social advertising, gambling addiction, social activity, pathological gambling, preventive measures.

PRIEDAI

1. PRIEDAS

Sveiki,

Esu Mykolo Romerio universiteto, Viešųjų ryšių vadybos magistrantė Svetlana Lebedeva. Šiuo metu rengiu magistro baigiamąjį darbą tema „UŽSIENIO ŠALIŲ PATIRTIES PRITAIKYMAS LIETUVOS RINKAI KOVOJE SU AZARTINIŲ LOŠIMŲ PRIKLAUSOMYBE“.

Kviečiu tiesiogiai ar netiesiogiai dirbančiais su azartiniais lošimais, sudalyvauti šiame tyrime, raštu atsakant į klausimus (patogiausia naudojantis kompiuteriu).

Jums darbo autorė įsipareigoja, kad jūsų pateikti atsakymai bus panaudoti tik studijų – mokymosi tikslams. Labai laukiami JŪSŲ atviri atsakymai.

1. Kokios profesijos atstovas esate? Kokia jūsų darbo patirtis įskaitant tiesiogiai ar netiesiogiai dirbant su azartiniais lošimais, jų pasekmėmis?
2. Kaip manote ar priklausomybė nuo azartinių lošimų yra problema Lietuvoje?
3. Kokio mąsto problema Lietuvoje yra priklausomybė nuo azartinių lošimų?
4. Įvardinkite, kaip įsivaizduojate, kokias grėsmes gali kelti azartiniai lošimai?
5. Kokia būtų Jūsų nuomonė apie šios paslaugos prieinamumą?
6. Kaip manote, kurias visuomenės grupes labiausiai reikia stengtis apsaugoti nuo azartinių lošimų keliamų grėsmių?
7. Jūsų nuomone, ar loterijos yra priskiriamos azartiniams lošimams?
8. Jūsų nuomone, ar pakanka informacijos apie azartinius lošimus, jų keliamą grėsmę, pagalbos būdus, kuriuos šiuo metu galima gauti?
9. Kaip manote kokią naudą neštų pirminė prevencija bei suteikiama informacija apie galimas pasekmes jau lošimo vietose?
10. Kokios priemonės Jūsų nuomone, būtų veiksmingiausios siekiant sumažinti azartinių lošimų grėsmę bei priklausomybę nuo jų?
11. Jūsų nuomone, ką galėtume daryti kitaip siekianti apsaugoti visuomenės narius nuo azartinių lošimų priklausomybės? (jei galite, pakomentuokite išsamiau).
12. Jūsų nuomone, ar reikalingas visuomenės nuomonės formavimas azartinių lošimų ir priklausomybės tema? Kokiomis priemonėmis ir kanalais tai galėtų vykti?
13. Kokia būtų Jūsų nuomonė apie socialinę reklamą azartinių lošimų tematika? Kiek ji veiksminga?
14. Ar Lietuvoje, Jūsų nuomone, skirimas tinkamas dėmesys šiai problemai spręsti, kas turėtų rūpintis šia problema?

15. Jūsų manymu, ar Lietuvoje lošimus organizuojančios bendrovės (įskaitant totalizatoriaus ir lažybų punktus) tyrėtų būti socialiai atsakingos, kaip tai turėtų atrodyti? Kokią socialinę veiklą jie turėtų vykdyti?
16. Jūsų nuomone, ar galėtųme Lietuvai pritaikyti užsienio šalių patirtį, kas liečia socialinius projektus ir jų vykdymą?
17. Jūsų nuomone, kokie socialinei projektai ar priemonės, skirtos kovai su priklausomybe nuo azartinių lošimų, galėtų būti pritaikyti Lietuvai remiantis užsienio šalių patirtimi? (malonu jei išsakytumėte ir nevykstančius projektus, bet jūsų manymu įmanoma, kad vyktų).

Jei norite ar turite komentarų šia tema, prašau, pasidalinkite savo įžvalgomis ar mintimis su manimi.

Jūsų atsakymai prisidės prie mokslinio šios temos nagrinėjimo Lietuvoje!

Iškilus papildomiems klausimams mano el. paštas *svetlanalebedev@gmail.com*

AČIŪ!

Forma patvirtinta Mykolo Romerio universiteto
Senato 2012 m. lapkričio d. nutarimu Nr.1SN-

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

20 - -
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

_____
(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė)_____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„_____

_____“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

_____ _____
(parašas) *(vardas, pavardė)*